

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI
2019-YL-153

TÜRKİYE'DE CEZA İNFAZ KURUMLARINDAKİ
İŞYURLARI FAALİYETLERİNİN HÜKÜMLÜLERİN
İSTİHDAMI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

HAZIRLAYAN
Seda DOĞAN

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Hatice EROL

AYDIN-2019

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Programı öğrencisi Seda DOĞAN tarafından hazırlanan “Türkiye’de Ceza İnfaz Kurumlarındaki İşyurtları Faaliyetlerinin Hükümlülerin İstihdamı Açısından Değerlendirilmesi” başlıklı tez 07/08/2019 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

	Ünvanı, Adı Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan	Prof. Dr. Hatice EROL	ADÜ	
Üye	Prof. Dr. Kamil ORHAN	PAÜ	
Üye	Dr. Öğrt. Üyesi Ali PETEK	ADÜ	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun ..... tarih .....sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet Can BAKKALCI

Enstitü Müdür V.

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

.../.../2019

Seda DOĞAN

ÖZET

TÜRKİYE'DE CEZA İNFAZ KURUMLARINDAKİ İŞYURLARI FAALİYETLERİNİN HÜKÜMLÜLERİN İSTİHDAMI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Seda DOĞAN

Yüksek Lisans Tezi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hatice EROL

2019, XII + 90 sayfa

Suç evrensel bir olgu aynı zamanda sosyal bir problemdir. Suça sebep olan birçok faktör vardır. İşsizliğin de bireyi suça yönelten bir faktör olduğu ve dolayısıyla işsizlik ile suç arasında doğrusal bir ilişki olduğu iyi bilinmektedir. Diğer taraftan, tahliye olan hükümlünün damgalı oluşu sebebiyle dezavantajlı gruplar arasında yer alması çalışma hayatına katılmalarını zorlaştırmaktadır. İstihdam edilmelerini zorlaştıran bir diğer etmen, eski hükümlülerin çoğunlukla eğitimsiz olmaları ve kalifiye bir iş için gerekli özgeçmişe sahip olmamalarıdır. Bu bağlamda hükümlülük sırasında yapılan işyurtları faaliyetleri hem meslek öğrenmelerini hem de mevcut mesleklerini geliştirmeleri açısından oldukça önemlidir. Hükümlülerin aldıkları eğitimler, salıverme durumunda işsizlik problemiyle karşı karşıya kalıp yeniden suça yönelmemeleri bakımından da önemli rol oynar. Nitekim, ceza infazının temel amacı da hükümlünün yeniden suç işlemesine neden olacak etmenleri ortadan kaldırmak, toplumdaki diğer kişileri suça karşı korumak, hükümlüye üretkenlik kazandırmak ve tekrardan sosyalleşmesini teşvik etmektir.

Çalışmada ilk olarak suç, ceza ve cezaevi kavramları açıklanmış, ardından hükümlü çalıştırılmasıyla ilgili bilgiler verilmiştir. Ayrıca İşyurtları Kurumu Daire Başkanlığı'nın faaliyet raporlarından yararlanılarak ne kadar hükümlünün çalıştığı belirtilmiş ve meslek öğrenirken elde ettikleri ekonomik ve sosyal haklar değerlendirilmiştir. Son olarak da meslek öğrenmelerinin tahliye sonrası yaşama hazırlık için yapıldığı gerçeğinden yola çıkarak, eski hükümlülerin istihdam durumları hakkında veriler açıklanmıştır. Bu veriler ışığında hükümlüler hükümlülük sürecinde meslek öğrenseler de tahliyelerinden sonra istihdamda yer almalarının zorluğu tespit edilmiştir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Suç, Hükümlü, Eski Hükümlü, İşyurtları, İstihdam.

ABSTRACT

EVALUATION OF PRISON WORKSHOP ACTIVITIES AT PENAL INSTITUTIONS IN TURKEY FROM PERSPECTIVE OF CONVICTS' EMPLOYMENT

Seda DOĞAN

M.sc. Thesis, at Labor Economics and Industrial Relations

Supervisor: Prof. Dr. Hatice EROL

2019, XII + 90 pages

Crime is an universal phenomenon and also social problem. There are numerous factors that cause to crime. In the light of literature, it is a well known fact that unemployment makes people turn into crime and so, there is a linear relationship between unemployment and crime rates. On the other hand, the fact that ex-convicts being regarded as “marked” causes them to be classified in disadvantaged groups and complicates their participating in working life. Another complicating factor for ex-convicts is that they are usually uneducated and have no background for a qualified work. In this context, prison workshop activities during conviction are very important for them to learn new occupations and improve the existing ones. In cases of discharge, training the convicts got also plays a major role to prevent them from committing an illegal act for facing the risk of unemployment. As a matter of fact, the main aims of the execution of punishment are to eliminate the triggering conditions causing crime relapse, to protect the society against crime, to gain convict productivity and to encourage the convicts to re-socialize.

In the research, first of all the terms “crime, punishment and jail” have been explained clearly and the informations about occupying convicts have been given. Also, how much convicts are employed, has been remarked with the help of activity reports of Workshop Department Community and economical and social rights that they have gained while learning profession, has been evaluated. In conclusion, datas about ex-convicts’ employment situation have been explained based on the fact which is the profession learning is a preperation to the life after discharge. In the light of this datas, even though the convicts had learned professions during their conviction, the difficulties of being employed after discharge has been determined.

KEYWORDS: Crime, Convict, Ex-convict, Prison Workshop, Employment

ÖNSÖZ

Tez çalışmamın her aşamasında tecrübelerini, yapıcı eleştirilerini ve desteğini esirgemeyen, beni motive eden, öğrencisi olmamın onurunu yaşatan çok değerli hocam ve danışmanım Sayın Prof. Dr. Hatice EROL'a içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Hayatımın her döneminde yanımda olan, her zaman başarılı olacağıma inanan, maddi manevi hiçbir desteğini esirgemeyen en değerlim annem Nermin DOĞAN'a ve sevgili kardeşim Engin DOĞAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tanıştığımız günden bugüne kadar aldığım her kararda yanımda olan, kendime olan güvenimi artıran, tezimin yazım süresince de gösterdiği sabır, anlayış ve destekleri için Enes ÖZTÜRK'e sonsuz teşekkürler.

Seda DOĞAN

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
TABLolar DİZİNİ.....	xi
KISALTMALAR DİZİNİ	xii
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM	4
1. SUÇ OLGUSU, CEZA VE CEZAEVİ	4
1.1. Suç Olgusu	5
1.1.1. Suçun Unsurları	9
1.1.1.1. Kanunilik unsuru	9
1.1.1.2. Maddi unsur.....	10
1.1.1.3. Manevi unsur.....	10
1.1.1.4. Hukuka aykırılık unsuru.....	10
1.1.2. Suçların Sınıflandırılması	11
1.1.3. Suç İşleme Nedenleri	16
1.1.3.1. Biyolojik temelli teoriler	16
1.1.3.2. Psikolojik temelli teoriler	17
1.1.3.3. Sosyolojik temelli teoriler	17
1.1.3.4. Sosyopsikolojik temelli teoriler	18
1.1.4. Suçun Önlenmesi	18
1.2. Ceza Kavramı	19
1.2.1. Cezanın Amacı ve Geliştirilen Teoriler	20
1.2.1.1. Mutlak (ceza) adalet teorisi	21

1.2.1.2. Önleme teorisi	21
1.2.1.3. Karma (uzlaştırıcı) teori	22
1.2.2. Cezanın Niteliği	22
1.2.3. Cezanın Türleri	25
1.2.3.1. Hapis cezaları	25
1.2.3.2. Adli para cezası	25
1.3. Cezaevi.....	26
1.3.1. Dünyada Cezaevlerinin Tarihsel Gelişim Süreci.....	27
1.3.1.1. 16. yüzyıldan aydınlanma dönemine kadar cezaevleri.....	28
1.3.1.2. Aydınlanma döneminden 20. yüzyıla kadar cezaevleri	29
1.3.1.3. 20. yüzyılda cezaevleri	31
1.3.2. Türkiye’de Cezaevlerinin Tarihsel Gelişim Süreci	32
1.3.2.1. Osmanlı dönemi cezaevleri	33
1.3.2.2. Cumhuriyet dönemi cezaevleri.....	34
1.3.2.3. Günümüz cezaevleri türleri ve özellikleri	36
2. BÖLÜM.....	39
2. HÜKÜMLÜ KAVRAMI VE HÜKÜMLÜ ÇALIŞTIRILMASI	39
2.1. Günümüzde Ceza İnfaz Kurumlarındaki Hükümlü ve Tutukluların Sayısal Görünümü.....	40
2.1.1. Dünyada Hükümlü ve Tutuklular	40
2.1.2. Türkiye’de Hükümlü ve Tutuklular	41
2.2. Hükümlü Çalıştırılması.....	42
2.2.1. Hükümlülerin Çalıştırılmasına Tarihsel Bakış ve Örnekler	42
2.2.2. Hükümlülerin Çalıştırılmasındaki Amaç	43
2.2.3. Hükümlü Çalıştırılmasının Biçimleri	45
2.2.4. Hükümlülerin Çalıştırılmasına Yönelik Uluslararası Normlar	46
2.2.5. Dünyadaki Bazı Ülkelerde Hükümlülerin Çalıştırılması.....	47
2.2.6. Türkiye’de Hükümlü Çalıştırılması	49

2.2.6.1. Ceza infaz kurumu içinde çalışma.....	49
2.2.6.2. Ceza infaz kurumu dışında çalışma.....	51
3. BÖLÜM	52
3. TÜRKİYE’DE CEZA İNFAZ KURUMLARINDAKİ İŞYURLARI FAALİYETLERİ VE ESKİ HÜKÜMLÜ İSTİHDAMI	52
3.1. İşyurtlarının Amacı ve Faaliyetleri.....	52
3.2. İşyurtlarında Çalışan Hükümlü ve Tutukluların Ekonomik ve Sosyal Hakları.....	57
3.3. İşyurtları Faaliyetlerinin Sağladığı Mesleki Eğitimlerin Hükümlü İstihdamı Açısından Önemi.....	60
3.4. İşyurtları Faaliyetlerine Yönelik Alan Araştırmaları.....	61
3.5. Eski Hükümlü İstihdamı ve Önemi.....	64
3.6. Eski Hükümlü İstihdamının Tarihsel Gelişimi.....	68
3.7. Eski Hükümlü İstihdamının Hukuksal Boyutu.....	69
3.8. Kamu ve Özel Sektörde Eski Hükümlü İstihdamının Görünümü.....	70
3.9. Eski Hükümlülerin İstihdamdan Sonra Korunmaları.....	74
4. TARTIŞMA VE SONUÇ	77
5. KAYNAKLAR	81
ÖZGEÇMİŞ	90

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1.1. 5237 Sayılı Kanuna Göre Kişilere Karşı Suçların Tasnifi	12
Tablo 1.2. 5237 Sayılı Kanuna Göre Topluma Karşı Suçların Tasnifi	13
Tablo 1.3. 5237 Sayılı Kanuna Göre Millete ve Devlete Karşı Suçların Tasnifi	14
Tablo 1.4. Suç Türüne Göre Hükümlü Sayıları.....	15
Tablo 2.1. Kıtalara Göre Hükümlü Sayıları (2015).....	40
Tablo 2.2. Türkiye 'de Ceza İnfaz Kurumlarındaki Hükümlü ve Tutuklu Sayıları	41
Tablo 3.1. 2018 yılında Kamu ile Yapılan Protokoller	56
Tablo 3.2. 2018 yılında Özel Sektör ile Yapılan Protokoller	56
Tablo 3.3. İşyurtlarında Çalışan Hükümlü ve Tutuklu Sayıları	57
Tablo 3.4. İşyurtlarında Çalışan Hükümlü ve Tutuklulara Verilen Gündelik Ücretler.....	58
Tablo 3.5. İşyurtlarında Çalışan Hükümlü ve Tutuklulara Ödenen Sigorta Primleri.....	59
Tablo 3.6. Türkiye'de Eski Hükümlülerin İŞKUR'a Başvuruları ve İşe Yerleştirme Sayıları (2000-2017)	73

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ACA	: American Correction Association
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
BM	: Birleşmiş Milletler
BOP	: Federal Ceza İnfaz Kurumları
CGTİHK	: Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun
CİKTİKİİY	: Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İşyurtları Kurumu ve İşyurtlarının İdare ve İhale Yönetmeliği
CİKTYCİDT	: Ceza İnfaz Kurumları ile Tevkifevlerinin Yönetimine ve Cezaların İnfazına Dair Tüzük
FPI	: Amerika Birleşik Devletleri Federal Ceza İnfaz Kurumları İşyurtları Kurumu
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
İYDB	: İşyurtları Kurumu Daire Başkanlığı
md	: Madde
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
vb	: ve benzeri
vd	: ve diğerleri

GİRİŞ

Suç, toplumdan topluma, zamandan zamana, mekândan mekâna farklılık gösteren evrensel bir olgudur. Suça neden olan sayısız etmen vardır. Bu bağlamda suç; psikoloji, sosyoloji, ekonomi, hukuk, felsefe, din gibi birçok disiplin arasında incelenen bir konudur. Suç işleyen kişiye suçun karşılığında yaptırım olarak ceza verilmektedir. Suçluların cezalarını yerine getirmeleri için yapılan binalara da cezaevi denilmektedir. Günümüzdeki infaz anlayışı hükümlülerin topluma yeniden uyumlarının sağlanmasına yöneliktir. Dolayısıyla cezaevleri de bu amaç doğrultusunda çalışma esasına dayalı yapılmaktadır.

Hükümlüler ceza infaz kurumlarında buldukları süre içerisinde bir meslek öğrenmek ya da mevcut mesleklerinin devamlılığı için işyurtlarında çalışmaktadırlar. Tarım, hayvancılık ve gıda üretimi, tekstil ve endüstriyel üretim, restoran işletmeciliği, sosyal tesis, hediyelik eşya ve geleneksel el sanatları gibi birçok alanda hükümlülere mesleki eğitim verilmekte ve üreterek hükümlülerin sosyalleşmesi sağlanmaktadır. Tahliye sonrası yaşama hazırlık için yapılan bu çalışmalar ile hükümlüler günlük ücret, fazla çalışma ücreti gibi gelirler de elde etmiş olmaktadır. Aynı zamanda “iş kazası, meslek hastalığı ve analık” gibi sigorta hakları da vardır. Hükümlülerin çalıştırılması suçun tekrarının engellenmesi açısından da oldukça önemlidir. Nitekim, tahliyelerinden sonra işsizlikle karşı karşıya kalan hükümlülerin tekrar suç işleme potansiyeli yüksek olacaktır.

Diğer taraftan ise hükümlüler cezaevlerinde bir meslek öğrenmektedir. Ancak tahliyelerinden sonra eski hükümlü konumlarından dolayı toplumdan dışlanmalarına bağlı olarak istihdamda yer almaları oldukça zordur. İŞKUR’un yıllık istatistik bültenlerine göre açıklanan verilerde en son 2017 yılında 10.779 eski hükümlü iş başvurusunda bulunmuş ve bunlardan sadece 186’sı işe yerleşebilmiştir. Eski hükümlü istihdamının zorluğundaki en önemli etmen ise 2008 yılında 4857 sayılı İş Kanununda yapılan değişikliktir. Bu değişiklik ile özel sektör işyerlerinde eski hükümlü istihdam zorunluluğu ortadan kaldırılmış, sadece kamu sektörüne zorunluluk tanınmıştır. Bu bağlamda zaten zor olan eski hükümlü istihdamı iyice zorlaşmıştır. Dezavantajlı gruplar arasında yer alan eski hükümlülerin karşılaştıkları dışlanma, önyargı gibi engeller, çalışma hayatına katılımları ve çalışma hayatında devamlılığı sağlamaları açısından da zordur.

Hükümlülerin toplumsal yaşama uyumunu kolaylaştıran faaliyetlerden biri de hükümlülük sürecinde çalışarak meslek öğrenmeleridir. Bu meslek öğrenimleri de işyurtları

faaliyetleriyle sağlanmaktadır. Türkiye’de özellikle açık ceza infaz kurumlarında hükümlülerin toplumsal hayata hazırlanmaları için çeşitli ekonomik faaliyetler bulunmaktadır. Bu çalışmada hükümlülerin ne tür faaliyetlerde yer aldıklarına ve bu faaliyetlerden elde ettikleri kazanımlar değerlendirilmiştir. Ayrıca eski hükümlülerin istihdamına dikkat çekilip özellikle özel sektör işyerlerinde eski hükümlü istihdam zorunluluğunun değiştirilmesinden sonra eski hükümlülerin istihdamının nasıl etkilendiğini belirlemeye yönelik veriler değerlendirilmiştir.

Çalışmanın amacı; hükümlülerin ceza infaz kurumlarında toplumsal hayata hazırlık için hangi faaliyetlerde bulunarak meslek öğrendiklerini açıklamak ve bu faaliyetlere katılarak ne tür haklara sahip oldukları hakkında bilgileri ortaya koymaktır. Hükümlü ve eski hükümlülere yönelik yapılan çalışmalara da dayanarak ve yararlanılan raporlardaki veriler ışığında istihdam sorununa çözüm bulmaya yönelik katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

Suçun günümüzde önemli bir sosyal sorun haline gelmesi, ceza infaz kurumlarındaki hükümlü sayılarının da giderek artması, hükümlülerin toplumla uyumunun sağlanmasını gerekli kılmıştır. Araştırmanın önemi hükümlülük sürecinde işyurtları faaliyetleri hakkında bilgileri ortaya koymak ve eski hükümlü istihdamına yönelik bilgilenmemizi sağlamaktır. Ayrıca sağduyu ve duyarlılık yaratarak ilgili kurumların sorunların çözümüne yönelik çalışmalar yapmalarını sağlamak açısından da önemlidir. Bu alanda yapılacak başka çalışmalara katkı sağlamak da bir diğer önemidir.

Türkiye’de Ceza İnfaz Kurumlarındaki İşyurtları Faaliyetlerinin Hükümlülerin İstihdamı Açısından Değerlendirilmesi adlı çalışmada öncelikle literatür taraması yapılmış, konuyla ilgili daha önce yapılan bilimsel çalışmalar, tezler ve akademik makalelerden yararlanılmıştır. Ayrıca Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) ve İşyurtları Kurumu Daire Başkanlığı (İYDB)’nden alınan güncel veriler ve daha önce konuyla ilgili yapılan alan araştırmalarından yararlanılarak net bilgiler ortaya konulmuştur.

Yukarıda açıklanan bilgiler dahilinde oluşturulmuş olan bu tez çalışması toplam üç bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın ilk bölümünde suç, ceza ve cezaevi kavramları açıklanmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde ise öncelikle hükümlü sayılarına yönelik istatistiksel veriler ortaya konulmuştur. Ardından hükümlü çalıştırılmasına yönelik tarihsel gelişim, hükümlülerin çalıştırılmalarındaki amaç ve çalıştırılma biçimleri üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde ise Türkiye’de hükümlü çalıştırılmasına yönelik işyurtları

faaliyetleri ve bu faaliyetlerde çalıştırılan hükümlüler hakkında bilgiler verilmiştir. Kullanılan raporlardaki verilere göre hem çalıştırılan hükümlü ve tutuklu sayıları hem de hükümlülerin alıştırılmalarıyla beraber elde ettikleri ekonomik ve sosyal haklar değerlendirilmiştir. Ayrıca hükümlülerin tahliye sonrası yaşama hazırlık için çalıştırılmaları eski hükümlü istihdamını da incelemeyi gerekli kılmıştır. Bu bağlamda eski hükümlü istihdamına yönelik açıklamalar yapılmış ve oluşturulan raporlar yorumlanarak sonuçlandırılmıştır.

1. BÖLÜM

1. SUÇ OLGUSU, CEZA VE CEZAEVİ

Suç, insanlığın var oluşuyla başlayan, günümüze kadar devam eden, özellikle de son dönemlerde hızlı bir artış içinde olan insani aktivitelerden biridir. Suç olgusu, toplum ve çağlara göre değişiklik gösterir. Bir ülkede suç olarak nitelendirilen eylem başka bir ülkede suç sayılmaz ya da belirli bir dönemde suç sayılmayan bir eylem başka bir zamanda suç olarak nitelendirilebilir. Bu nedenle herkes tarafından kabul edilecek bir suç tanımı yapmak zordur. Eski dönemlerden günümüze kadar insanların neden suç işledikleri, suçu belirleyen faktörlerin neler olduğu, neden bazı ülkelerde suç oranının yüksek olduğu tartışılan konular arasındadır. Suç, ekonomiyle, politikayla, kültürle, sosyolojiyle, psikolojiyle, değerler sistemiyle kısacası yaşamın tüm alanıyla ilgilidir. Bu bağlamda aslında suç, insanlığın en önemli sorunlarından biridir.

Tarihsel gelişim süreci boyunca suçta, her zaman ve her toplumda rastlanmaktadır. Bundan dolayı suç, topluma ilişkin problem olarak görülür. Geçmişte sadece ceza hukuku tarafından incelenip araştırılan suç kavramına, günümüzde başka disiplinler aracılığıyla da tanımlamalar yapıp çözüm önerileri getirilmeye çalışılmaktadır (Demir ve Demir, 1998: 36).

Suç beraberinde cezayı doğurur. Ceza bir yaptırımdır ve suç gibi kanunla belirlenir. Bir kuralı ihlal edene çektirilen acıyı ifade eder. İnsanların bir arada yaşamasıyla beraber var olmuştur. Toplumlar geliştikçe cezanın özellikleri de gelişmiştir. “Teknoekonomik gelişme ve toplumların sanayileşmesiyle örtüşecek şekilde suç ve suçlu tipleri hem çeşitlenmiş hem de artmıştır. Bu durumun doğal sonucu olarak suç ve suçlulara uygulanacak olan yaptırımlar da çeşitlenmiştir” (Soyaslan, 2003: 31).

Cezaevi kavramı ise suç işleyenlerin cezalarını yerine getirmek amacıyla tutuldukları binalardır. Tarihsel gelişim süreci içerisinde cezaların değişmesine paralel olarak cezaevlerinde de değişimler yaşanmıştır. Bu değişimler eskiden uygulanan bedeni cezaların yerini hürriyeti bağlayıcı cezalara bırakmasıyla oluşmuştur. Hürriyeti bağlayıcı cezalarda cezaevlerinde hükümlülerin bir arada bulundurulmasından dolayı çalıştırılarak iyileştirme çalışmalarına başlanmıştır. Bu uygulama ilk defa Amsterdam cezaevlerinde görülmüştür. Geceleri ayrı hücrelerde olan hükümlüler, gündüzleri çalıştırılmaya yönlendirilmiştir.

Hükümlülerin iyileştirilmesine yönelik olan bu uygulamalar günümüze kadar devam etmekte ve hız kazanmaktadır.

1.1. Suç Olgusu

Suçun hukukta, sosyolojide, psikolojide, tarihte, kriminolojide, felsefede ve çeşitli bilim dallarında tanımı yapılmaya çalışılmıştır. Hukuki açıdan tanımı ceza hukuku açısından önemlidir. “Türk Ceza Kanunu (TCK)’nda suçun genel bir tanımı bulunmaz. Şekli anlamda suç; ceza veya emniyet tedbirini gerektiren yasal tip olarak tanımlanabilir ise de bu tanım suçun içeriği yani yapısal unsurları bakımından bir ipucu vermez. Gerçekten suç daha yakından incelendiğinde insan davranışının tipe uygun olmasının suç sayılmak için yetmediği, aynı zamanda hukuka uymayan ve kusurlu da olması gerektiği anlaşılır. Bu nedenle suç tipe uygun, hukuka uymayan, kusurlu birey eylemi şeklinde de tanımlanabilir” (Özbek vd., 2006: 79).

Literatürde suç kavramı araştırıldığında hukuksal yönü ağır basmaktadır. Aslında suç, madem bir ihlal eylemidir, yani hukuki bir değer ya da menfaati ihlal etmektedir. Bu demektir ki, suçla ihlal edilen ve ceza ile korunan, böylelikle hukukilik kazanan değer ya da menfaat, suçun hukuki konusunu meydana getirmektedir (Hafızoğulları ve Güngör, 2007: 23).

Hukuk kurallarının izin vermediği, yapılması ya da yapılmaması durumunda cezai müeyyidelerin uygulandığı fiil suç olarak tanımlanır. Bir fiilin suç olarak nitelendirilebilmesi için mağdura zarar veren eylemin diğer kişi ya da kişilerce de yapılması gerekmektedir. TCK’ya göre de bir eylemin suç olarak nitelendirilebilmesi için; ceza hukukunda yazılı bir eylem olarak bulunması, bu eylemin özgür irade ile işlenmesi ve eylem şeklinde yapılması koşullarının oluşması gerekmektedir (Kaygısız, 2010: 33). Dolu’ya göre suç kavramı; yasalarda açıkça yasaklanan ve sonucunda bir ceza ile son bulan her eylemdir (Dolu, 2011: 32). Dönmezer’e göre; suç, kanun koyucu tarafından onaylanan, topluma karşı tehlikeli olacağı düşünülen veya zarar veren tavır, eylem, davranış ya da harekettir (Dönmezer, 1984: 61). Soyaslan’a göre; suç ceza kanunlarıyla belirlenir. Bir başka ifadeyle kanun yoksa suçta yoktur. Nitekim ceza hukukunun temel ilkeleri de kanunsuz suç ve ceza olmayacağı yönündedir. Genel anlamda suç; ceza tehdidi altında yasaların yapılmasına izin vermediği, yasakladığı her türlü müspet veya menfi bir harekettir (Soyaslan, 2013: 32). Kanunların suç olarak kabul ettiği ve cezai müeyyide ile sonuçlandığı, yasalara uymayan

hareket şeklinde tanımlanan suç ve yaptırımlar, yalnızca kanunla yürürlüğe girer ya da yürürlükten kalkar. Bu sebeple kanunlar tarafından suç olarak nitelendirilmemiş bir eylem, yasalara uymasa dahi suç olarak değerlendirilemez (Anayurt, 2001: 133). Alacakaptan'a göre de suç, belirli bir mekân ve belirli bir dönemde oluşan toplumun şartlarından kaynaklanan toplumsal olaydır. Bu toplumun koşulları değiştikçe, suç olarak kabul edilen eylemlerin sayısı ve özelliklerinde de farklılıklar meydana gelecektir. Çağımızda bu farklılıkları saptayan organ devlettir. Devlet bu yetkisini, ceza kanunları, ceza hükümlü yasalar ortaya koyarak kullanır. Bundan dolayı suç, hukuk düzeninin ya da ceza yasalarının ihlali diye tanımlanabilir (Alacakaptan, 1975: 2).

Psikolojik açıdan ise suçu açıklamak için çeşitli teoriler oluşturulmuştur. 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan bu teoriler suçun nedenlerini; kişilik özellikleri, zekâ ve ahlaki gelişim gibi faktörlerle açıklamaya çalışmıştır. Psikolojik suç teorilerinin merkezinde birey vardır.

Suçta yönelik geliştirilen psikolojik teoriler daha çok psikoanaliz ve psikoanalitik psikoloji üzerine odaklanmaktadır. Psikoanaliz suçu iki farklı şekilde açıklar. Bunlardan ilki failin yaşam kaderinden, diğeri ise toplumsal koşullardan kaynaklanmaktadır. Sigmund Freud bireyin suç işlemesini yeteri kadar sosyalleşmemesine bağlar. İnsanlar doğuştan kendilerini düşünerek doğarlar. Yaşadıkça ben merkezli yaşamı bırakırlar. İnsanlarla uyum içerisinde yaşamak için de bireyin sosyalleşmesi gerekmektedir. Bu bağlamda insan sosyalleşmezse diğer insanlarla ve kurallarla çatışmaya başlar, uyum içerisinde yaşayamaz. Freud'a göre insan benliği id, ego ve süperegoda oluşmaktadır. İd, kişinin hayvani hislerini, arzularını, zevk almak isteyen yönünü, ego ise yönetici kişiliğini, süperego ise ahlaki değerlerini, vicdanını barındırır. Ego, id ve süperego arasında köprü kurar. İnsan ne kadar güçlü bir egoya sahipse o kadar kontrollü ve dengeli olur. Bir kişinin id ve süperegosu arasındaki köprüde yani egosunda yapısal bozukluklar bulunması, o kişinin dengesiz bir bireye dönüşmesine sebep olur. Bu durum da bireyin davranışlarını etkileyerek suça sürükler (Demirbaş, 2012: 129).

Psikoanalitik görüş ne kadar Freud'un görüşlerine bağlı kalsa da bu görüş üzerine fikir geliştirenlerin Freud ile birebir aynı fikir birliğinde olduğunu söylenemez. Fakat bu görüş etrafında genel fikirler belirlenebilir. Bu genel fikirler doğrultusunda, çocuklar dürtüleri ile doğarlar, eylemleri grup standartları ile örtüşecek şekilde aracı güce ihtiyaç duyarlar (süperego gibi). Başarılı bir sosyalleşmenin sağlanması için ebeveyn-çocuk

ilişkinin doğru, dengeli, tatmin edici olması gereklidir. Eğer bu ilişki gerektiği gibi kurulamazsa çocukta bilinçaltı çatışmalar görülebilir ve bu çatışmalar ileriki zamanlarda farklı birçok problemlerle meydana gelebilir. Suç da bu problemlerden biri olarak ortaya çıkabilir (Polat, 2004: 38).

Psikolojik kuramlar, suçlu kişiler ile diğer kişiler arasında bir takım değişiklikler olduğunu belirtmektedir. Bu değişiklikler suçlu kişinin zekâ ve ahlaki gelişiminin düşük olması, yaşadığı iç çatışmalar ve ruhsal bozukluklar şeklinde meydana gelmektedir.

Özetlemek gerekirse psikoloji biliminin suçun kendisinden çok nedenlerine yoğunlaştığı söylenebilir. Kişilerdeki bazı niteliklerin özelliklerine göre suçu sınırlı bir şekilde ele aldıklarından dolayı sadece psikoloji bilimi ile suç olgusunu anlamamız mümkün değildir.

Sosyolojik açıdan ise; suç olgusunun zaman ve mekâna göre değişmesi, suç algısının toplumlar arası farklılaşması, toplumdan topluma suçun içeriğinin ve değerlendirilmesinin değişkenlik göstermesinden dolayı suç kavramının sosyolojinin en önemli araştırma konularından biri olduğu söylenebilir.

Suç kavramının sosyoloji sözlüğünde tanımı şu şekildedir; özel alanın dışına çıkıp, kamusal alana dahil olan ve suç sayılan eylemleri meydana getiren, bu sebeple ceza uygulanan ya da bazı yaptırımlara maruz bırakılan ve kanun koyucunun devreye girmesini gerektiren eylemler suç olarak değerlendirilmektedir (Akınhay ve Kömürcü, 1994/1999: 702).

Suç olgusunu araştıran çeşitli bilim dalları içerisinde sosyolojinin, ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğunu ileri sürmek mümkündür. Bu çerçevede Heidensohn'un, "hiçbir disiplinin sosyoloji bilimi kadar suç olgusunu başarılı olarak çözümleyemediği iddiası", Giddens'in; "toplumsal kurumların analizini gerekli kıldığı gerekçesiyle suç olgusunu başarılı olarak çözümleyen her hangi bir kuramın, sosyolojik nitelikte olmak zorunda olduğu yönündeki yaklaşımı" ve İçli'nin "suçun nedenlerini, doğasını ve yayılmasını çözümleyen kuramlar içerisinde en kapsamlı ve sistematik bakış açısını sunan teorilerin, sosyolojik nitelikli teoriler olduğu yönündeki saptaması" suçluluğun sosyoloji disiplini açısından araştırılmasının önemini belirten türden savlardır (Kızmaz, 2005b: 149).

Sosyolojik açıdan suç kavramına yönelik yaklaşımın ortaya çıkması 19. yüzyılın başlarında görülmüştür. Bir bilim dalı olarak gelişen sosyoloji suçu, kişinin hareketlerini sosyal geçmişlerine dayandırarak açıklamaya çalışmıştır. Kısacası suç olgusu sosyal ortamın sonucu şeklinde meydana geldiği kabul görmüştür. Bundan dolayı suç olgusuna sosyal değişme, ekonomik durumlar, aile yapıları, kültürel özellikler gibi faktörlerle sistemli bir bakış açısı getirilmiştir (Evcim, 2011: 31). Sosyolojik yaklaşımlar psikolojinin aksine sorunu bireysel olarak değil, sosyal yönüyle ele almışlardır. Suç, suçun nedenleri, suçun önleyici politikalar gibi konularda sosyolojinin temel varsayımlarından hareket edilerek çeşitli sosyolojik kuramlar oluşturulmuştur.

Sosyolojik suç kuramları suçun sebeplerine “sosyal yapının değerleri, sosyal yapının kuramları ve normlarını” dikkate alarak yoğunlaşmıştır. Sosyolojik perspektiften suç en genel anlamıyla sosyal ortamın bir sonucudur (İçli, 2004: 77).

Suç olgusu ahlaki perspektifle değerlendirildiğinde aslında adalet anlayışının temelinde vicdan duygusuyla karşılaşırız. J. Stuart Mill’in belirttiği gibi “erdem ve kötülükler övülen ya da yerilen bir takım durumlardır. Bunları kendimize göre değerlendirmeye alırız. Faydalı ve iyi olan her şeyi de bu değerlendirmelerde kriter olarak ele alırız. Akıl, eylemlerimizin yararlı ve zararlı eğilimleri üzerine bilgi verebilir, ama asıl etkin olan duygulardır. İnsanın birlikte yaşamalarından ve sempati adını verdikleri duygudan dolayı vicdan denilen değerlendirme ile karşılaşırız. Vicdan insana baştan verilmiş bir özellik bir yargı gücü değildir. Vicdan aslında bir toplum ürünüdür” (Timuroğlu, 2007: 97).

Son olarak da suç bilimi olarak tanımlanan kriminoloji suç olarak nitelendirilen tüm olayları merkeze alarak etraflıca inceleyen multidisipliner bir bilim dalıdır. Suç ve suçla ilgili tüm davranış ve konuları akademik bir bakış açısıyla ve bilimsel yöntemlerle inceler. Bu inceleme başlıca dört ana temelde yapılmaktadır. Bunların ilki sosyolojik temellidir. Sosyolojik veriler suçun incelenmesinde oldukça önemlidir. Suç aynı zamanda bireysel bir davranıştır. Bir davranışın betimlenmesi onu yapan kişiyle anlamlandırılması için psikoloji biliminden yardım alınmaktadır. Ancak sosyoloji ve psikoloji bilimi olguları açıklamadaki bakış açıları birbirinden önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Bu farklılık iki bilim dalı arasında sosyopsikoloji denilen yeni bir bilimsel dalın doğmasına sebep olmuştur. Sosyopsikoloji de kendine özgü incelemeleriyle kriminolojide farklı yaklaşımların oluşmasını sağlamıştır. Kriminolojinin olguları incelemede kullandığı son yöntemlerden biri

de biyolojik temelli yaklaşımlardır. Bu yaklaşım çok fazla rağbet görmese de zaman zaman yine kendisine başvurulur.

Kısacası suç olgusu; kanunlara uygunluk açısından yasal, ne tür eylemin suç sayıldığı hususunda krimonolojik, diğer kişilere olan tehlikeli sonuçları bakımından sosyolojik, kişisel davranış bakımından psikolojik, dini kurallara uymaması bakımından dini ve ahlaki normlara aykırılık şeklinde değerlendirilebilir.

1.1.1. Suçun Unsurları

Bir fiilin suç olabilmesi için gereken tüm koşullara suçun unsurları denir. Kanunda belirtilen şartlar birlikte olmadığı sürece eylemi suç olarak değerlendirmek olası değildir. Suçun unsurları genel ve özel unsurlar şeklinde ikiye ayrılır. Suçun unsurlarının sayısı ise doktrinde tartışılan konular arasındadır. En temel suç unsurları; “kanuni unsur, maddi unsur, manevi unsur ve hukuka aykırılık unsuru” şeklindedir.

1.1.1.1. Kanunilik unsuru

Kanunilik unsuru bir fiilin suç sayılabilmesi için kanunda suç olarak belirtilen eylem ile paralel olarak örtüşmesi gerektiğini ifade eder. İşlenmiş bir eylemde kanunda tanımlanmış unsurlardan biri yoksa o eylem suç olarak değerlendirilmez. O halde meydana gelmiş bir eylemin suç olarak ele alınıp alınamayacağı hakkında öncelikle yapılması gereken, eylemin ilgili kanun kapsamındaki tiplere uygun olup olmadığının araştırılmasıdır.

Kanun koyucu bir takım eylemlerin yapılmasını yasaklayabilir. Bu yasaklı eylemlerin de yapılmaması için gerekli önlemleri alır. Bu önlemlerden biri de, eylemin suç olarak tanımlanması şeklindedir. Kanun koyucu hukuksal değerlere verilen önem çerçevesinde bir hukuki değer bir eylem sonucunda ihlal edilmesiyle o eylemin suç olarak teşkil edip etmeyeceğine karar vermektedir (Artuk vd., 2011: 7). Hangi eylemin suç olarak sayılacağı ve hangi durumda cezalandırılacağı ise kanunlarda açıkça yazılmalıdır ki, hukuk devleti ilkesinin bir gereği yerine getirilmiş olsun. Kısacası kişinin eylemi ile cezalandırılması arasında kanuni bir bağ bulunmalıdır (Özbek vd., 2011: 196). Suç olarak değerlendirilebilecek olan bir eylem için, hareketin kanundaki tanıma yani tipe veya modele uygun olması gerekmektedir. Fiilin kanunda belirtilen tarife uygun olması şartı gerçekleşikten sonra kanunilik unsurunun varlığından söz etmek mümkün olur.

1.1.1.2. Maddi unsur

Bir suçun varlığından bahsedebilmemiz için yasadaki modele, tipe ve tanıma uygun bir eylemin var olması koşulu suçun maddi unsurunu içermektedir. Aksi takdirde dış dünyada bir farklılık ortaya çıkarmaya yönelmiş “müspet veya menfi” bir durum olmadıkça, suçun varlığından söz edilemez. Kısacası suçun maddi unsuru ortada bir fiilin olması şartına denir (Dönmezer ve Erman, 1994: 366). Suçun maddi unsuru fiildir. TCK’da fiil denince “hareket, netice ve hareketle netice arasındaki nedensellik bağı” akla gelir (Öztürk ve Erdem, 2005: 46). Suçun oluşması için maddi unsurun tamamlanması gerekir.

1.1.1.3. Manevi unsur

Diğer bir unsur da suçun manevi unsurudur. Bir fiilin suç olarak sayılabilmesi için hareket ve sonuç arasında manevi bir bağın var olması gerekmektedir. Bu bağ suçun manevi unsurudur. Manevi unsur her zaman hareket ya da ihmalin bilinçli ve iradi olmasını gerektirir ve “kast ve taksir” olarak iki farklı biçimde meydana gelir (Ersoy, 2002: 100). Kast ve taksir genel anlamda suçun manevi unsurudur. TCK’nın 21. maddesinin 1. fıkrasında suçun meydana gelmesi kastın bulunmasına bağlanmış ve kast; yasalardaki tanımlamalarda yer alan unsurların “bilerek ve istenerek” meydana getirilmesi olarak belirtilmiştir. Taksir ise, TCK’nın 22. maddesinin 2. ve 3. fıkrasında taksir (bilinçsiz taksir) ve bilinçli taksir ayrımına yer verilmiştir. Buna göre; “dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık dolayısıyla, bir davranışın suçun kanuni tanımında belirtilen neticesi öngörülmeyle gerçekleştirilmesi” taksiri ifade ederken “kişinin öngördüğü neticeyi istememesine karşın, neticenin meydana gelmesi halinde bilinçli taksir” olduğu kabul edilmektedir.

1.1.1.4. Hukuka aykırılık unsuru

Hukuka aykırılık unsuru ise; gerçekleştirilen ve yasadaki tanıma uygun olan eyleme hukuk düzeni tarafından ceza uygulanmaması, gerçekleştirilen eylemin sakıncasız bulunması, sadece ceza hukuku ile değil, tüm hukuk düzeni ile çatışma ve çelişki halinde bulunması olarak ifade edilmektedir (Artuk vd., 2011: 398). Hukuka aykırılıktan söz edebilmek için öncelikli olarak fiilin ceza hukuku koşulları ile çelişiyor halde bulunması gerekmektedir. Kısacası hukuka aykırılık kanununun ihlali anlamına gelmektedir.

Dönmezer ve Erman'a göre hukuka aykırılık, parçalanma olanağı olan bir tanım değildir. Bir eylemin bir hukuk türüne göre hukuka uygun, başka bir hukuk türüne göre ise hukuka uygun bulunmaması, hukuk kavramına zıt olan bir çelişkidir. Ayrıca bir eylemin hukuka uygun olduğu genel olarak belirlendikten sonra, ceza hukuku açısından da bu niteliği barındırıp barındırmadığı ayrıca incelemek gerektiğini ve bunun için de sözü geçen fiilin suç tiplerinden birine uygun olup olmadığını araştırmak gerektiğini ifade etmiştir (Dönmezer ve Erman, 1983: 9).

1.1.2. Suçların Sınıflandırılması

Suç olgusunun zamana ve mekâna göre değişkenlik göstermesi, bir zaman suç olan bir eylemin dönem içinde suç olmaktan çıkması ya da tam tersi şekilde suç olmayan bir eylemin zaman içinde suç sayılması gibi değişkenliklerden dolayı suçların sınıflandırılması zorunlu kılınmıştır.

Dönmezer suçları, failerin amaçlarına göre: ekonomik suçlar (çek, rüşvet suçları, senet sahtekârlığı, hırsızlık ve zimmete para geçirme), cinsel suçlar (fuhuş, zina ve ırza tecavüz), şiddet suçları (adam öldürme) ve siyasi suçlar (devlet adamlarının suçları, yönetimin idareye ve memurlarına karşı işlediği suçlar) olarak bölümlendirmektedir. Toplumun gösterdiği tepkinin şiddetine göre sınıflandırıldığında ise, ceza, sınıflamanın temelini oluşturmaktadır. (Dönmezer, 1994: 68).

TCK'ya göre suçlar ikiye ayrılır: cürüm ve kabahatler. Cürümler toplumda ciddi tehlike oluşturan, toplumun düzenine ve refahına olumsuz etkide bulunan suçlardır. Meydana getirdikleri neticeler bakımından daha basit değerlendirilen suçlar ise kabahatlerdir. Bu bağlamda cürümler kabahatlere göre daha ağır sayılır ve sonucunda kabahatlerden daha ağır yaptırımları vardır. Suçlar için oluşturulan sınıflamalar suçlular için de yapılmıştır. Örneğin, cinayet işleyene katil, hırsızlık yapana hırsız denilmiştir (Sargın ve Temurçin, 2011: 19).

TCK'da en genel anlamıyla suçlar "kişilere karşı, topluma karşı, millete ve devlete karşı" suçlar olmak üzere sınıflandırılmıştır.

Kişilere karşı suçlar öldürme suçundan başlayıp hırsızlığı da içine alan bir takım suçlardan oluşur. Aşağıda Tablo 1.1.'de TCK' ya göre kişilere karşı suçlar yer almaktadır.

Tablo 1.1. 5237 Sayılı Kanuna Göre Kişilere Karşı Suçların Tasnifi

Suçun Adı ve Alt Başlıkları	
Hayata Karşı Suçlar	Konut dokunulmazlığının ihlali
Kasten öldürme	İş ve çalışma hürriyetinin ihlali
Kasten öldürmenin ihmali davranışla işlenmesi	Sendikal hakların kullanılmasının engellenmesi
İntihara yönlendirme	Haksız arama
Taksirle öldürme	Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi
Vücut Dokunulmazlığına Karşı Suçlar	Nefret ve ayrımcılık
Kasten yaralama	Kişilerin huzur ve sükununu bozma
Neticesi sebebiyle ağırlaşmış yaralama	Haberleşmenin engellenmesi
Taksirle yaralama	Şerefe Karşı Suçlar
İnsan üzerinde deney	Hakaret
Organ veya doku ticareti	Haksız fiil nedeniyle veya karşılıklı hakaret
İşkence ve Eziyet	Kişinin hatırasına hakaret
İşkence	Özel Hayata ve Hayatın Gizli Alanına Karşı Suçlar
Neticesi sebebiyle ağırlaşmış işkence	Haberleşmenin gizliliğini ihlal
Eziyet	Kişiler arasındaki konuşmaların dinlenmesi ve kayda alınması
Koruma Gözetim Yardım veya Bildirim Yükümlülüğünün İhlali	Özel hayatın gizliliğini ihlal
Terk	Kişisel verilerin kaydedilmesi
Yardım veya bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmemesi	Verileri hukuka aykırı olarak verme veya ele geçirme
Çocuk Düşürtme, Düşürme veya Kısırlaştırma	Verileri yok etmeme
Çocuk düşürtme	Mal Varlığına Karşı Suçlar
Çocuk düşürme	Hırsızlık
Kısırlaştırma	Yağma
Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar	Mala zarar verme
Cinsel saldırı	İbadethanelere ve mezarlıklara zarar verme
Çocukların cinsel istismarı	Hakkı olmayan yere tecavüz
Reşit olmayanla cinsel ilişki	Güveni kötüye kullanma
Cinsel taciz	Bedelsiz senedi kullanma
Hürriyete Karşı Suçlar	Dolandırıcılık
Tehdit	Kaybolmuş veya hata sonucu ele geçmiş eşya üzerinde tasarruf
Şantaj	Hileli iflas
Cebir	Taksirli iflas
Kişiyi hürriyetinden yoksun kılma	Karşılıksız yararlanma
Eğitim ve öğretim hakkının engellenmesi	Şirket veya kooperatifler hakkında yanlış bilgi
Kamu hizmetlerinden yararlanma hakkının engellenmesi	Suç eşyasının satın alınması veya kabul edilmesi
Siyasi hakların kullanılmasının engellenmesi	Suç eşyasını bilgi vermeme
İnanç, düşünce ve kanaat hürriyetinin kullanılmasını engelleme	

Kaynak: 5237 sayılı Türk Ceza Kanunundan derlenmiştir.

Topluma karşı suçlar toplumsal düzeni olumsuz etkileyen suçlardır. Aşağıda Tablo 1.2.'de TCK' ya göre topluma karşı suçlar gösterilmektedir.

Tablo 1.2. 5237 Sayılı Kanuna Göre Toplum Karşı Suçların Tasnifi

Suçun Adı ve Alt Başlıkları	
Genel Tehlike Yaratıcı Suçlar	Özel belgeyi bozmak, yok etmek veya gizlemek
Genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması	Açığa imzanın kötüye kullanılması
Genel güvenliğin taksirle tehlikeye sokulması	Resmi belge hükmünde belgeler
Radyasyon yayma	Kamu Barışına Karşı Suçlar
Atom enerjisi ile patlamaya sebebiyet verme	Halk arasında korku ve panik yaratmak amacıyla tehdit
Tehlikeli maddelerin izinsiz olarak bulundurulması veya el değiştirmesi	Suç işlemeye tahrik
Akıl hastası üzerindeki bakım ve gözetim yükümlülüğünün ihlali	Suçlu ve suçlu övme
İnşaat veya yıkımla ilgili emniyet kurallarına uymama	Halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşağılama
Hayvanın tehlike yaratacak şekilde serbest bırakılması	Kanunlara uymamaya tahrik
İşaret ve engel koymama	Görev sırasında din hizmetlerini kötüye kullanma
Trafik güvenliğini tehlikeye sokma	Suç işlemeye amacıyla örgüt kurma
Trafik güvenliğini taksirle tehlikeye sokma	Ulaşım Araçlarına veya Sabit Platformlara Karşı Suçlar
Çevreye Karşı Suçlar	Ulaşım araçlarının kaçırılması veya alıkonulması
Çevrenin kasten kirletilmesi	Kıta sahanlığında veya münhasır ekonomik bölgedeki sabit platformların işgali
Çevrenin taksirle kirletilmesi	Genel Ahlak Karşı Suçlar
Gürültüye neden olma	Hayasızca hareketler
İmar kirliliğine neden olma	Müstehcenlik
Kamunun Sağlığına Karşı Suçlar	Fuhuş
Zehirli madde katma	Kumar oynanması için yer ve imkân sağlama
Bozulmuş veya değiştirilmiş gıda veya ilaçların ticareti	Dilencilik
Kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye sokacak biçimde ilaç yapma veya satma	Aile Düzenine Karşı Suçlar
Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti	Birden çok evlilik, hileli evlenme, dinsel tören
Uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanılmasını kolaylaştırma	Çocuğun soy bağını değiştirme
Kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın almak, kabul etmek veya bulundurmaya ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak	Kötü muamele
Zehirli madde imal ve ticareti	Aile hukukundan kaynaklanan yükümlülüğünün ihlali
Sağlık için tehlikeli madde temini	Çocuğun kaçırılması ve alıkonulması
Bulaşıcı hastalıklara ilişkin tedbirlere aykırı davranma	Ekonomi, Sanayi ve Ticarete İlişkin Suçlar
Usulsüz ölü gömülmesi	İhaleye fesat karıştırma
Kamu Güvenine Karşı Suçlar	Edimin ifasına fesat karıştırma
Parada sahtecilik	Fiyatları etkileme
Kıymetli damgada sahtecilik	Kamuya gerekli şeylerin yokluğuna neden olma
Para ve kıymetli damgaları yapmaya yarayan araçlar	Ticari sır, bankacılık sırrı veya müşteri sırrı niteliğindeki bilgi veya belgelerin açıklanması
Mühürde sahtecilik	Mal veya hizmet satımından kaçınma
Mühür bozma	Tefecilik
Resmi belgede sahtecilik	Bilişim Alanında Suçlar
Resmi belgeyi bozmak, yok etmek veya gizlemek	Bilişim sistemine girme
Resmi belgenin düzenlenmesinde yalan beyan	Sistemi engelleme, bozma, verileri yok etme veya değiştirme
Özel belgede sahtecilik	Banka veya kredi kartlarının kötüye kullanılmaması

Kaynak: 5237 sayılı Türk Ceza Kanunundan derlenmiştir.

Suç türlerinden son olarak millete ve devlete karşı suçlar Tablo 1.3.'de gösterilmektedir. Devletin güvenliğine karşı, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar millete ve devlete karşı suçların tasnifinde öne çıkmaktadır.

Tablo 1.3. 5237 Sayılı Kanuna Göre Millete ve Devlete Karşı Suçların Tasnifi

Suçun Adı ve Alt Başlıkları	
Kamu İdaresinin Güvenilirliğine ve İşleyişine Karşı Suçlar	Devletin egemenlik alametlerini aşağılama
Zimmet	Türk Milletini, Türkiye Cumhuriyeti Devletini, Devletin kurum ve organlarını aşağılama
İrtikap	Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar
Denetim görevinin ihmali	Devletin birliğini ve ülke bütünlüğünü bozmak
Rüşvet	Düşmanla işbirliği yapmak
Nüfuz ticareti	Devlete karşı savaşa tahrik
Zor kullanma yetkisine ilişkin sınırın aşılması	Temel milli yararlar karşı faaliyetinde bulunmak için yarar sağlama
Görevi kötüye kullanma	Yabancı devlet aleyhine asker toplama
Göreve ilişkin sırrın açıklanması	Askeri tesisleri tahrip ve düşman askeri hareketleri yararına anlaşma
Kamu görevlisinin ticareti	Düşman devlete maddi ve mali yardım
Kamu görevinin terki veya yapılmaması	Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar
Kişilerin malları üzerinde usulsüz tasarruf	Anayasayı ihlal
Kamu görevinin usulsüz olarak üstlenilmesi	Cumhurbaşkanına suikast ve fiili saldırı
Kanuna aykırı eğitim kurumu	Yasama organına karşı suç
Özel işaret ve kıyafetleri usulsüz kullanma	Hükümete karşı suç
Görevi yaptırmamak için direnme	Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine karşı silahlı isyan
Kamu görevine ait araç ve gereçleri suçta kullanma	Silahlı örgüt
Adliyeye Karşı Suçlar	Silah sağlama
İftira	Suç için anlaşma
Başkasına ait kimlik veya kimlik bilgilerinin kullanılması	Milli Savunmaya Karşı Suçlar
Suç üstlenme	Askeri komutanlıkların gaspı
Suç uydurma	Halkı askerlikten soğutma
Yalan tanıklık	Askerleri itaatsizliğe teşvik
Yalan yere yemin	Yabancı hizmetine asker yazma, yazılma
Gerçeğe aykırı bilirkişilik ya da tercümanlık	Savaş zamanında emirlere uymama
Yargı görevi yapanı, bilir kişiyi ya da tanığı etkilemeye teşebbüs	Savaş zamanında yükümlülükler
Suç bildirmeme	Savaşta yalan haber yayma
Kamu görevlisinin suç bildirmemesi	Seferberlikle ilgili görevin ihmali
Sağlık mesleği mensuplarının suç bildirmemesi	Düşmandan unvan ve benzeri payeler kabulü
Suç delillerini yok etme, gizleme veya değiştirme	Devlet Sırlarına Karşı Sırlar ve Casusluk
Suçtan kaynaklanan mal varlığı değerlerini aklama	Devletin güvenliğine ilişkin bilgileri temin etme
Suçluyu kayırma	Siyasi veya askeri casusluk
Tutuklu, hükümlü veya suç delillerini bildirmeme	Devletin güvenliğine ve siyasal yararlarına ilişkin bilgileri açıklama
Gizliliğin ihlali	Gizli kalması gereken bilgileri açıklama
Ses veya görüntülerin kayda alınması	Uluslararası casusluk
Genital muayene	Askeri yasak bölgelere girme

Tablo 1.3. 5237 Sayılı Kanuna Göre Millete ve Devlete Karşı Suçların Tasnifi (Devamı)

Suçun Adı ve Alt Başlıkları	
Adliyeye Karşı Suçlar	Devlet Sırlarına Karşı Sırlar ve Casusluk
Adil yargılamayı etkilemeye teşebbüs	Devlet sırlarından yararlanma, devlet hizmetlerinde sadakatsizlik
Muhafaza görevini kötüye kullanma	Yasaklanan bilgileri temin
Resmen teslim olunan mala el konulması ve bozulması	Yasaklanan bilgileri casusluk maksadıyla temini
Başkası yerine ceza infaz kurumuna veya tutukevine girme	Yasaklanan bilgileri açıklama
Hükümlü veya tutuklunun kaçması	Yasaklanan bilgileri siyasal veya askeri casusluk maksadıyla açıklama
Kaçmaya imkân sağlama	Taksir sonucu casusluk fiillerinin işlenmesi
Muhafızın görevini kötüye kullanması	Devlet güvenliği ile ilgili bilgileri elinde bulundurma
Hükümlü veya tutukluların ayaklanması	Yabancı Devletlerle Olan İlişkilere Karşı Suçlar
İnfaz kurumuna veya tutukevine yasak eşya sokmak	Yabancı devlet başkanına karşı suç
Hak kullanımını ve beslenmeyi engelleme	Yabancı devlet bayrağına karşı hakaret
Devletin Egemenlik Alametlerine ve Organlarının Saygınlığına Karşı Suçlar	Yabancı devlet başkanına karşı suç
Cumhurbaşkanına hakaret	

Kaynak: 5237 sayılı Türk Ceza Kanunundan derlenmiştir.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nin verilerine göre 2013-2017 yılları arası suç türüne göre ceza infaz kurumuna giren hükümlü sayıları aşağıdaki gibidir;

Tablo 1.4. Suç Türüne Göre Hükümlü Sayıları

Suç Türleri	2013	2014	2015	2016	2017
Öldürme	6534	8887	8303	7444	8048
Yaralama	29818	24806	23730	23586	26539
Cinsel Suçlar	4143	5534	5340	5509	5176
Kişiyi hürriyetinden yoksun kılma	2383	3386	2702	3075	2944
Hakaret	3676	3428	3143	3730	3812
Hırsızlık	22343	29907	30093	31657	37224
Yağma(gasp)	4877	8012	10045	9693	12285
Dolandırıcılık	2463	3631	3780	5179	5745
Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti	9177	11672	12143	14515	15568
Uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanma, satın alma	2674	2669	3532	3797	6922
Sahtecilik	6492	7137	6336	7787	8566
Kötü muamele	98	67	54	56	83
Zimmet	416	368	217	168	176
Rüşvet	251	162	84	133	152
Kaçakçılık	3027	3069	3168	3878	6313
Trafik suçları	1161	1744	2584	3415	5429
Orman suçları	814	472	317	303	482
Ateşli silahlar ve bıçaklar ile ilgili suçlar	8963	4910	4226	4164	5445
İcra iflas kanununa muhalefet	18701	14021	13024	17488	16695
Askeri ceza kanununa muhalefet	250	244	408	708	907

Tablo 1.4. Suç Türüne Göre Hükümlü Sayıları (Devamı)

Suç Türleri	2013	2014	2015	2016	2017
Tehdit	5494	6728	7808	9635	8535
Mala zarar verme	3523	2450	2308	2428	2178
Görevi yaptırmamak için direnme	2058	1695	1470	1511	2380
Ailenin korunması tedbirine aykırılık	4720	4804	5246	5228	4795
Diğer suçlar	17665	20930	18665	22643	29662
Toplam	161711	170733	168726	187730	215761

Kaynak: TÜİK, 2019

Yukarıdaki tabloda suçların türlerine göre yıllık dağılımları gösterilmiştir. 2017 itibariyle Türkiye’de en yaygın olan suç türü kişilerin sahip olduğu maddi değerlerine yönelik (hırsızlık, dolandırıcılık, yağma, mala zarar verme) olan suçlardır. İkincisi ise vücut dokunulmazlığına karşı olan suç türlerinden yaralamadır. Tablo 1.4 genel olarak değerlendirildiğinde ise suçlu sayılarında neredeyse her yıl artış olduğunu söyleyebiliriz. Bu artışta pek çok faktörün etkili olduğunu söylemek mümkündür.

1.1.3. Suç İşleme Nedenleri

Suçun nedenleri birçok başlık altında bölümlendirilebilir. Örneğin literatürde işsizlik, yoksulluk, eşitsizlik, gelir gibi ekonomik faktörlerden aile yapısına, kişisel özelliklere, sosyalleşme biçimine, eğitime, yerleşim yerine, kültürel yapıya, devletin otoritesini kullanma şekline kadar çok geniş bir alanda suçun nedenleri tanımlanmaktadır (Tepecik, 2016: 161). Farklı alanlarda yapılan birçok bilimsel araştırmalar ışığında da birçok faktörün kişiyi suça iteceği ortaya konulmuştur. Genel olarak suçun nedenleri dört teori altında incelenebilir.

1.1.3.1. Biyolojik temelli teoriler

Bu teoriler, suç işleyenlerin biyolojik özelliklerine göre diğer insanlardan farklı olduğunu savunmaktadır. Bu farklılıklar vücut yapısı, kromozom sayısı vb. şekilde açıklanabilir. Biyolojik suç teorileri suçluları biyolojik ve genetik bakımdan ayırarak açıklamaktadır. İlk çalışmalar fiziksel özelliklere odaklanırken daha sonrakiler genetik ve biyokimyasal özelliklerini araştırmaktadır. Fiziksel özellikler bakımından ilk çalışmalara Dr. Franz Joseph Gall ve Cesare Lombroso’nun çalışmaları örnek gösterilebilir. Lombroso ileri sürüdüğü suçlu tipinin genel özelliklerine “stigmat” adını vermiştir. Bu suçlu tipi özellikleri; çene ve elmacık kemiklerinin çok gelişmiş olması, deri renginde koyuluk, kıvrıkcık ve gür saç, kafatası hacminin küçüklüğü, kafatası kemiklerinin kalınlığı, iki cinsin

birbirine benzemesi (erkeklerde kadınlaşma, kadınlarda erkekleşme), acıya karşı duyarsızlık, duygusuzluk, pişmanlık duygusundan yoksun, batıl inançlara sahip olma şeklinde özetlenebilir (Fitzgerald vd., 1986: 311). Lombroso'nun bu görüşünü bir ceza infaz kurumu doktoru Charles Goring "İngiliz Mahkûm" isimli eserini 1913 yılında yayınlamak için çürütmüştür. Charles Goring Lombroso'dan daha gelişmiş bir istatistik yöntem kullanmıştır. Bu yöntemle suçlu tipinin yalnızca kafatası ve beden yapısının incelenmesiyle yapılamayacağını kanıtlamıştır. Suça karışmamış kişilerde gözlemlediği kıyaslamalar doğrultusunda, suça karışmış olan kişilerin stigmatların suça karışmamış bireylerde de yaygın olarak görülebileceğini saptamıştır (Williams, 1982: 17).

Biyolojik suç teorilerine günümüzde çok fazla başvurulmamaktadır. İnsanın doğuştan gelen özellikleriyle suç işlemesi arasında kurulan ilişki gerçeği yansıtmamaktadır. Aksi halde kişinin kontrolü dışında gelişen özelliklerine karşı suç işleyebilir önyargısı oluşur.

1.1.3.2. Psikolojik temelli teoriler

Bireylerin davranışlarını inceleyen bir disiplin olarak psikoloji, suç işlenmesinde kişilik özelliklerine odaklanmaktadır. Zekâ seviyesi, ahlaki gelişim gibi faktörlerin suçla bağlantısını araştırmaktadır. Psikolojik teoriler suçun sebeplerini fiziki sebeplerde değil, ruhsal sebeplerde bulmaya çalışmaktadır.

Suçu psikolojik açıdan açıklamaya çalışanlara göre; suç, insanın iç kontrol mekanizmalarının, bilinç dışı eğilim ve içgüdülerinin ya da diğer bir ifadeyle, saldırgan, ilkel ve anti-sosyal güdülerini sınırlayamadığından, bir kişilik bozukluğu olarak meydana gelmektedir (Beşe ve Geleri, 2013: 13).

1.1.3.3. Sosyolojik temelli teoriler

Sosyolojik teoriler kültür farklılığını suçluluğun oluşmasında temel neden olarak varsayar. Bu varsayımdan yola çıkarak sosyal ve kültürel çevredeki suç koşullarını araştırır. Dış faktörler, politik, coğrafi ve çevresel koşulların suçluluğa etkisini açıklamaya çalışmaktadır. Sosyolojik teoriler yalnızca dış faktörlere ağırlık vererek kişisel farklılıklar üzerinde durmaz.

Suçta sosyolojik açıdan bakıldığında oldukça fazla kuram bulunmaktadır. Bunun sebebi ise suç türünün fazlalığı (hırsızlık, adam öldürme, gasp, zimmete para geçirme,

rüşvet, tecavüz, dolandırıcılık vb.) ve suç işleyenlerinin farklı görünüşlerde (yaş, eğitim, medeni durum, cinsiyet, sosyalleşme biçimleri vb.) olmasıdır. Ayrıca suç değişkenliklerindeki farklılıkta (yoksulluk, eşitsizlik, sorunlu aile yapısı, işsizlik, suçlu akran grubu, damgalanma, alkol ve uyuşturucu, kültür, göç vb.) buna sebep gösterilebilir (Kızmaz, 2005b: 150). Sosyolojik kuramlar, suçluluğu kişinin içinde bulunduğu sosyal çevre doğrultusunda, sosyal yapı, sosyal süreçler ve sosyal tepkiler olarak açıklamaktadır.

1.1.3.4. Sosyopsikolojik temelli teoriler

Sosyopsikolojik teoriler suç işleme nedenlerini sosyolojik teorilerde olduğu gibi çevre ve topluma değil, biyolojik ve psikolojik teorilerdeki gibi bireysel nedenlere bağlamamaktadır. Suçu öğrenilen bir davranış olarak görür. Bu teoriye göre suç hem sosyal hem de psikolojik temellidir (Akıncı, 2013: 189).

1.1.4. Suçun Önlenmesi

Suç tüm toplumu etkileyen ve etkileri de uzun süren bir olgudur. Bu yüzden suçla mücadele planlı ve devamlı olacak şekilde yapılmalıdır. Tarihsel dönem içinde suç her toplumda var olmuştur. Tüm toplumlar da suçu engellenmeye yönelik çalışmalar yapmıştır. Nitekim suç önceden belirleyip engellemek, suç oluşuktan sonraki zararı önlemeye yardımcı olmaktadır.

Suçun önlenmesi en genel anlamıyla suç işlenmeden önce önlenmesi için yapılan her türlü faaliyetleri kapsar. Suç işleme yalnızca suçluların yakalanıp adalete teslim edilmesiyle suç işleme eğiliminde olan kişileri caydırma ve suçlunun davranışını değiştirmeye çalışarak ileriki dönemlerde işleme ihtimali yüksek olan suçları azaltmak değildir. Günümüzde suç önleme kavramıyla suç henüz işlenmemişken suçun sebeplerini tespit edebilme ve suç fırsatlarını çeşitli mücadele stratejileriyle en aza indirme çabası ifade edilmektedir. Suçu önleme, toplumun yaşam standartlarını yükseltmek, suç tehdidini azaltmak ve emniyet ve güvenlik duygusunu yükseltmek amacıyla yapılan tüm tutum ve davranışlar bütünüdür (Beşe ve Geleri, 2013: 35).

Suçun önlenmesi için çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Bunlar;

- Polisiye uygulamalar
- Halkın desteğini almaya yönelik uygulamalar

- Kişilerin dini ve ahlaki açıdan güçlendirilmesidir (Aydın, 2014: 83).

Suçun işlenmeden önce önlenmesi; halkın can, yaşam ve sahip olduğu maddi değerlerin güvenliğinin sağlanması, topluma karşı oluşacak bir tehlikenin önlenmesi bakımından önem arz etmektedir. Fakat suçların yalnızca polisiye uygulamalarla engellenmesi mümkün değildir. Suçun engellenmesi için tüm kurum ve kuruluşlara, sivil toplum örgütlerine yani tüm vatandaşlara görev ve sorumluluk düşmektedir (Doğan ve Sevinç, 2011: 28). Suç, kişilere, topluma ve kamu düzenine çok sayıda etkisinden dolayı üstesinden gelinmesi ve engellenmesi şart olan sorundur. Suçun sebep olarak yarattığı olumsuz sonuçlar bilenenden oldukça fazladır. Bu sonuçlar suçtan meydana gelen maddi-manevi kayıplardan başlar ve başta zarara uğrayan kişiyi, sonra yakın çevresini sonra da tüm toplumu derinden etkiler (Dolu vd, 2010: 61).

1.2. Ceza Kavramı

Ceza Arapça kökenli bir kelime olup, Türk Dil Kurumu'na (TDK) göre tanımı; “uygunsuz davranışlarda bulunanlara uygulanan üzüntü, sıkıntı, acı verici işlem veya yaptırım” olarak tanımlanmıştır. Yine TDK'ya göre cezanın hukuksal tanımı; suçlunun hürriyetine, sahip olduğu maddi değerlerine, özel yaşantısına ve haysiyetine karşı kanunların öngördüğü yaptırım şeklinde ifade edilmiştir (TDK, 2019). Literatürde, ceza kavramının tanımına ilişkin yapılan açıklamalar birbirine benzerdir. Ceza genel olarak; suç oluşturan fiilleri işleyenlere karşı devletin kanunla belirlediği ve yargı kararıyla uyguladığı hukuksal ve maddi sonuçlardır (Ercan, 2006: 373). Ceza kavramının tanımı birçok yazar tarafından şu şekilde yapılmıştır:

Artuk, Gökçen, Yenidünya' ya göre; “Ceza, suç teşkil eden eylemi nedeniyle, suçlu hakkında yargı organlarınca hükmedilen bir mahkumiyetin infazı çerçevesinde tatbik olunan ve esasen ıslahı sağlamaya yönelik ısrırap verici, korkutucu ve caydırıcı nitelikte bir müeyyidedir” (Artuk vd., 2009: 1090).

Toroslu'ya göre; “ceza, kanun tarafından öngörülen ve adli makamlar tarafından ceza muhakemesi adı verilen işlemler bütününe göre kanunun bir emrini ihlal eden kişiye verilen acıdır” (Toroslu, 2012: 348).

İçel vd.'ne göre “ceza, yasalarda suç olarak belirlenmiş, eylemlere karşı yine yasalarda öngörülen, kişiyi bazı yoksunluklara sokan, suçluyu ıslah etme, topluma yeniden

kazandırma ve korkutuculuk özelliğinden dolayı, suç işlenmesini önleme amaçlarına yönelik bir yaptırımdır” (İçel vd., 2002: 4).

Demirbaş’a göre; “ceza, topluma zarar veren fiiller karşılığı olarak devletin yasalarla belirlediği, izlediği diğer amaçlar yanında özellikle suçluyu bazı yoksunluklara tabi kılmak ve böylece toplumun söz konusu eylemleri onaylamadığını belirtmek üzere yargısal bir kararlar ve sorumluluk derecesiyle orantılı olarak uygulanan korkutucu yaptırımdır” (Demirbaş, 2008: 59).

Özgenç’e göre ise ceza; “işlemiş olduğu haksızlıktan dolayı bir insanın muaheze edilmesi gerektiği hususundaki yargının somutlaştırılmasıdır, maddi bir muhteva kazandırılmasıdır” (Özgenç, 2005: 592).

Christopher’e göre; “ceza kavramı da, suç gibi, karmaşık ve üzerinde çokça tartışılan bir kavram olmakla beraber genel hatları ile tanımlanacak olursa; suç failinin kasıtlı biçimde acı verici, yoksun kılıcı ve hoş olmayan uygulamalara tabi tutulmasıdır. Böylece, suç işleyen kişiye bir ders verilmesi, diğerlerinin benzer suçlardan korunması ya da suçun kefaretinin ödenmesi sağlanmış olur” (Christopher, 1991: 55).

Yukarıdaki yazarlar tarafından yapılan ceza tanımlarında, cezanın daha çok amacına yönelik görüşler içerdiği görülmektedir. Bu görüşlerde dikkat çeken noktalar; cezanın bir suç karşılığında verildiği, acı ve korkutucu özelliğinin bulunduğu, kanunlar tarafından belirlendiği ve devletçe uygulanan bir müeyyide olma zorunluluğu ve suç işleyen kişiyi ıslah etme ve yeniden suç işlemesini önleyici özellikler taşımasıdır.

1.2.1. Cezanın Amacı ve Geliştirilen Teoriler

Cezanın amacı en genel anlamıyla suça karışmış olan kişilerin tekrar suça karışmalarını önlemek ve suça karışma potansiyeli bulunan kişileri de bu eylemi yerine getirmekten caydırmaktır. Bu durum, ceza uygulamalarının ilk adımının caydırıcılık olduğunu ortaya çıkarmaktadır (Kızmaz, 2005a: 211). Cezalandırma, geçmişten günümüze suçu önlemek ve suçla mücadele için uygulanan en etkili ve en yaygın yöntemdir.

Cezaların amacı Beccaria’ya göre; ne hassas canlı olan bireye acı vermek, bunaltmak ya da eskiden yapılmış bir suçu hiç yapılmamışçasına yadsımak, yok saymaktır. Eskiden işlenmiş olan fiillerin, geçmişe gidilmesi imkânsız olan bir dönemin içinden yok edemeyeceği için cezaların amacı, suçluların vatandaşlarına karşı suç işlemelerini

önlemekten ve başka kişilerinde aynı eylemleri gerçekleştirmelerini engellemektir. Dolayısıyla var olan cezaların miktarları ve cezaların yerine getirme yöntemleri öyle seçilmelidir ki, bunlar insanların zihinleri ve ruhları üzerinde pek çok kalıcı ama suçlunun bedeni üzerinde en az üzücü iz bırakacak şekilde olsunlar (Beccaria, 1764: 69).

Cezanın amacında da geleceğe yönelik yararlı sonuçlar beklenir. Bunlar uslandırma (özel önleme), caydırma (genel önleme), tasfiye ya da yok etmedir. Caydırma; suç işleyen kişiye verilecek cezayla suç işlemeyen diğer kişilerin suç işleme düşüncesinden vazgeçmesini sağlamaktır. Uslandırma; suç işleyen kişiye verilecek ceza ile kişinin tekrar bu suçu işlememesini sağlamaya yöneliktir. Uslandırmanın amacı ise suçluyu topluma yararlı birey haline getirme, toplumla entegrasyonunu sağlamaktır. Uslandırma amacının imkânsız hale gelmesi durumunda, toplumun korunması için suçlu toplumdan uzaklaştırılır yani tasfiye edilir. Fakat günümüz ceza anlayışı artık suçlunun toplumdan çıkarılması yerine topluma yeniden kazandırılması ve ıslah edilmesini amaçlar (Dilberoğlu, 2016: 1525).

Cezanın önemli bir noktası da teknik açıklamalardan daha çok toplumsal olarak kabulünü de sağlamaktır. Bu yüzden cezanın amacını iyi belirlemek gerekmektedir. Bu bağlamda cezanın amacı üç temel teoride ele alınır. Bu bölümde bu teoriler incelenmiştir.

1.2.1.1. Mutlak (ceza) adalet teorisi

“Mutlak adalet teorisi” cezanın anlamını, herhangi bir sosyal faydanın izinde görmemekte, failin eylemine, kusuruna kötülükle karşılıkta bulunması olarak anlamaktadır. Ünlü filozoflar Kant ve Hegel tarafından da savunulan ve adalet ve kefarete teorileri adı da verilen mutlak ceza teorilerinde, cezanın uygulanmasının nedeni haricinde farklı bir amacın elde edilmesinde bir araç olduğu fikrine yer verilmez. Cezanın belli bir amacı olmayıp sırf kendisi bir amaçtır. Bu amaç suç sebebiyle topluma verilmiş olan zararın karşılanması ve kusurun kefaretidir (Demirbaş, 2005: 682). Sonuç olarak, bu teoride suçlunun işlediği suçun karşılığını ceza olarak görmesi hakimdir. Yani suçlu cezası ne ise onu çekerek işlediği suçun karşılığını görmelidir.

1.2.1.2. Önleme teorisi

Cezalar yasalarda belirlenmiş olduğundan, bunlara maruz kalma korkusu, birçok kişiyi suçtan vazgeçirmektedir. Ceza tehdidinde karşılık suç yine de işlenmişse, suçlunun cezalandırılması ceza tehdidinin derecesini arttırır. Sonuçta uygulanan ceza yöntemi diğer

kişilere ibret oluşturmaktadır. Bu tehdit kişilerde, devletin talimatlarının dışına çıkmamak ve suçun yaratacağı olumsuz sonuçları idrak etmek açısından psikolojik karakterin ortaya çıkmasına yardımcı olur (Demirbaş, 2005: 682). Önleme amacı iki bölüme ayrılmıştır. Bunlardan birisi özel diğeri genel önlemedir. Özel önlemede suçluyu tekrar suç işlemekten caydırmak, genel önlemede ise suç işleyene verilen ceza ile toplum fertlerinin suç işlemesini önlemek amaçlanmaktadır.

1.2.1.3. Karma (uzlaştırıcı) teori

Bir takım eleştiriler, mutlak ve önleyici teorilerin cezanın amacını açıklamada yetersiz kaldığını ortaya çıkarmıştır. Ardından bu teorilerin sakıncalarını gidermek üzere her iki teorinin birlikte ele alınması, uzlaştırılması, başka deyişle karma teorilerin ortaya çıkarılması yolu izlenmiştir.

Uzlaştırıcı teoriler kefareti cezanın temeli olarak görmektedir. Kefaret yani kötülüğün önlenmesi suçlunun kusuru ile orantılı olmalıdır. Bu teoride hâkim olan düşünce, her ne kadar kefaret olsa da, cezanın suçlu ile toplum arasında uzlaştırıcı ve denge sağlayıcı yan görevleri de bulunmaktadır (Demirbaş, 2005: 682). Bu teorinin amacı suçlu bazı yoksunluklara uğrasa da cezadan sonraki hayatına da hazırlanmalıdır.

Mutlak teorinin savunduğu gibi cezanın teknik olarak uygulanması günümüzde çok mümkün gözükmemektedir. Çünkü suçlunun cezadan sonraki yaşamı da önemlidir. Kişinin toplumsal düzene yeniden kazandırılması ve toplum ile uyum içerisinde yaşaması da amaçlanır. Çağdaş toplumların amacı da budur. Bu amaçta aydınlanma dönemi düşünürlerinin etkisi büyüktür. Bu dönemde insan onuru göz önünde bulundurularak, cezalar daha insanileşmeye başlamıştır.

1.2.2. Cezanın Niteliği

Cezanın amacının yerine getirilebilmesi ve amacına doğru bir şekilde ulaşabilmesi için bazı nitelikleri bulundurması gerekir. Aslında bu nitelikler bireylerin özgürlüğüne veya malvarlığına yönelik olan sınırlamalar sebebiyle yaptırımın meşruluğunu da ortaya koyar (Artuk vd., 2003: 32). Cezanın iyi ve etkili olabilmesi için gereken nitelikler şunlardır:

Kanunilik ilkesi ceza hukukunun en önemli ilkelerinden biridir. Bu ilke gereği ceza, suçta olduğu gibi kanunda belirtilmelidir. Kişiler kanunun suç saydığı eylemleri nedeniyle

sadece kanunda yazılı olan eyleme karşılık gelen ceza ile cezalandırılabilir. Kısacası bu ilke kanunsuz ceza olamayacağını açıklamaktadır.

Kanunilik ilkesi çeşitli kanunlarda düzenlemeler yapılarak yasal zemine oturtulmuştur. Bu kanunlardan biri olan TCK'nın "suç ve cezada kanunilik" isimli 2. maddesine göre "Kanunun açıkça suç saymadığı bir fiil için kimseye ceza verilemez ve güvenlik tedbiri uygulanamaz. Kanunda yazılı cezalardan ve güvenlik tedbirlerinden başka bir ceza ve güvenlik tedbirine hükmolunamaz" (md. 2/1), "İdarenin düzenleyici işlemleriyle suç ve ceza konulamaz" (md. 2/2), "Kanunların suç ve ceza içeren hükümlerinin uygulanmasında kıyas yapılamaz. Suç ve ceza içeren hükümler, kıyasa yol açacak biçimde geniş yorumlanamaz" (md. 2/3) hükümleri düzenlenmiştir.

Günümüz ceza hukukunda cezalandırmaya yönelik kabul edilen diğer önemli ilke ise cezanın şahsiliğidir. Bu ilke doğrultusunda ceza sadece suçu işleyen kişiye uygulanmalıdır. Nitekim TCK'nın 20. maddesi de "Ceza sorumluluğu şahsidir. Kimse başkasının fiilinden dolayı sorumlu tutulamaz" (md. 20/1) şeklinde düzenlenmiştir. Fakat failin ailesinin cezadan dolayı dolaylı olarak uğrayacağı maddi manevi durumlar cezanın yan etkisidir. Bunun engellenmesinin imkânı yoktur.

Eşitlik ilkesi, sadece ceza hukukunda değil bütün devlet organlarında ve yasal düzenlemelerde tüm idare makamlarının uyması gereken mecburi bir anayasal ilkedir. Bu durum Anayasa'nın "kanun önünde eşitlik" başlıklı maddesinde "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir" (md. 10/1), "Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz" (md. 10/4), "Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadır" (md. 10/5) ve aynı zamanda TCK'nın 3. maddesinin 2. fıkrasına göre "Ceza kanununun uygulamasında kişiler arasında ırk, dil, din, mezhep, milliyet, renk, cinsiyet, siyasal veya diğer fikir yahut düşünceleri, felsefi inanç, milli veya sosyal köken, doğum, ekonomik ve diğer toplumsal konuları yönünden ayırım yapılamaz ve hiçbir kimseye ayrıcalık tanınmaz" (md. 3/2) şeklinde düzenlenerek eşitlik ilkesi açıkça belirtilmiştir.

Cezanın bir diğer ilkesi insani ve ahlaki olmasıdır. Suçlunun kişiliğini alçaltmaya yönelik ve haysiyetiyle bağdaşmayan, bireye acı vermeyi amaçlayan ceza düşünülemez. Geçmişte suçlu kişilere aleni dayak, hadım etme, uzuv kesme gibi fiziki cezalar

uygulanmaktaydı. Günümüz ceza anlayışında bu tür cezalar kabul edilmemektedir. Bu durum 1982 Anayasasının 17. maddesinde “Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz” (md. 17/3) denilerek hükme bağlanmıştır. Benzer hükümler “Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi” ve “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”nde (AİHS) de belirtilmiş ve bu ceza yaptırımlarının yasak olduğu vurgulanmıştır.

Bu ilke de cezanın, işlenen suçun ağırlığı ve suçu işleyenin sorumluluğu ile orantılı olmasını ifade eder. Temel amaç işlenen suç ile verilen ceza arasında bir oran olmalıdır. Yani ağır suç işleyene ağır ceza, hafif suç işleyene hafif ceza verilmesini ifade eder. TCK'nın 3. maddesinde “Suç işleyen kişi hakkında işlenen fiilin ağırlığıyla orantılı ceza ve güvenlik tedbirine hükmolunur” (md. 3/1) şeklinde bu ilke açıkça belirtilmiştir.

Suç işleyen bir kişiye adaletin sağlanması için uygulanacak ceza yaptırımını haklı ve orantılı olmalıdır. Çünkü ancak haklı ve ölçülü bir ceza suç işleyen kişinin pişman olmasını sağlayabilir ve tekrardan toplumla bütünleşebilir. Ayrıca kişilerin hukuka olan inançlarının artırılması için orantılılık ilkesine uymak gerekir.

Cezanın amacı, kendisinden beklenen şekilde gerçekleştirilmeli, hakkında ceza verilen kişi ile toplum üzerinde de etkili olmalı, diğerlerini caydırıcı, korkutucu, ıslah edici amacını da gerçekleştirmeli ve suçun tekrarını engellemelidir. Bunun sağlanması için de cezanın etkili ve yeterli olması gerekir (Centel vd., 2008: 549). Etkililik ilkesi, cezanın korkutuculuğu ve orantılılık ilkesi ile olanaklıdır. Cezanın etkililiğinden söz edebilmemiz için suçlulara uygulanan cezanın çeşiti ve oranı beklenen faydayı yerine getirebilecek nitelikte olmalıdır.

Eskiden cezanın suçluya acı çektirme, ısrırap verme, suçluyu yoksun bırakmaya çalışma ve böylelikle suçlu üzerinde etkili olma özellikleri günümüzde terk edilmiştir. Bunun yerine cezanın olumlu ve yapıcı olma amaçlarının gerçekleştirilmesi sağlanmaya başlamıştır. Cezanın bu özelliğinin içerik olarak değişmesinde, sosyal savunma görüşü etkili olmuştur.

Ceza yargılaması devlete maliyetli bir süreçtir. Bu süreçte devlet gerekli harcamaları peşin olarak karşılamakta, harcamaların bir bölümü tahsil edilmekte, bir bölümü ise tahsil edilememektedir (Otaç, 2004: 219). Dolayısıyla cezanın maliyeti devlete oldukça düşük olmalıdır. Bu bağlamda hapis cezası yerine suçluyu hem toplumdaki koparmamak hem de

devlete maddi bir yük oluşturmada cezalandırmak gerekmektedir. Örneğin para cezası gerektiren suçlarda hapis cezası verilmemelidir.

1.2.3. Cezanın Türleri

Ceza türleri 5237 sayılı TCK'nın 45. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre “suç karşılığında uygulanan yaptırım olarak cezalar, hapis ve adli para cezalarıdır” (md. 45/1). Bu maddeden yola çıkarak TCK'nın cezaya karşı iki farklı yaptırım öngördüğü açıkça görülmektedir.

1.2.3.1. Hapis cezaları

TCK'nın 46. maddesine göre hapis cezaları; “Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası, müebbet hapis cezası ve süreli hapis cezası” olarak ayrılmıştır (md. 46/1).

TCK madde 47'de “ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası hükümlünün hayatı boyunca devam eder, kanun ve Cumhurbaşkanınca çıkarılan yönetmelikte belirtilen sıkı güvenlik rejimine göre çektirilir” (md. 47/1) şeklinde tanımlanmıştır.

TCK madde 48'de “müebbet hapis cezası, hükümlünün hayatı boyunca devam eder” (md. 48/1) şeklinde belirtilmiştir.

Süreli hapis cezası, TCK'nın 49. maddesinden anlaşılacağı üzere yasada aksi ifade edilmeyen durumlarda 1 aydan az 20 yıldan fazla olmamaktadır (md. 49/1). Yine aynı maddeye göre süreli hapis cezası, karara bağlanan ceza 1 yıl veya daha az ise kısa süreli hapis cezasıdır (md. 49/2) şeklinde hükme bağlanmıştır.

1.2.3.2. Adli para cezası

TCK madde 52'de “Adli para cezası, beş günden az ve kanunda aksine hüküm bulunmayan hallerde yediyüzotuz günden fazla olmamak üzere belirlenen tam gün sayısının, bir gün karşılığı olarak takdir edilen miktar ile çarpılması suretiyle hesaplanan meblağın hükümlü tarafından Devlet Hazinesine ödenmesinden ibarettir” (md. 52/1), “en az yirmi ve en fazla yüz Türk Lirası olan bir gün karşılığı adli para cezasının miktarı, kişinin ekonomik ve diğer şahsi halleri göz önünde bulundurularak takdir edilir” (md. 52/2), “Kararda, adli para cezasının belirlenmesinde esas alınan tam gün sayısı ile bir gün karşılığı olarak takdir edilen miktar ayrı ayrı gösterilir” (md. 52/3), “Hakim, ekonomik ve şahsi

hallerini göz önünde bulundurarak, kişiye adli para cezasını ödemesi için hükmün kesinleşme tarihinden itibaren bir yıldan fazla olmamak üzere mehil verebileceği gibi, bu cezanın belirli taksitler halinde ödenmesine de karar verebilir. Taksit süresi iki yılı geçemez ve taksit miktarı dörtten az olamaz. Kararda, “taksitlerden birinin zamanında ödenmemesi halinde geri kalan kısmın tamamının tahsil edileceği ve ödenmeyen adli para cezasının hapse çevrileceği belirtilir” (md. 55/4) şeklinde net olarak açıklanmıştır.

1.3. Cezaevi

Cezaevi kavramı yerine çok sayıda kavram kullanılmıştır. Hapishane kavramı, bu kavramlar içerisinde en çok bilineni ve kullanılanıdır. Halk arasında hapishaneden hariç mahpushane, zindan, kodes, dam, disko, mahbes gibi isimlerde kullanılmaktadır. Aslında bu kelimeler ceza infaz kurumunun karşılığıdır. Ceza infaz kurumunun sınıflandırılmasına ilişkin de tutukevi, hüküm evi, açık cezaevi, kapalı cezaevi, ıslahevi, kadın cezaevi, çocuk cezaevi, gibi teknik kavramlarda bulunmaktadır (Demirbaş, 2008: 332). Cezaevleri aynı zamanda mahpushane, isimleriyle de adlandırılan, suç kabul edilen fiillerde bulunan kişilerin cezalarını yerine getirmek amacıyla yapılmış binalardır (Yılmaz, 1996: 149). Cezaevinin dört unsuru barındırması gerekir. Bu unsurlar:

- Fiziki öge; insanların temel yaşam gereksinimlerini karşılayabilen, iç ve dış güvenliği açısından uygun alanlara kurulan ve amaçlar doğrultusunda gerekli malzeme bulunduran, kapalı ve açık alanlar,
- Görevli ögesi; belirlenmiş kurallar çerçevesinde yetki ve sorumlulukları olan, cezaevinin yönetim ve hizmet alanlarında çalıştırılmak için görevlendirilen personel,
- Mahkûm ve tutuklu ögesi; hak ve yükümlülükleri yasalar tarafından korunan ve belli şartlar dahilinde uygulama ve yönetimleri infaz görevlilerine bırakılmış olan mahkûm ve tutuklular;
- İnfaz hizmetleri ögesi; hak ve yükümlülükleri ulusal ve uluslararası yasalara uygun öğretim, iyileştirme ve iş ortamlarının oluşturulmasına dair faaliyetler (Demirbaş, 2008: 332).

Cezaevlerinin görevi ilk bakışta suç eyleminde bulunan kişileri toplumdan uzaklaştırarak toplumu korumak gibi gözükse de aslında cezaevi sisteminin temel aldığı ilke; bireylerin toplumla uyumlu hale getirilmesi ve onların geliştirilmesidir (Özel, 2000:

198). Bu bağlamda gelişmiş ülkelerin büyük çoğunluğunun cezaevlerinde, psikolog, öğretmen, psiko-sosyal danışman, sosyal hizmet uzmanı görev yapmaktadır (Saldırım, 2010: 321). Çağdaş infaz anlayışının temelinde hükümlü ve tutukluların insani şartlarda barındırılıp, topluma tekrar kazandırılmaları cezaevlerinin en temel görevidir. Ayrıca cezaevlerinin benzer şekilde diğer amaçları aşağıdaki gibidir (Kızmaz, 2006: 266):

- Suçlu kişileri toplumla yeniden bütünleşebilecek biçimde sosyalleşmelerini sağlamak,
- Suç işleyen kişilerin cezaevinde bulundurulmalarının önemli bir amacı, toplumda suç işleme potansiyeli olan kişilere bu yönde gözünü korkutmak ve dolayısıyla suç işleyebilecek kişileri suç işlemekten alıkoymak veya caydırmak,
- Aynı zamanda suçlunun hapiste kaldığı sürede suç ve suç içeren faaliyetlerden uzak durmasını sağlamak,
- Suçlunun işlediği suç fiilinden veya suç mağduruna verdiği zarardan ötürü cezalandırılmalarını sağlamak.

1.3.1. Dünyada Cezaevlerinin Tarihsel Gelişim Süreci

Suç işleyen kişilerin cezalandırılmaları için kullanılan hapisane yöntemleri 19. yüzyılın başlarında yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Bu dönemden önce Avrupa'nın bazı şehirlerinde hapisanelerin bulunduğu ve bu hapisanelerin de günümüz modern cezaevleri ile kıyaslandığında kullanım şekli ve sağladığı fayda açısından çok büyük farklar olduğu görülmektedir. Bu hapisaneler o dönemlerde suç işleyen kişilerin idamı için çok az süre bekletildiği ve sarhoşların ayılması için gözaltında bulunduruldukları mekânlar olarak faaliyet gösteriyordu. Bu nedenlerden dolayı o dönemdeki hapisane sistemlerinin günümüze oranla çok gelişim geçirmediği söylenebilir (Özel, 2000: 197).

Demirbaş'a (2008: 100) göre ise hapisanelerin gelişimi şöyle sıralanmıştır;

- Birinci dönem, 16. yüzyılın sonundan Fransız ihtilaline kadar süren, yalnızca kefaretin değil, iyileştirilme ve yeniden sosyalleştirilmesinin benimsendiği, Hollanda'dan tüm dünyaya yayılan Amsterdam hapisanelerinin ortaya çıkması,
- Aydınlanma döneminden 1. Dünya Savaşıyla son bulan dönem

- 20. yüzyılın ortalarında hapisanelerde bulunan mahkûmlara davranış şeklinde belirlenen standartların hukuk kurallarıyla sağlanması ve ceza infaz kurumlarının açılmasıdır.

1.3.1.1. 16. yüzyıldan aydınlanma dönemine kadar cezaevleri

Hapishaneler, günümüzdeki gibi özgürlüğü kısıtlayıcı cezalar yokken de var olmuştur. Fakat hapishanelerde, ceza kapsamında yargılanan kişiler bulunmamaktaydı. Bu yerler, işkence ya da idama mahkûm kişilerin tutuldukları veya serseri ve dilencilerin bekletildiği ya da borçlu kişilerin baskı altında bulunduruldukları mekânlardı (Kunter, 1943: 415). 16. ve 17. yüzyılda meydana gelen birçok savaş dilencilerin ve serserilerin çoğalmasına neden olmuştur. Bu çoğalma da beraberinde hürriyeti bağlayıcı cezaların gündeme gelmesinin sebeplerinden biridir.

İlk hapishanenin nerede yapıldığı hususunda literatürde bilimsel münakaşalar sürmekle beraber, yine de hukukçular cezaların infazının hizmetine dair ilk hapishanenin 16. yüzyılın sonunda (1595) Amsterdam'da yer aldığı konusunda hem fikirdirler. Amsterdam Mahkemesi 1588 yılında 16 yaşını doldurmamış bir çocuğa idam kararı almamış ve suç eyleminde bulunan bu çocuğun geliştirilip, tekrardan topluma entegre olması gerektiğini ve bunun da devlet tarafından yapılmasına dair karar vermiştir. Oysaki bu tarihe kadar ölüm cezaları ve bedeni cezalar uygulanmaktaydı. Hapis cezası gibi bir ceza anlayışı söz konusu değildi. Bunun ardından Amsterdam cezaevinin ilk olarak erkekler bölümü 1595 yılında, daha sonra da kadınlar bölümü 1597 yılında açılmıştır (Demirbaş, 2008: 96). 16. yüzyılın sonunda (1595), Amsterdam'da yapılan ilk hapishanelerde, hükümlüler toplu halde günün her saatinde beraber tutuluyorlardı. Bu hapishanede mükerrirlik, suç türü ya da ceza miktarı gibi farklı durumlardan söz edilmiyordu (Mete: 1987: 19).

Amsterdam cezaevlerinin ortaya çıkmaya başlamasıyla ceza ve cezaevlerinde dönüşümler yaşanmıştır. Bedeni cezalar, bu cezaevlerinin ortaya çıkmasıyla, yerini hürriyeti bağlayıcı cezalara bırakmaya başlamıştır. Hürriyeti bağlayıcı cezalarla birlikte suç işleyenlerin yeniden sosyal hayata hazırlanması, topluma uyumlu hale getirilmesine yönelik uygulamalar yapılamaya çalışılmıştır.

1603 yılında Amsterdam'da suçlu olmayan kişiler tarafından ağır karşılanan suçlar için "Separate Zuchthaus" diye adlandırılan bir kurum faaliyete girdi. Faaliyete giren bu kurumların, kurum dışı yönetiminde görevlendirilmek üzere güvenli bulunan iki kadın ve

erkek, kurum içi idaresinde ise, bir eş, bir doktor ve bir din insanı görevlendirilmiştir. Erkekler için iş alanları oluşturulmuş ve bu iş alanlarında raspa ustası ve iki dokumacı çalıştırılmıştır (Tan, 1939: 758). Amsterdam cezaevlerinde 1603 yılından itibaren hükümlüler gün bitiminde farklı hücrelere bırakılmışlar, çalışacağı sürelerde ise bir arada bulundurulmuşlardır. Bahsedilen zamanda hükümlüler dini faaliyetlerle ve çalışma sistemiyle ıslah edilmeye çalışılmıştır (Dönmezer ve Erman, 1994: 623). Bridewell Dünya’da ıslah ederek hüküm etmenin uygulayıcısı olarak modern cezaevi tasarımının ilk adımı kabulünü görmüştür. Cinsiyet ve yaş ayrımına göre gruplandırılmayla birlikte; hükümlülere meslek eğitim kursları, tam zamanlı cezaevi personeli (cezaevi doktoru, öğretmenler, denetçiler, iş denetçileri, din görevlileri), eğitim ve öğretim imkânları ve hücre tipi tecrit sağlamıştır (Hinkle, 2006).

Ardından Amsterdam’daki kurumlardan yola çıkarak “Bremen (1609), Lübeck (1613), Bern (1614), Hamburg (1622), Zürih (1637), Danzig (1629) ve Berlin (1712)” vilayetlerinde farklı kurumlar yer almaya başlamıştır (Demirbaş, 2008: 97).

Özgürlüğü kısıtlayıcı cezaların bir arada hapis biçimindeki cezai yaptırımların toplumsal ve bireysel zararları zaman geçtikçe meydana çıktığı gözlemlendi. Cezaevlerinde bulunan hükümlülerin fiziksel ve ruhsal durumlarında problemler gerçekleşiyor, hapisanelerde suçlulardan oluşan sorunlu bir grup meydana geliyordu. Bu ortamda hükümlülerin rehabiliteleri imkânsız bir duruma bürünüyordu. Çocuk hükümlülerde bu cezaevlerinde büyük hükümlülerle birlikte yer alıyorlardı. Böylelikle çocuk hükümlüler bakımından daha kötü problemlerin meydana gelmesine neden oluyordu (Güran, 1942: 10).

1.3.1.2. Aydınlanma döneminden 20. yüzyıla kadar cezaevleri

Çocuk hükümlülerin yaşadığı olumsuz durumlardan dolayı Floransa’da 1667 yılında, Filippo Franci adında İtalyan bir rahip tarafından ilk çocuk ıslahevi kurulmuştur (Dönmezer ve Erman, 1994: 623). Bu ıslahevi cezaevi tarihinde diğer cezaevi reformlarına öncülük ettiğinden dolayı önemlidir. Sadece suçlu çocukların değil aynı zamanda yoksul, kimsesiz çocuklarında eğitilmesi hedeflenmiştir.

Papa XI. Clement 1703 senesinde Roma’da küçük yaştaki suçlular için ıslahevi inşa etmiştir. Girişinde “Hapishane düzeni suçlu kişilerin iyileştirilmelerini gerçekleştirmezse, suçlu kişilerin hapishanede tutularak kapatılmasının yararsız olacağı” ifadesi bulunmaktadır (Kunter, 1943: 415). Ayrıca Gand şehrinin belediye başkanı olan Jean Vilain tarafından

1772 yılında ünlü Gand Cezaevi yapıldı. Bu cezaevi hürriyeti bağlayıcı cezaların tarihinde önemli bir yere sahiptir. Tasarımı Jean Vilain'a ait olan Gand Cezaevi, altı köşeli bir açık alanın çevresinde farklı kısımlar olacak şekilde kurulmuştur. Tüm bölümleri açık alana çıkan ve her kısmında farklı farklı bölümlendirilmiş bulunan suçlu kişilerin yer aldığı hapishanede cinayet işlemiş hükümlülerin yer alacağı kısım da yapılmıştır. Hükümlüler gündüzleri toplu olarak çalışıyorlar ve geceleri tam olarak ayrılıyorlardı. İş görmeyene yemek yoktu ve hükümlülerin diğer hükümlüler ile konuşmaları kural dışıydı. Ayrıca hükümlülere iplik, dokuma ve boya imalatı için çalıştırılmakta ve balık ağı ördürülmekteydi (Öztunç, 1939: 1466). Bu sistem Gand Cezaevi'nde, 1782 senesine değin sorunsuz olarak devam etmiştir. Ayrıca hapishanedeki iş düzeni ile hapishane, hapishane haricinde benzer işlerle uğraşan esnaflarla yarışmaktaydı. Esnafların bu yarıştan olumsuz etkilenmeleri ve baskıları neticesinde, 1782 yılından sonra II. Joseph tarafından cezaevindeki bu iş düzenine son verildi. Ceza infaz sisteminin ilerlemesinde oldukça büyük payı bulunan John Howard (1726-1790) bu hapishaneyi farklı zamanlarda üç kez ziyarette bulunmuş ve incelemeler yapmıştır. 1783 senesinde gerçekleştirdiği ziyarette cezaevinde farklılıklar olduğunu, hükümlülerin burada çoğu şeyden yoksun, gelir elde edemez bir vaziyette bulduklarını ve dağıtılan yiyeceklerin yetersizliğini söylemiştir (Dönmezer ve Erman, 1994: 624).

18. yüzyılın sonlarına doğru cezaevlerinde iki farklı sistem ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki Pennsylvania diğeri ise Auburn sistemidir. Philadelphia, ıslağa yönelik ilk cezaevi olarak Walnut Street'de açılmıştır. Amerika Birleşik Devletler'nin (ABD) Philadelphia eyaletinde kurulduğu için kayıtlara Pennsylvania sistemi olarak geçmiştir (Manion, 2015: 10). Pennsylvania sisteminde hükümlüler tek başına hücrelerde barındırılmış, cezalarını tek başına çekmiş ve sadece cezaevi görevlileri ve kısıtlı bir şekilde ziyaretçileri ile görüşebilmişlerdir. Meditasyonu, duayı ve tek başına kapatılmayı önemseyen bu sistemde, hükümlüler tek başına yaşamının yanında, yalnız başına çalıştırılmışlardır. Bu çalıştırmada yaptıkları işler terzilik, ayakkabı yapımı ve ayakkabı tamiri gibi işlerdir. Bu sistemde hükümlülerin birbirleriyle iletişimi engellenmiş ve tek başına çalıştırılmaları özendirilmiştir (Savcı, 2004: 12). Pennsylvania sisteminin mahkûmları fiziksel ve ruhsal olarak oldukça olumsuz etkilediğini söylemek mümkündür. Bu etkilerde sistemin işleyişini eleştirir hale getirmiştir (Johnston, 2004: 22). Bu sistemin olumsuz etkilerinden sonra Auburn sistemi oluşturulmuştur.

Auburn sistemi, Pennsylvania sisteminden daha farklı yönlere sahiptir. En temel farklı yönü ise hücre sisteminin aksine, mahkûmların hep beraber yaşamalarıdır. Bu sistemi

toplular sistem diye de nitelendirilmesi mümkündür. Ayrıca mahkûmların birlikte çalışabilmesi amaçlanmıştır (Gönen, 2010: 181). Bu sistemde de mahkûmlar yemek ve çalışma dışında kalan zamanlarında tek kişilik hücrelerde kalıyorlardı. Auburn sisteminde mahkûmlar beraber çalışarak dayanışmayı ve paylaşmayı öğrenmişlerdir. Bu olumlu sonuçlar Auburn sisteminin Avrupa ve Amerika’da yaygınlaşmasını sağlamıştır.

ABD’de 1870 yılında kurulan “American Correction Association” (ACA) adlı bir sivil toplum kuruluşu, üye sayısını arttırarak faaliyetlerini günümüze kadar sürdürmektedir. ACA cezanın infazı için reform gereksinimlerini saptayıp, bu gereksinimleri karşılayacak kuralları yayınlamaktadır. ABD’nin infaz sisteminin gelişmesine katkıları olmuştur. Ancak 1871 yılında “Amerikan Federal Mahkemesi” hükümlülerin hapisane koşullarının revize edilmesi istemiyle açılan davayı geri çevirmiş ve hükmünde de “Mahkûmlar sivil ölüdür” diyerek, hükümlülerin hukuksal hakkının bulunmadığını ifade etmiştir. Bu hüküm 20. yüzyıldan evvel hükümlülere karşı olan tutumları göstermektedir (Türker, 2001: 166).

1.3.1.3. 20. yüzyılda cezaevleri

20. yüzyılın başlarında Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşından kaynaklanan olumsuz etkiler, cezaevlerinin gelişimi konusunda gerileme yaşatmıştır. Dolayısıyla cezaevlerinin gelişim süreci 20. yüzyılın ikinci yarısında görülmeye başlamıştır.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren infazın iyileştirilmesine dair çalışmalar ivme yakalamış ve ceza yasalarının ilerlemesinde ciddi derecede katkılar sağlanmış, milletler arası geçerli temel kurallar yapılmaya başlanmıştır. BM tarafından 1955 yılında Cenevre’de gerçekleştirilen suçların engellenmesi ve suç işleyen kişilerin iyileştirilmesine dayalı toplantıda “Hükümlülere Uygulanacak Muameleye İlişkin Minimum Standart Kurallar” onaylanmış ve ardından “Ekonomik ve Sosyal Konseyin” 31 Temmuz 1957 tarihli ve 63 sayılı kararıyla onaylanmıştır (Nursal, 2002: 251). Bu kurallarda tutuklu ve hükümlülerin insani bir şekilde yaşamaları temel şart olarak belirtilmiştir. Ayrıca tutuklu ve hükümlülerin sağlıklı yaşamaları, beslenmeleri, eğitimleri, dış dünyayla ilişkileri, çalışmaları, spor ve din faaliyetlerinde bulunmaları gibi konular da bu standart kurallar içerisinde yer almıştır.

ABD Yüksek Mahkemesi 20. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleştirilen infazın iyileştirilmesinde çok önemli bir yere sahiptir. Bu mahkeme 1871 senesinde hükümlüleri “sivil ölümler” şeklinde adlandırırken, 1944 senesinde yapılan dava neticesinde hükümlülerin bir takım hukuksal haklarının olduğunu fakat bunları yasalarla sınırlandırılabileceğini

hükmetmiştir. Yüksek Mahkeme 1960 yılından bu yana kanunda bulunan hakların, hükümlüler ile ilişkili ne şartlarda kısıtlanabileceğini, her hükmünde farklı farklı ele alarak, ceza şartlarının iyileşmesine yönelik önemli yargısal içtihatlarla bulunmuştur. ABD’de infaz reformunda, yukarıda bahsedilen ACA adlı kuruluşunda ciddi yararları olmuştur. Kuruluşundan itibaren ACA beslenme, eğitim, ziyaret, iletişim vb. hususlarda “ACA Minimum Standart Kurallar” şeklinde nitelendirilen kurallar yapılmış ve bu kuralları 1932, 1946 ve 1954 senelerinde yayınlamıştır. Farklı ülkelerden uzmanlar ve infaz görevlilerinde bulunduğu ve 20.000’in üstünde üyesi olan ACA, ABD’nin ceza sisteminde önemli katkıları bulunmaktadır (Türker, 2001: 167).

Alman devletleri 1923 yılında hapisane hususunda müşterek bir yasa uygulama koydular. Yasada, hükümlülerin şahsi olarak rehabilitesi yerine, iş esasına göre yani çalışma yoluyla yeniden sosyalleşmeye teşvik etme yöntemi vurgulanmıştır. Cezanın gerçekleşmesinde net bir şekilde Weimar döneminde, ilk olarak ıslah düşüncesine odaklanılmış ve ıslah, bu devirde cezanın gerçekleşmesinde ana düşünce olmuştur. Fakat ıslah etmeyi cezanın gerçekleşmesinde baz alan bu görüş, Nasyonel Sosyalistlerin başa geçmesiyle 1933 yılında son bulmuştur ve 1940 yılında oluşturulan “Ceza İnfaz Kanunu”nda ise “güvenlik ve korkutma düşüncesi” halini almıştır. 1977 yılında Almanya’da uygulamaya konulan “Ceza İnfaz Kanunu”yla ise, cezaevi idaresinin ayrıca hükümlülerin hakları açıkça belirtilmiş ve günümüz modern infaz sistemine paralel olarak, hükümlülerin rehabilitesine ek olarak yeniden topluma kazandırılması görüşü üzerinde durulmuştur (Demirbaş, 2008: 123). 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe giren “Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi”nin 10. maddesinin 3. fıkrasına göre; “cezaevi sistemi, asıl amacı mahkûmların ıslahı ve topluma yeniden kazandırılması olan bir sistem olarak ele alınacaktır. Küçük suçlular yetişkinlerden ayrı tutulacak ve kendilerine yaşlarına ve yasal statülerine uygun biçimde davranılacaktır” şeklinde belirtilerek ceza infazına ilişkin düzenlemelere ilk kez uluslararası hukukta yer verilmiştir. Ayrıca BM İşkencenin Önlenmesi, “Amerika İşkencenin Önlenmesi”, “Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Davranış ya da Cezanın Önlenmesi Sözleşme”lerinde ve “Viyana Sonuç Bildirgesinde” ceza infazında insani olunmasının gerekliliği açıkça belirtilmiştir.

1.3.2. Türkiye’de Cezaevlerinin Tarihsel Gelişim Süreci

Türkiye’de cezaevleri tarihsel olarak incelendiğinde Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyet Dönemi şeklinde değerlendirilebilir.

1.3.2.1. Osmanlı dönemi cezaevleri

Osmanlı Devleti'nde İslam Hukuku anlayışı hâkim olduğundan bu dönemde cezaevlerine rastlamak mümkün değildir. Zindan, kale burçları gibi yerler cezaevi olarak kullanılmıştır. Fakat bunların günümüz cezaevleriyle benzer olduklarını söylemek zordur.

Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk dönemlerinde genellikle kale burçları hapisane olarak kullanılmıştır. Örneğin İstanbul'daki Yedikule, Kasımpaşa'daki Tersane ve Eminönü'ndeki Baba Cafer zindanlarını göstermek mümkündür. Bu zindanların kontrolü genellikle subaşının görevidir ve hükümlülere hayırseverler yardımıyla bakılırdı (Şen, 2007: 39-42). Daha sonra kalelerde, tersanelerde, askeri kışlalarda ve diğer kamu binalarında değişiklik ve bakım yapılarak ceza infaz kurumlarına dönüştürülmüştür.

Hürriyeti bağlayıcı cezaların ortaya çıkmasının cezaevlerinin oluşmasını sağladığı söylenebilir. Bu bağlamda özgürlüğü kısıtlayıcı cezaların öncelikle, Tanzimat Dönemi'nde yapılan "1840 tarihli Kanun-ı Ceza (kürek ve hapis cezası)", "1851 tarihli Kanun-ı Cedit (kürek ve hapis cezası)" ve "1858 tarihli Ceza Kanunname-i Hümayunu (kürek, hapis ve kalebentlik cezası)" ile oluştuğu tespit edilmektedir (Gökçen, 1987). Özgürlüğü kısıtlayıcı cezaların yasalarda bulunmasından sonra, çağdaş olarak hapis cezalarının gerçekleşmesi için ilk hapisane Sultanahmet'te kurulmuştur (Soyaslan, 1998: 591). Yine Tanzimat döneminde, mahkûmların ıslahı için okuma yazma öğrenmeleri, yeni meslek kazanmaları yönünde uygulamalara rastlanmaktadır.

1911 yılında hapisanelerin var olan bütçesini düzenlemek ve gözden geçirmek adına bir çalışma kararı alınmıştır. Bu çalışmada hapisanede bulunan kişilerin doğramacılık, kunduracılık, marangozluk ve makine ile çorap ya da fanila yapım işlerinde çalıştırılmalarına yönelik kararlar alınmıştır. Bu uygulamaya yönelik önemli bir bilgi Edirne Hapishanesine ait Vali tarafından yazılan gelişme sonuç raporudur. Bu rapora göre; "Edirne Hapishanesinde çalışır durumda çorap, eteklik, fanila imalatı yapan 14 makine mevcuttur. Bu ekipmanlar aracılığı ile oluşan gelir sayesinde ipliğimizin de bizler tarafından üretebileceği bir ip üretim fabrikası açmak düşüncesindeyiz. Tüm bu etkinliklerimizin devam ettiği, şu zamanlarda kürek cezası mahkûmlarının da bu fabrikalarda çalıştırılması gündemdedir. Çalışmalardan kazanılan gelirin bir kısmı ile maaşlı bir muallimin görevlendirilmesi sağlanarak kürek cezası olan bir kısım mahkûma da eğitim vermeye başlanmıştır. Üretilen malı yıkayan, ütileyen, kalıplayan ve boyamaktan sorumlu olan

kişiler de yine mahkûmlardır. Mahkûmların ücretleri ise yaptıkları işin derecesine göre değişmektedir” (Şen, 2007: 60). Rapordan da anlaşılacağı gibi ceza infaz sisteminde önemli değişiklikler başlamıştır. Mahkûmların meslek sahibi olmaya karşı eğitilmesi günümüz ceza infaz anlayışıyla örtüştüğü söylenebilir. Mahkûmların günümüz cezaevlerinde meslek sahibi olmaya yönelik çalışmaları Osmanlı Dönemi’nde de görülmektedir. Raporda dikkat edilecek noktalardan biri de hükümlülerin çalıştırılmasının maaş gibi bir karşılığının da olmasıdır.

Arşiv belgelerinden yola çıkarak 1911-1912 senelerinde hapishanelere dair bir geliştirme uygulaması olduğu fakat “Balkan Savaşları” sebebiyle yapılamadığı ortaya çıkmıştır. Fakat bu geliştirme uygulamasının tekrardan gündeme getirilerek 1917 senesinde uygulamaya konulduğu anlaşılmaktadır. Bu uygulamalarda, ilk olarak yapıların emsal teşkil etmesi yönünde durulmuştur. Bütün illerde kurulan cezaevleri bölgesel ihtiyaçlar doğrultusunda revize edilmekle beraber, birebir benzer şekil ve tarzda kurulması hedeflenmekteydi. Yine benzer uygulamalarda mahkûmların eğitim ve sanat dalında geliştirilmesi, sanayi ile uğraşmaları gibi konularda yer almaktaydı (Gönen, 2010: 174).

Yapılışı ve hizmete açılışı Osmanlı Dönemi’nde başlayan ve Cumhuriyet Döneminde faaliyetlerine devam eden ceza infaz kurumları üzerine detaylı bir araştırma bulunmamaktadır. Fakat Osmanlı Dönemi’nde yapılan cezaevlerinin büyük çoğunluğu Cumhuriyet Döneminde kapatılmış ve yenileri inşa edilmiştir (Sağlam, 2003: 13).

1.3.2.2. Cumhuriyet dönemi cezaevleri

Cumhuriyet döneminde ceza infazının gelişimi, ceza infaz kurumlarının İçişleri Bakanlığı’ndan alınarak Adalet Bakanlığı’na devredilmesiyle başlar. Modern ceza anlayışının ilk adımı 1929 yılında yürürlüğe konulan “1721 sayılı Hapishane ve Tevkifhanelerin İdaresi Hakkındaki Kanun” ile atılmış ve cezaevlerinin yönetimi Adalet Bakanlığı’na bağlanmıştır.

Osmanlı döneminden geriye kalan ve Cumhuriyet döneminde devralınan cezaevleri, cezanın infazı için elverişli olmayan, görüş-ziyaret bölümleri ve hücreleri bulunmayan ve hepsi koğuş sistemlerinin uygulandığı cezaevleriydi. Bu cezaevlerindeki mahkûmların sınıflandırılması söz konusu değilken, tutuklu-hükümlü ve küçük-büyük ayrımı yapma imkânı da yoktu. Kadınlara ait neredeyse hiç cezaevi olmamasının yanında, küçük çocuklar anneleriyle beraber kalmak durumundaydı (Gölcüklü, 1966: 46). Cezaevlerinin bu mevcut koşullarını ortaya koymak amacıyla Cumhuriyetin ilk yıllarında bazı uzmanlar tarafından raporlar hazırlanmıştır. Bunlardan biri Adliye Müfettişleri Fuat ve Ferit Beylere aittir. 24

Aralık 1931 tarihli raporda; İstanbul, İzmir, Konya ve Adana ceza ve tutukevlerinin fiziksel durumlarından bahsedilmektedir (Demirbaş, 2003: 137). Bu raporda cezaevlerinin tümünde koğuşların olduğu hücrelerin bulunmadığı, kapasitesinin üstünde hükümlü barındırdığı, koğuşların güneş görmemesinden dolayı hükümlülerin güneşten yararlanamadıkları, temizlik ve hijyen sıkıntıları, havalandırma ve ısıtma tesisatlarının bulunmadığı, havalandırma avlularının yetersiz olduğu, mutfakın bulunmadığı ve tuvaletlerin kullanışsızlığı gibi fiziksel olanaksızlıklarla beraber neredeyse hiçbir kurumda ziyaret görüş alanlarının bulunmadığından bahsedilmektedir.

Hapishane yönetiminin İçişleri Bakanlığı'ndan alınarak Adalet Bakanlığı'na devredilmesinden sonraki ikinci büyük adım ise 21 Haziran 1930 tarihinde "1721 sayılı Hapishaneler ve Tevkifhanelerin İdaresi Hakkından Kanunu"nun yürürlüğe girmesidir. Bu kanunun birinci maddesinde "Türkiye'de her mahkeme bulunan yerde hapishane ve tevkifhane bulunur" denilmektedir. Ayrıca bu kanun mahkûmların hijyenik ortamda bulunması, eğitilmesi, öğretilmesi, iş yapma yeterliliğine sahip olmasına da değinmektedir. Ardından 3408 sayılı 06.06.1938 tarihli Kanun ile "Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü" kurulmuştur. Sırasıyla 1941 yılında "Ceza ve Tevkifevleri Nizamnamesi", 1943 yılında ise "Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü Teşkilatı Kanun"u çıkarılmıştır. Bu kanunlar iş esasına göre kurulacak cezaevlerinden bahsetmektedir.

1947 yılına gelindiğinde cezaevlerinde tutulanların sayısı 59 binin üzerindedir. Yasalarda hükümlülerin dereceli sisteme göre tutulacağı ve işyurtlarında çalıştırılacağı öngörülse de mimari şartlar ve yetersizlikler buna olanak sağlamamaktadır. 1947 yılında işyurtlarının mevcut olduğu cezaevlerinde tutulan hükümlülerin oranı %5 civarındadır. Geriye kalan %95 oranında hükümlü eski tip cezaevlerinde tutulmaktadır. İş esasına dayalı olan ilk hapishane (İmralı Hapishanesi) 1936 yılında kurulmasına rağmen, 1948 yılına gelindiğinde 12 tane hapishane iş esasında dayalıdır ve bu hapishanelerde bulunan hükümlü sayısı da 5436'dır. 474 hapishanenin sadece 18'inde işyurdu açılmıştır. Geriye kalan 456 hapishane tamamen eski infaz sistemine göre devam etmektedir (Doğan, 2010: 146). Her ne kadar cezaevleri hükümlülerin çalıştırmalarına yönelik amaçlar içerse de bunun tam anlamıyla uygulanması zaman almıştır.

1.3.2.3. Günümüz cezaevleri türleri ve özellikleri

Türkiye’de 08.01.2019 tarihi itibarıyla, 288 kapalı ceza infaz kurumu, 74 müstakil açık ceza infaz kurumu, beş çocuk eğitimevi, dokuz kadın kapalı, altı kadın açık, yedi çocuk kapalı ceza infaz kurumu olmak üzere toplam 389 ceza infaz kurumu bulunmakta olup bu kurumların kapasitesi 213.862 kişiliktir (Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, 2019).

Kapalı ceza infaz kurumları

“Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun”a (CGTİHK) göre “Kapalı ceza infaz kurumları, iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan, firara karşı teknik, mekanik, elektronik veya fiziki engellerle donatılmış, oda ve koridor kapıları kapalı tutulan, ancak mevzuatın belirttiği hallerde aynı oda dışındaki hükümlüler arasında ve dış çevre ile temasın olanaklı bulunduğu, yeterli düzeyde güvenlik sağlanmış ve hükümlünün gereksinimine göre bireysel, grup halinde veya toplu olarak iyileştirme yöntemlerinin uygulanabileceği tesislerdir” (md. 8).

Yüksek güvenli kapalı ceza infaz kurumları

CGTİHK’nda göre “Yüksek güvenli kapalı ceza infaz kurumları, iç ve dış güvenlik görevlilerine sahip, firara karşı teknik, mekanik, elektronik ve fiziki engellerle donatılmış, oda ve koridor kapıları sürekli kapalı tutulan, ancak mevzuatın belirttiği hallerde aynı oda dışındaki hükümlüler arasında ve dış çevre ile temasların geçerli olduğu sıkı güvenlik rejimine tabi hükümlülerin bir veya üç kişilik odalarda barındırıldıkları tesislerdir. Bu kurumlarda bireysel veya grup halinde iyileştirme yöntemleri uygulanır” şeklinde tanımlanmıştır (md. 9/1).

Kadın kapalı ceza infaz kurumları

CGTİHK’nın 10. maddesinde “Kadın kapalı ceza infaz kurumları, kadın hükümlülerin hapis cezalarının infaz edildiği Kanunun 8. ve 9. maddelerine göre kurulmuş kurumlardır. Bu kurumlarda iç güvenlik görevlileri kadınlardan oluşturulur” (md. 10/1), “Bu maksatla kurulmuş kurumların ihtiyacı karşılama bakımından yetersiz olması halinde, kadın hükümlülerin hapis cezaları diğer kurumların, erkek hükümlülerin kaldığı bölümlerle bağlantısı olmayan bölümlerinde infaz edilir” (md. 10/2).

Çocuk kapalı ceza infaz kurumları

CGTİHK'nın 11. maddesinde “Çocuk tutukluların ya da çocuk eğitim evlerinden disiplin veya diğer nedenlerle kapalı ceza infaz kurumlarına nakillerine karar verilen çocukların barındırıldıkları ve firara karşı engelleri olan iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan, eğitim ve öğretime dayalı kurumlardır” (md. 11/1), “12-18 yaş grubu çocuklar, cinsiyetleri ve fiziki gelişim durumları göz önüne alınarak bu kurumların ayrı ayrı bölümlerinde barındırılırlar” (md. 11/2), “Bu hükümlüler, kendine özgü kurumun bulunmadığı hallerde kapalı ceza infaz kurumlarının çocuklara ayrılan bölümlerine yerleştirilirler. Kurumlarda ayrı bölümlerin bulunmaması halinde, kız çocukları kadın kapalı ceza infaz kurumlarının bir bölümünde veya diğer kapalı ceza infaz kurumlarının kendilerine ayrılan bölümlerinde barındırılırlar” (md. 11/3), “Bu kurumlarda çocuklara eğitim ve öğretim verilmesi ilkesine tam olarak uyulur” (md. 11/4).

Gençlik kapalı ceza infaz kurumları

CGTİHK'ya göre “Gençlik kapalı ceza infaz kurumları, cezanın infazına başladığı tarihte 18 yaşını bitirmiş olup da 21 yaşını doldurmamış genç hükümlülerin cezalarını çektikleri, eğitim ve öğretim esasına dayalı, firara karşı engelleri olan, iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan kurumlardır” (md. 12/1).

Açık ceza infaz kurumları

CGTİHK'ya göre “Açık ceza infaz kurumları, hükümlülerin iyileştirilmelerinde, çalıştırılmaları ve meslek edindirilmelerine öncelik verilen, firara karşı engelleri ve dış güvenlik görevlisi bulunmayan, güvenlik bakımından kurum görevlilerinin gözetim ve denetimi ile yetinilen kurumlardır. Açık ceza infaz kurumları ihtiyaca göre ayrıca;

- Kadın açık ceza infaz kurumları
- Gençlik açık ceza infaz kurumları,” şeklinde kurulabilir (md. 14/1),

“Hükümlülerin açık cezaevlerine ayrılmalarına ilişkin esas ve usuller yönetmelikte gösterilir” (md. 14/2), “İlk kez suç işleyen ve iki yıl veya daha az süreyle hapis cezasına hükümlü bulunanların cezaları doğrudan açık ceza infaz kurumlarında yerine getirilebilir” (md. 14/3).

Çocuk eğitimevleri

CGTİHK'ya göre “Çocuk eğitimevleri; çocuk hükümlüler hakkında verilen cezaların, hükümlülerin eğitilmeleri, meslek edinmeleri ve yeniden toplumla bütünleştirilmeleri amaçları güdülerek yerine getirildiği tesislerdir. Bu kurumlarda firara karşı engel bulundurulmaz; kurum güvenliği iç güvenlik görevlilerinin gözetim ve sorumluluğunda sağlanır” (md. 15/1).

CİKTYCİDT'ye göre “Suçu işlediği zaman 15 yaşını bitirmiş olup da 18 yaşını bitirmeyen ve cezanın çektirilmesine başlandığı anda 18 yaşını doldurmamayan hükümlülerin cezaları; açık, yarı açık ve kapalı çocuk cezaevlerinde infaz olunur. Bunlar için müstakil cezaevleri kurulamadığı takdirde, cezaları, diğer hükümlülere mahsus cezaevlerinin çocuklara ayrılan kesimlerinde infaz olunur” (md. 8).

2. BÖLÜM

2. HÜKÜMLÜ KAVRAMI VE HÜKÜMLÜ ÇALIŞTIRILMASI

Hükümlü ya da mahkûm kavramı en basit haliyle; hakkında ceza uygulanmasına karar verilmiş ve özgürlüğü kısıtlayıcı hükmü netleşmiş olan şahsı ifade etmektedir (Demir, 2011: 13). Hürriyeti bağlayıcı cezalar, yasaların suç saydığı fiilleri işleyenlere uygulanan bir yaptırımdır. Hükümlüler de hürriyeti bağlayıcı cezalara mahkûm olan kişilerdir.

Ceza süresinin başlamasıyla tahliye oluncaya kadar geçen süreye ise hükümlülük süresi denir. Hükümlülük sürecinin nasıl geçtiği oldukça önemlidir. Modern ceza anlayışında hükümlülük sürecinde hükümlüleri iyileştirme amacıyla birçok faaliyet yer almaktadır. Bunlar iş ve meslek kazandırma, eğitim, öğretim, boş zamanın değerlendirilmesi, psikolojik müdahale vb. destekler verilmektedir. Bu bağlamda hükümlülük sürecinin nasıl geçtiği tahliye sonrası yaşamı etkilemektedir.

Tutuklu; hürriyetlerinden yasal olarak alıkonulup, cezaevi ya da tutukevinde kalması zorunlu olan kişiye denmektedir (Demir, 2011: 14). Tutuklu ile hükümlü arasındaki en büyük fark tutuklu kişinin cezasının kesinleşmemesi, hükümlü olan kişinin ise cezasının kesinleşmesidir.

Eski hükümlü tanımı ise; cezasını çekerek ceza infaz kurumundan ayrılan ve hükümlülük durumu yok olan kişidir. (Altan, 1980: 323). Erkul'a göre de eski hükümlüler cezasını tamamlayan ve artık "suçtan arınmış" kişi olmaktadır (Erkul, 1976: 287). Fakat eski hükümlüler cezasını çekerek suçlarından arınmış olsa da toplumda karşılaştıkları birçok engel vardır. Dışlanmayla karşı karşıya kalan eski hükümlüler, iş bulabilmekte zorlanmaktadır ve buldukları işi ellerinde tutabilme olanakları da sınırlıdır. Eski hükümlülerin önyargı, dışlanma, kuşku gibi engellerden kurtulması gerekmektedir. Çünkü bu gibi engeller eski hükümlülerin sosyal yaşantısını büyük ölçüde etkilemektedir. Bu doğrultuda da eski hükümlülerin tekrar suç işleme olasılıkları ortaya çıkmaktadır.

2.1. Günümüzde Ceza İnfaz Kurumlarındaki Hükümlü ve Tutukluların Sayısal Görünümü

Hükümlü ve tutuklu sayılarının, dünya çapında bir artış içinde olduğunu söylemek mümkündür. Londra’da bulunan “Milletlerarası Cezaevi Çalışmaları Merkezi” ne ait verilere bakıldığında (Özgenç ve Bayraktarlı, 2019: 130-131);

- ABD’de 152 kişiden biri hükümlü ya da tutuklu olarak cezaevinde bulunmaktadır ve ABD en fazla hükümlü ve tutukluyu barındıran ülkedir.
- ABD’den sonra ikinci ülke olarak Rusya gelmektedir. Rusya’da ise her 249 kişiden biri hükümlü ya da tutuklu olarak cezaevinde bulunur.
- Türkiye ise nüfusa oranla cezaevlerinde hükümlü ya da tutuklu olarak bulunan kişi sayısı bakımından üçüncü sıradadır. Her 347 kişiden biri cezaevindedir.
- Türkiye’yi takip eden ülke İran’dır. Burada da her 352 kişiden biri cezaevinde hükümlü ya da tutuklu olarak bulunmaktadır.
- Nüfusa oranla cezaevlerindeki hükümlü ya da tutuklu kişi sayısı bakımından Japonya dünyanın en iyi ülkesidir. Japonya’da her 2.439 kişiden biri cezaevinde hükümlü ya da tutuklu olarak bulunmaktadır.

2.1.1. Dünyada Hükümlü ve Tutuklular

Son yıllarda ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlü ve tutuklu sayılarında artış yaşanmaktadır. Aşağıda Tablo 2.1.’de kıtalara göre hükümlü sayıları görülmektedir.

Tablo 2.1. Kıtalara Göre Hükümlü Sayıları (2015)

Kıtalara	Toplam Cezaevi Nüfusu	Toplam Nüfus	Nüfusa Oranı (%)
Afrika	1.038.735	1.173.789.293	0,0884
Amerika	3.780.528	945.671.983	0,3997
Asya	3.897.797	4.359.807.801	0,0894
Avrupa	1.585.348	734.933.783	0,2157
Okyanusya	54.726	40.580.370	0,1348
Dünya Geneli	10.357.134	7.254.783.230	0,1427

Kaynak: Walmsley, 2016: 14

World Prison Population List raporundan alınan bu verilere göre 31.10.2015 tarihine kadar cezaevi nüfusunun en fazla olduğu kıta Asya kıtasıdır. Ardından sırasıyla Amerika, Avrupa, Afrika kıtaları gelmektedir. Okyanusya kıtası ise cezaevi nüfusu en az olan kıtadır.

Dünya geneline bakıldığında ise cezaevi nüfusu toplamı 10.357.134'dür. Asya ve Afrika kıtasında hükümlü sayısında artışı yoksulluk ve savaş koşullarına bağlı olarak suç oranlarında görülen artış ile açıklamak mümkünse de Amerika kıtasında görülen yüksek hükümlü sayılarını bu gerekçelerle dayandırmak mümkün değildir ve dikkat çekicidir. Kıtalarda yaşayan nüfusa göre oranlar incelendiğinde Tablo 2.1. de görülebileceği gibi en az hükümlü oranına sahip kıta 0.0884 ile Afrika'dır. En çok hükümlü oranına sahip kıta ise 0,3997 ile Amerika kıtasıdır.

2.1.2. Türkiye'de Hükümlü ve Tutuklular

Türkiye'de son yıllarda tutuklu ve hükümlü sayılarında çok ciddi artışlar yaşanmaktadır. Aşağıda Tablo 2.2.'de TÜİK'in adalet istatistikleri verilerine göre Türkiye'de ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlü ve tutuklu sayıları görülmektedir.

Tablo 2.2. Türkiye 'de Ceza İnfaz Kurumlarındaki Hükümlü ve Tutuklu Sayıları

Yıllar	Hükümlü ve Tutuklu Sayıları		
	Kadın	Erkek	Toplam
2000	1.870	48.758	50.628
2001	2.072	53.732	55.804
2002	2.114	57.398	59.512
2003	2.202	61.594	63.796
2004	1.954	56.062	58.016
2005	1.838	54.128	55.966
2006	2.449	68.075	70.524
2007	3.179	87.553	90.732
2008	3.593	99.842	103.435
2009	4.067	111.853	115.920
2010	4.192	116.002	120.194
2011	4.605	123.648	128.253
2012	4.906	131.732	136.638
2013	5.192	138.906	144.098
2014	5.788	152.902	158.690
2015	6.508	170.754	177.262
2016	8.373	192.354	200.727
2017	9.896	222.444	232.340

Kaynak: TÜİK, 2019

Tablo 2.2.'de 2000-2017 yılları arasında ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlü ve tutuklu sayıları verilmiştir. Tablo 2.2. verilerine göre erkek hükümlü ve tutuklu sayısı, kadınlardan fazladır. 2000 yılında toplam hükümlü ve tutuklu sayısı 50 bin 628 iken bu sayı 2017 yılında 232 bin 340'a ulaşmış, neredeyse beş kat artış gerçekleşmiştir. Ceza infaz kurumlarının kapasitesi de göz önünde bulundurulduğunda bu artış azımsanamayacak kadar

çoktur. Hükümlü ve tutuklu sayısındaki artışın nedenlerinin ayrıntılı analiz edilmesi gerekmektedir.

2.2. Hükümlü Çalıştırılması

Hükümlülerin psikolojik olarak hayatta kalabilmeleri için cezaevinde buldukları süre içerisinde bazı psikolojik düşüncelerden (can sıkıntısı, monotonluk vb.) kurtulması gerekir. Bundan dolayı hükümlüler cezaevinde bazı sosyal ve ekonomik faaliyetler gerçekleştirirler. Hatta mesleki eğitimlere katılarak bazı işlerde de çalıştırılırlar (Şeker, 2005: 38). Hükümlülerin çalıştırılmasına yönelik birçok gerekçe ortaya atılmıştır. Bunlar; hükümlüleri çalışır halde tutmak, meşgul olmalarını sağlamak, çalışma ve sorumluluk sahibi olma alışkanlığı kazandırmak, karakterlerini inşa etmek, ceza olarak çalıştırmak, sosyalleşmelerini sağlamak şeklinde özetlenebilir (Piacentini, 2013: 71). Çalışmayla birlikte hükümlüler disipline edilmekte ve cezaevi koşullarına daha kolay alıştırılması sağlanmaktadır.

2.2.1. Hükümlülerin Çalıştırılmasına Tarihsel Bakış ve Örnekler

Tarihsel olarak ceza infaz sisteminde yaşanan dönüşümler “kapatma” anlayışını da dönüşüme uğratmıştır. Hükümlülerin çalıştırılması da kapatma eyleminin tarihesiyle doğru orantıda ilerlemiştir. Bu eylem eskiden suç işleyen kişinin infazı gerçekleşinceye kadar bekletilmesi anlamındayken, bugün cezalandırma biçimidir. Kapatma eylemindeki bu değişim ve modern cezaevlerinin doğuşu hükümlülerin çalıştırılması konusunda başlangıç olmuştur (Savcı, 2005: 226). Bedene yönelik cezalardan hapsedmeye yönelik cezalara geçilmesinde suç işleyenlerin özgürlüğünü kısıtlayıp, iyileştirme çalışmaları ön planda tutulmuştur. Hükümlülerin çalıştırılması da bu iyileştirme çalışmalarından biridir. Bu bağlamda cezaevleri de çalışma esasına dayalı yapılmaya başlanmıştır.

Hükümlülerin çalıştırılmasına yönelik örneklere gelecek olursak neredeyse tüm doğu toplumlarında çalıştırılma zorunlu kılınmıştır. Çin bunun ilk örneklerinden biridir. Bu ülkedeki hükümlüler, demir ve tuz işlerinde çalıştırılmaya zorlanmışlardır. Romalı suçlular da ya vatandaşlıktan çıkartılarak ya da köle yapılarak toplumdan uzaklaştırılmışlardır. Atinalılar ise mahkûm ettikleri kişileri, gümüş madenlerinde, sur inşa etme işlerinde ve gemilerinde çalıştırmışlardır. Avrupa’da orta çağ boyunca hükümlü istihdamı, köle gibi satılması şeklinde ilerlemiştir. Mahkûm çalışanlar çoğunlukla ücretsiz çalıştırılmış ve 20. yüzyıla kadar böyle devam etmiştir (Jackson, 1927: 218). Batı dünyasında hükümlülerin

çalıştırılmasına bakıldığında ise ilk olarak gemilerde kürekçi olarak çalışma şeklinde ortaya çıktığı söylenebilir. Günümüzde ise neredeyse her ülkede hükümlü çalıştırılması o toplumun kültürel ve toplumsal özellikleriyle birlikte ele alınmaktadır.

Türkiye’de ise Cumhuriyet öncesi dönemde sosyal politikanın oluşmamasından ötürü gerek hükümlü gerekse eski hükümlülerin çalıştırılmasına yönelik haklarını gözetemeyen koşullar oluşmamıştır. Cumhuriyet sonrası dönemde ise 1924 Anayasası sosyal, ekonomik hak ve ödevleri kısıtlı bir şekilde ele almıştır. Ancak 1961 Anayasasıyla beraber Türkiye Cumhuriyeti’nin sosyal bir hukuk devleti olduğu anayasada belirtilmiş, sosyal ve ekonomik hak ve ödevler düzenlenmiştir. 1982 Anayasasının 5. md ve 49 md. birlikte değerlendirildiğinde ekonomik hak olan çalışma hakkının kısıtlandığı durumda devletin bu kısıtlamalara sebep olan hususları ortadan kaldırmasına yönelik önlemler istenebilecektir.

Geçmişte daha çok cezanın maliyetini düşürmek için hükümlülerin çalıştırılması yoluna gidilmiştir. Günümüzde ise sadece cezanın maliyetini azaltmak yerine, hükümlülerin var olan mesleklerini geliştirmek ya da yeni meslekler öğreterek tahliye sonrası toplumsal yaşama hazırlanmasını sağlamak amacıyla hükümlü çalıştırılması yoluna gidilmektedir. İnsan haklarının gelişimi ve hükümlülerinde bir insan olduğu bilincinden hareket ederek, hükümlülerin çalıştırılmasının toplumsal yaşama hazırlık olarak değişim geçirdiğini söylemek mümkündür.

2.2.2. Hükümlülerin Çalıştırılmasındaki Amaç

Öncelikle çalışma bireyin yaşamında önemli bir yere sahiptir. Sadece gelir elde etmek açısından ekonomik bir fayda olarak değil psikolojik-sosyal fayda olarak da önemlidir. Çalışmanın kişide kimlik oluşturmada, kendine saygı duymada, sorumluluk bilinci kazandırma, statü sahibi olma, sosyal iletişim kurma alışkanlığı sağlama, dayanışma, paylaşma vb. birçok faydası bilinen bir gerçektir. Bu bakımdan hükümlülerinde cezaevlerinde bir takım faaliyetlerde bulunmaları bu faydaları kazanmalarına yardımcı olmaktadır. Aksi takdirde hükümlülerin dört duvar arasında hiçbir uğraşları olmadan boş bir şekilde yatırılması, tahliye sonrasında çalışmaya karşı tembellik, sorumsuzluk ve isteksizlik duygusuna kapılacakları gerçeğini unutmamak gerekir.

Kızmaz’ın (2006: 280) araştırmasında da bulunan suçlu grubuna göre, cezaevinde bulunduğu zaman içerisinde hiçbir işle faaliyette bulunmayan hükümlülerin, tahliyelerinden sonra tekrar suç işlemeleri bir risk faktörü olarak görülebilir. Çünkü cezaevinde kaldıkları

sürede hiçbir faaliyette bulunmadıklarından dolayı zamanlarını çalışma disiplininden yoksun geçirirler. Aynı zamanda sorumluluk anlayışlarında da azalmalar yaşanacaktır. Bu nedenledir ki bu hükümlüler tahliyelerinden sonra yasal bir işle ekonomik ihtiyaçlarını gidermek yerine tekrar suç işleme eğilimindedirler. Suçun tekrarını önlemek açısından bakıldığında da cezaevlerinde hükümlülerin çalıştırılmasına yönelik faaliyetler önem kazanmaktadır.

Türkiye’de hükümlülerin çalıştırılması bazı kanunlar çerçevesinde yasal zemine oturtulmuştur. Bu doğrultuda CGTİHK’nın 29. maddesinde hükümlülerin çalıştırılması düzenlenmiştir. Bu md.’nin 2. fıkrasına göre hükümlülerin çalıştırılmasındaki amaç; “Hükümlülerin salıverilmelerinden sonra yaşamlarını sürdürecektir meslek ve sanatları öğrenmelerini sağlamak, çalışma ve üretme isteklerini geliştirmek veya güçlendirmektir. Çalıştırmada hükümlünün yeteneği, becerisi, eğilimi, zihinsel ve bedensel durumları göz önünde bulundurulur” (md. 29/2). CİKTYCİDT’nin 5. kısım 3. bölümünde rehabilite ve ıslaha yönelik mahkûmların istihdam amacı ifade edilmektedir. Buna göre; “İyileştirme ve eğitim çalışmaları hükümlüde, yasalara saygılı olarak yaşama düşünce ve duygusunun yerleşmesi, ailesine ve topluma karşı kişisel ve toplumsal sorumluluk duygusunun gelişmesi, normal yaşama uyması, geçimini sağlayabilmesi için uygulanan rejim, önlem ve yöntemlerin tümünü içerir” (md. 110). CİKTİKİİYY’nin de 19. maddesine göre de; “Meslek ve sanatlarının korunup geliştirilmesi veya bir meslek ve sanat öğrenmeleri suretiyle ceza infaz kurumu sonrası hayatlarına topluma yararlı bireyler olarak dönmelerini sağlamak, ekonomik yönden rahatlamalarını temin etmek, ceza infaz kurumlarındaki insan gücünün hizmet ve üretime dönüştürülerek ülke ekonomisine katkıda bulunmalarına yardımcı olmaktır” (md. 19). şeklinde ifade edilerek hükümlü ve tutukluların çalıştırılmalarındaki amaç açıkça belirtilmiştir.

Coyle’ye göre hükümlülerin ceza infaz kurumlarında çalıştırılmalarının iki amacı vardır. Bunların ilki; hükümlülerin her sabah belli bir saatte kalkmalarından, belirli bir çalışma alanına gitmelerinden ve diğer kişilerle toplu bir biçimde çalışmalarından oluşan gündelik düzene alıştırmalarıdır. Diğer amaç ise hükümlülerin salıverilmelerinden sonra iş bulmalarına yardımcı olacak bir eğitim görmeleri ve bir işi yapabilecek beceri ve özgüveni vermektir (Coyle, 2002: 88). Bu bağlamda çalıştırılmanın amacı hem cezaevinde kalınan hükümlülük sürecini hem de tahliye sonrası yaşamı etkilemektedir.

Yapılan birçok araştırma ışığında çalıştırılan hükümlülerin cezaevi şartlarına daha kolay alıştığı, özgüvenlerini daha kısa zamanda kazandıkları, disiplin suçlarını daha az işledikleri, tedirgin edici düşüncelerden daha kolay kurtulduklarını, kendi sahip olduğu mesleklerini koruduklarını ve geliştirdiklerini, yeni meslek ve sanat öğrendikleri bulgularına ulaşılmıştır (Doğan, 2010: 113).

Hükümlülerin çalıştırılmasındaki amaçlarda farklı görüşler de söz konusudur. Giderek artan cezaevi nüfusunu “çok ucuz işgücü havuzu” haline dönüştürülmesini ve bunun hükümlülerin iyileştirilmesi adı altında gerçekleştirildiğini savunan görüş hâkimdir (Molla, 2010: 74). Cezaevi endüstrilerinin meydana çıkmasıyla, cezaevlerinin ve özel sektörün ihtiyaçları daha çok gündeme gelmiştir. Ancak hükümlülerin çalıştırılmasındaki ilk amaç, hükümlülük sırasında elde edilen mesleki becerilerin tahliye sonrasında bir işe sahip olunmasını sağladığına dayanan düşünce halen varlığını devam ettirmektedir (Simon, 2005: 172). Marksist görüş ise suçu ve hükümlü çalıştırılmasını kapitalist ekonomik şartların bir ürünü olarak görmektedir.

2.2.3. Hükümlü Çalıştırılmasının Biçimleri

Geçmişten günümüze kadar çeşitli hükümlü çalışma biçimleri vardır. Bunlar;

Kiralama sistemi; bu sistem daha çok ABD’de güney eyaletlerde gelişmiştir. Devlet ile anlaşmalı taraf, kanunların belirlediği kurallara bağlı olarak, çalıştıracağı hükümlüler üzerinde kontrol sağlamayı üstlenir. Genellikle hükümlüler tarım arazileri, maden ocakları, demiryolu işleri gibi ceza infaz kurumu dışında kalan yerlerde çalıştırılırlar (Barnes, 1921: 624). Devlet mahkûmların çalıştırılması karşılığında sözleşmeciden aylık ya da hükümlü başına ücret almaktadır (Savcı, 2004: 38). Kiralama biçimini diğer çalıştırılma türlerinden farklı kılan temel özellik hükümlülerin denetiminin sözleşmeci firma aracılığıyla yapılıyor olmasıdır.

Sözleşme sistemi; çalıştırılmanın hükümlü başına günlük bir ücret üzerinden özel girişimci tarafından kiralanmasıyla ve üretim araçlarının da hazır edilmesiyle, üretimin ceza infaz kurumu içinde gerçekleştirilmesidir (Carlson ve Garrett, 2008: 11). Bu sistemin ceza infaz kurumu içinde uygulanması ve çalışmanın devlet gözetiminde olmasından kaynaklı kiralama sisteminden farklılık göstermektedir.

Parça başına çalışma ücreti; ham maddenin girişimci tarafınca sağlandığı, malların ise ceza infaz kurumunun gözetiminde yapıldığı ve belirlenen fiyat üzerinden satın alınmasıdır (Clear vd., 2006: 364). Bir başka deyişle girişimci işlenmemiş malzemeyi ceza infaz kurumuna getirir ve tamamlanmış bir şekilde ürünü alarak daha önce sözleşmede belirlenen parça başı ücreti ceza infaz kurumuna ödeyerek çıkar.

Kamu hesabına sistemi; en genel anlamıyla, dışarıdan hiçbir kurumun müdahalesi olmaksızın, hükümlülerin çalıştırılmasının devlet tarafından yapılması ve ortaya çıkan ürünlerin devlet tarafından satılmasıdır. Devlete gelir getirmesi amacı vardır (Barnes, 1921: 625).

Devlet kullanımı sistemi; hükümlüler tarafından üretilen çeşitli ürünlerin kâr amacı gütmeyen başka devlet birimlerine gönderilmesidir. Ürünlerin satılmak için üretilmemesinden dolayı kamu hesabına sisteminden farklıdır. Günümüzde en yaygın kullanılan yöntemdir.

Bayındırlık işleri ve yollar sistemi; bu sistem de devlet kullanımı sisteminin bir çeşididir. Hükümlüler ceza infaz kurumu yönetimi tarafından yol, demir yolu ve inşaat işlerinde çalıştırılırlar.

2.2.4. Hükümlülerin Çalıştırılmasına Yönelik Uluslararası Normlar

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), 29 ve 105 sayılı sözleşmeleriyle zorla çalıştırmayı dünyada yasaklarken, hükümlülerin zorla çalıştırılmasını buna dâhil etmemiştir. Nitekim hükümlülerin cezaevi çalışmaları birçok ülkede zorunlu hale gelmiştir (Engin, 2012: 26).

“BM Siyasi ve Medeni Haklar Uluslararası Sözleşmesi”nin 8. maddesi:

3. (a) “hiç kimseden zorla ya da zorunlu olarak çalışması istenemez.”

(b) “3. fıkranın (a) bendi, bir suçun karşılığı olarak ağır işlerde çalışma cezası verilen ülkelerde yetkili bir mahkeme tarafından verilen böyle bir karar uyarınca ağır işte çalıştırmayı engeller biçimde görülemez.”

(c) Bu fıkra açısından “zorla ya da zorunlu çalıştırma terimi” şunları kapsamayacaktır:

(i) “bir mahkemenin yasal kararıyla gözetiminde bulunan ya da gözetimine alınmasının ardından şartla salıverilmiş bir kimseden normal olarak istenen ve (b) bendinde belirtilmemiş olan bir iş veya hizmet” (md. 8/3) şeklindedir.

“BM Mahpusların Islahı İçin Asgari Standartlar Kuralları” md. 71’e göre “Mahpusların çalışması, cefa verici bir tarzda olamaz” (71/1). “Hapis cezası alan bütün mahpuslardan, sağlık görevlisi tarafından belirlenmiş fiziksel ve ruhsal şartlarına uygun bir işte çalışmaları istenir” (71/2). “Normal bir çalışma gününde mahpusların aktif olarak çalışmaları için, kendilerine yararlı nitelikte bir iş yaptırılır” (71/3). “Yaptırılan iş, mümkün olduğu kadar, mahpuslara tahliye edildikten sonra geçimini sağlama yeteneği kazandırır veya bunu artırır” (71/4). “Mahpusların özellikle genç mahpusların kazanç sağlamaları için yararlı olabilecekleri alanlarda kendilerine mesleki eğitim verilir” (71/5). “Seçilebilecek uygun meslekler arasından ve kurum idaresinin ve kurum disiplin şartlarına uygun olarak, mahpuslara yapmak istedikleri işi seçme imkânı verilir” (71/6).

“BM Mahpusların Islahı İçin Asgari Standartlar Kuralları”na benzerlik gösteren Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin “Avrupa Cezaevi Kuralları” başlıklı 3 nolu tavsiye kararının 72. maddesine göre de “Hapishanede işkence niteliğinde çalışmalar yapılamaz. Tutuklulara özellikle tehlikeli ya da sağlığa zararlı işler verilemez” (72/1). “Hükümlü tutuklular, doktorlar tarafından saptanmış fiziksel ve zihinsel yeteneklerine ve eğitim durumlarına göre, zorunlu çalışmaya tabi tutulabilirler” (72/2). “Tutuklulara, kendilerine normal bir iş günü meşgul edecek verimli bir iş verilmelidir” (72/3). “Bu iş, olanaklar ölçüsünde, tutuklunun serbest bırakıldıktan sonra normal olarak yaşamını kazanma yeterliliğini sürdüreceği ve geliştireceği nitelikte olmalıdır” (72/4). “Yararlı bir mesleki eğitimden yararlanmak isteyen tutuklulara, özellikle de gençlere böyle bir eğitim sağlanmalıdır” (72/5). “Akılcı bir mesleki seçim sınırları içinde ve yönetimin istekleri ve kurumun disiplini ile bağdaşmak koşulu ile tutuklular, yapmayı istedikleri işi seçebilmelidirler” (72/6).

2.2.5. Dünyadaki Bazı Ülkelerde Hükümlülerin Çalıştırılması

Hükümlülerin çalıştırılması konusu aslında o ülkenin suçluya bakış açısıyla ilgilidir. Bazı ülkeler sadece suçluyu hapsederek toplumu korumayı düşünür. Bazı ülkeler ise suçluyu hapsederek toplumu korumanın yanında, suçluların tekrar topluma kazandırılmasını ve rehabilite edilmesini de amaçlamaktadır. Bu bağlamda hükümlülük sürecindeki

işlemler farklılaşmaktadır. Bu çerçevede dünyada farklı ülkelerde hükümlülerin çalıştırılmasına yönelik faaliyetlere yer verilecektir.

ABD Federal Ceza İnfaz Kurumları İşyurtları Kurumu (FPI), “Federal Ceza İnfaz Kurumlarında (BOP) bulunan hükümlülerin çalışmasından ve bu kurumlarda yürütülen ticari faaliyetlerden sorumlu kamu iktisadi kuruluşudur”. Bu kurum BOP’da bulunan hükümlü ve tutukluları sekiz farklı iş alanından birinde çalıştırmak için rehabilite etmek ve eğitmek amaçlı oluşturulmuştur. Hükümlü ve tutukluları başıboşluktan alıkoymak, iş ve mesleki beceriler kazandırmak ve hükümetin ihtiyaçları doğrultusunda ürün üretmek için atölyeler kurulmuştur. Giyim ve tekstil, araç parçaları, atılan çöplerin tekrar kazandırılması, ofis mobilyaları, sanayi ürünleri, elektronik, bilgi işleme ve şifreleme dâhil farklı hizmetler de faaliyet gösterdiği sanayi dallarıdır. FPI hizmet ve üretimden elde ettiği gelirin yaklaşık “%80’ni ham madde ve ekipman alımına, %17’si çalışan maaşlarına, %4’ü ise tutuklu ve hükümlü” ücretlerine ayırmaktadır (Kamer, T.Y.b.).

Almanya ve Hollanda ceza infaz sisteminin öncelikli amacı da hükümlünün yeniden topluma kazandırılması ve rehabilitasyonunun sağlanmasıdır. Bu bağlamda eğitim ve çalışma zorunlu kılınmakta ve hükümlü ve tutuklulara çalışma karşılığında ücret ödenmektedir (Kamer, T.Y.a).

Fransa’da tüm tutuklu ve hükümlüler işyurtları faaliyetlerinde çalışabilirler. Çalışma isteğe bağlıdır ancak hâkim kararı ile yasaklanabilir. Ev eşyaları ve endüstri ürünleri üretilmektedir. Tutuklu ve hükümlüler kazandıkları ücretin “%80’nini kantin alışverişi için kullanabilmekte, %10’nunu cezaevi idaresinden salıverme sırasında alabilmekte, %10’u mağdura tazminat olarak ödemek üzere” ayrılmaktadır (Kamer, T.Y.c).

Hindistan’ın Andhra Pradesh eyaletinde Rajahmundry’de iki ceza infaz kurumunda hindistan cevizi lifi ürünlerinin yapımı ilişkin Hindistan Cevizi Lifi Kurulu ile birlikte hükümlülere eğitim verilmektedir. Hükümlülerin salıverilmelerinden sonra üretime devam etmeleri için kendilerine gerekli araç ve gerecin temin edilmesi beklenmektedir (Coyle, 2002: 89). Ayrıca Hindistan’ın Deburma cezaevinde bulunan hükümlüler çağrı merkezinde de çalışmaktadır (Kamer, T.Y.c).

Güney Afrika’da hükümlüler devlet dairelerinde kullanılan tüm mobilyaları ve başka kuruluşlar için otomobil plakası yapmaktadır (Coyle, 2002: 88). Senegal’de hükümlüler takı ve deri eşya gibi geleneksel el sanatları ürünlerini üretmekte ve bir kuruluşta bu ürünleri

sergileyerek satışıyla ilgilenmektedir (Coyle, 2002: 89). Yeni Zelenda’da hükümlüler tarım işlerinde çalıştırılmakta ve çalıştırılmanın karşılığı olarak da ücret almaktadır (Kamer, T.Y.c).

2.2.6. Türkiye’de Hükümlü Çalıştırılması

CGTİHK’da hükümlülerin çalıştırılması “Kurum hekimi tarafından ruhsal ve bedensel olarak sağlıklı olduğu belirlenen meslek sahibi olmayan hükümlüler ile meslek sahibi olan istekliler, kurum imkanları ölçüsünde belirlenen ücret karşılığında atölye veya işyurtlarında çalıştırılabilirler” şeklinde düzenlenmiştir (md. 29/1). Burada çalıştırılabilirler ifadesi ile hükümlülerin çalıştırılmasına yönelik bir serbestliğin sağlandığı söylenebilir. Ancak “meslek sahibi olan istekli” hükümlü ve “meslek sahibi olmayan” hükümlülerin çalıştırılmasındaki ayrıma dikkat etmek gerekir. Çünkü meslek sahibi olan hükümlüye istekli olma hakkı tanınırken meslek sahibi olmayan hükümlüye zorunluluk tanınmıştır.

“Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İşyurtları Kurumu ve İşyurtlarının İdare ve İhale Yönetmeliği”nde (CİKTİKİİY) çalıştırmanın kapsamı düzenlenmiştir. Bu kapsamda hükümlüler cezaevi içinde veya dışında işyurtlarına bağlı atölye ve iş alanlarında çalıştırılırlar. Ayrıca kamu ve özel sektöre ait işyerlerinde de çalıştırılabilirler. Buna göre hükümlüler cezaevi kurumu içinde veya kurum dışında olmak üzere iki farklı şekilde çalıştırılmaktadırlar. Yönetmelik, bu kurum içi ya da kurum dışı çalışma koşullarını farklı hükümlerle düzenlemektedir (Uşan, 2001: 1449).

2.2.6.1. Ceza infaz kurumu içinde çalışma

CGTİHK’nın 31. maddesi “İyi halli hükümlüler, idare ve gözlem kurulu kararı ile kurum yönetimi tarafından durumlarına uygun kurum içi hizmetlerde çalıştırılabilir. Çocuk hükümlüler, kendi yaşam alanları veya eğitsel amaçlar dışında çalıştırılmazlar” şeklinde düzenlenmiştir (md. 31/1).

CİKTİKİİY’e göre; “Çalışan hükümlüler; çırak, kalfa ve usta olmak üzere üçe ayrılır (md. 28). Ayrıca “Ceza infaz kurumuna yeni gelen hükümlü ve tutuklulardan, kurumda icra edilen sanatları bilmeyenler, kapalı ve açık ayrımı yapılmaksızın çırak olarak altı ay süre ile staja tabi tutulurlar” (md. 29). “Hükümlülerin veya tutukluların işyurduna ait atölye, tesis ve benzeri ünitelerde çalıştırılması halinde, bunlara Yüksek Kurulca belirlenen gündelik ödenir” (md.23). “Çalışan hükümlü ve tutuklulara verilecek gündelikler, çırak,

kalfa ve ustalar için ayrı ayrı olmak üzere, yapılan işin niteliğine ve işkollarına göre Yüksek Kurulca belirlenir” (md. 33). “Hükümlü ve tutuklulara daha verimli çalışmalarını sağlamak ve ekonomik yönden katkıda bulunmak amacıyla prim verilebilir” (md. 34).

Yönetmelik doğrultusunda özetle hükümlülerin ceza infaz kurumu içinde çalıştırılması çirak, kalfa ve usta ayırımına göre yapılmakta ve yaptıkları iş karşılığında gündelik ücret ve prim ödenmektedir. Ceza infaz kurumu içinde çalışmayla hükümlüler meslek öğrenerek tahliye sonrası yaşama kendilerini hazırlamaktadırlar.

Hükümlü çalıştırılmasının koşulları aşağıdaki gibidir (Hamurcu, 2008);

- Ceza infaz kurumunda çalıştırılma ceza olarak kullanılmamalıdır.
- Çalıştırmada hükümlülünün akılsal ve fiziksel halleri, becerisi, yeteneği, eğilimi göz önünde bulundurulmalıdır.
- Yapılacak işin vakit geçirme faaliyetlerinden öte, anlamlı bir amacı olmalıdır.
- Kadın erkek farkı olmaksızın bütün mahkûmlar çalışma imkânından faydalanmalıdır.
- Çalışmanın konusu, mahkûmların ceza infaz kurumundan ayrıldıktan sonraki yaşamlarını idame etme becerilerini geliştirici veya koruyucu özellikte olmalıdır.
- Küçük yaştaki mahkûmların çalıştırılması sadece meslek öğretimine dayalı yapılmalıdır.
- İş sağlığına ve güvenliğine dair düzenleme ve önlemler bulunmalıdır.
- İş koşulları, dışarıdaki iş koşulları ile örtüşmelidir.
- Hükümlülere, özel sektör ile anlaşma yoluna gidilerek cezaevi içerisinde veya dışarısında çalışma fırsatı sağlanmalıdır.
- Hükümlülerin haftalık ve günlük iş sürelerinin, iş mevzuatına uyumlu olması gerekmektedir.
- Hükümlülere yaptığı işe karşılık ücret verilmelidir.
- Hükümlülere haftada asgari bir gün istirahat imkânı verilmeli, eğitim ve diğer faaliyetler için süre ayrılmalıdır.

2.2.6.2. Ceza infaz kurumu dışında çalışma

Hükümlülerin kurum dışında çalıştırılması da yine kanunla belirlenmiştir. CGTİHK'nın 30. maddesine göre; "Açık ceza infaz kurumlarında bulunanlar ile kapalı ceza infaz kurumlarında bulunup da açık ceza infaz kurumlarına ayrılmaya hak kazanmış hükümlüler, kurum dışındaki iş alanlarında çalıştırılabilirler (md. 30/1). "Açık ceza infaz kurumlarında bulunanlar ceza infaz kurumu görevlileri gözetiminde, kapalı ceza infaz kurumunda bulunanlar ise iç ve dış güvenlik görevlilerince alınacak tedbirler altında çalıştırılırlar (md. 30/2).

CİKTİKİİYY'e göre de ceza infaz kurumu dışındaki iş alanlarında; "Açık ceza infaz kurumunda bulunan hükümlüler, kapalı ceza infaz kurumunda bulunup ta açık ceza infaz kurumuna ayrılmaya hak kazanmış hükümlüler, çocuk eğitim evinde bulunan hükümlüler çalıştırılabilir", "Hükümlülerin kurum dışındaki işyerlerinde çalıştırılmaları, işveren ile ceza infaz kurumu yetkilileri arasında düzenlenecek protokol çerçevesinde gerçekleştirilir. Protokolde; çalıştırılacak hükümlülere verilecek ücret, çalışma saatleri, ulaşım, iâşe, güvenlik, protokolün süresi ve diğer hususlar düzenlenir", "Hükümlülerin ceza infaz kurumu dışında işyurduna ait olmayan işyerinde çalışmaları halinde; 4857 sayılı İş Kanunu gereğince çalışma güvenliği, işveren tarafından sağlanır. Her türlü iş kazasının yasal yükümlülüklerinden işveren sorumludur" (md. 22).

Ceza infaz kurumu dışında çalıştırılmanın amacı "Ceza İnfaz Kurumlarındaki Hükümlülerin Cezaevi Dışındaki İşyerlerinde Çalıştırılması Hakkında Yönetmelik"te düzenlenmiştir. Bu yönetmeliğin amacı; "Ceza infaz kurumlarındaki hükümlülerin cezaevi dışındaki işyerlerinde çalıştırılmalarının temini ile; atıl durumdaki insan gücünün hizmet veya üretime dönüştürülmesini, bir iş veya mesleğin yeterince öğretilmesine imkan verilmesini, çalıştırılmalarına karşılık kendilerine maddi yönden gerekli ortamın yaratılmasını ve bu suretle yararlı bireyler olarak topluma dönmelerini sağlamaktır" (md. 1).

3. BÖLÜM

3. TÜRKİYE’DE CEZA İNFAZ KURUMLARINDAKİ İŞYURLARI FAALİYETLERİ VE ESKİ HÜKÜMLÜ İSTİHDAMI

Ceza infaz kurumlarında hükümlü ve tutuklu çalışmasına yönelik hukuksal düzenlemeler kadar çalışma ortamının düzenlenmesi, çalışma koşulları, ekonomik ve sosyal hakları, faaliyetlerin beklentilere uygunluğu ve infaz sonrası istihdam imkânlarının sağlanıp sağlanamadığı da önemlidir. Çalışmanın bu bölümünde işyurtları ve işyurtlarının faaliyetleri üzerinde durulmuştur. Ayrıca işyurtlarında istihdamda bulunan hükümlülere yönelik sayısal veriler de kullanılmıştır. İşyurtlarında çalışmayla beraber hükümlülerin kazandıkları ekonomik ve sosyal haklar değerlendirilmiştir. Son olarak da eski hükümlü istihdamı hakkında bilgiler verilmiştir.

3.1. İşyurtlarının Amacı ve Faaliyetleri

İşyurtları kavramı, Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İşyurtları Kurumunun Kuruluş ve İdaresine İlişkin Kanun’un 6. maddesinde tanımlanmıştır. Buna göre işyurtları; “Hükümlü ve tutukluların meslek ve sanatlarını koruyup geliştirmek veya bunlara bir meslek ve sanat öğretmek, bu suretle üretilen ekonomik değerleri pazarlamak için ceza infaz kurumları ile tutukevleri bünyesinde oluşturulan tesis, atölye ve benzeri ünitelerdir” şeklinde belirtilmiştir (md. 6). 1997 yılında kurulan işyurtları “Adalet Bakanlığına bağlı, belirli bir kamu hizmetini yürütmek üzere kurulan, gelir tahsis edilen ve bu gelirden harcama yetkisi verilen, kuruluş ve çalışma esasları özel kanunla düzenlenen” bir kamu idaresi şeklinde faaliyet göstermektedir (Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, 2019). İşyurtları açık ceza infaz kurumları ve kapalı ceza infaz kurumlarının bünyesinde bulunur.

15 Temmuz 2018 tarihli 4 sayılı “Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi”nin 76. maddesine göre;

(1) “İşyurtları Kurumunun organları, İşyurtları Kurumu Yüksek Kurulu ile Daire Başkanlığı ve işyurtlarıdır.”

(2) “İşyurtları Kurumu Yüksek Kurulu; Bakanın görevlendireceği Bakan Yardımcısının başkanlığında, Bakanın belirleyeceği toplam 5 üyeden oluşur.”

(3) “Bakan gerekli gördüğü hallerde İşyurtları Kurumu Yüksek Kuruluna başkanlık eder.”

(4) “Daire Başkanlığı, bir Daire Başkanı ile yeteri kadar tetkik hâkimi ve diğer personelden oluşur.”

(5) “İşyurtları Kurumunu, İşyurtları Kurumu Yüksek Kurulu Başkanı temsil eder.”

(6) “Lüzum görülen yerlerde İşyurtları Kurumu, işyurtları kurabilir.”

Modern ceza anlayışının temeli; hükümlüyü ıslah ve topluma tekrardan kazandırma düşüncesine dayanmaktadır. Bu düşünceyi gerçekleştirmek için hükümlünün mesleki faaliyetlerle eğitimini sağlamak ve boş zamanlarında çalışmasını sağlayıcı olanakların sağlanması gerekmektedir (Güngör, 1998: 46). İşyurtları bu olanakları sağlayarak hükümlüleri mesleki eğitimlerle toplumsal hayata hazırlamaktadır.

“Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi”nin 79. maddesine göre işyurtlarının amaçları;

- “Hükümlü ve tutukluların meslek ve sanatlarını koruyup geliştirmek”
- “Hükümlü ve tutuklulara bir meslek ve sanat öğretmek”
- “Ünitelerde üretilen ekonomik değerleri pazarlamak”dır.

İşyurtlarının amaçları genel anlamda hükümlü ve tutukluları tahliye sonrası yaşama hazırlamaktır. Bu amaç ceza infaz sistemimizin anlayışıyla da örtüşmektedir. İşyurtlarının kuruluş amaçlarını gerçekleştirmek için İşyurtları Kurumu Daire Başkanlığı'nın (İYDB) gerçekleştirmesi gereken bazı görevler vardır. Bunlar;

- “İşyurdunun geliştirilmesine ve genel gidişine ait her türlü faaliyetlere yön vermek”
- “Hükümlü ve tutukluların maddi ve manevi kalkınmalarına katkıda bulunacak eğitim, öğretim, sosyal, kültürel ve sportif program ve çalışmaları uygulamak”
- “4857 sayılı İş Kanunu hükümlerine göre ücretleri işyurdundan ödenecek işçilerin kurum işlerinde çalıştırılmasını, ücretlerin belirlenmesini ve bunların işten çıkarılmasını Daire Başkanlığına önermek”

- “Kurumda üretilip satışı arz edilen mamûllerin satış fiyatını belirlemek”
- “İşyurdunda yapılacak fazla çalışma önerilerini karara bağlamak”
- “Bakanlık, Yüksek Kurul, Genel Müdürlük veya Daire Başkanlığının onayını gerektiren işlemlere ilişkin kararları düzenleyerek onaya sunmak”
- “Daire Başkanlığının onayı alınarak, işyurdunda görevli personeli diğer mahallerde geçici olarak görevlendirmek”
- “Daire Başkanlığınca verilen diğer görevleri yerine getirmektir” (İYDB, 2018: 15-16).

İşyurtlarının temel amacına paralel bir şekilde hükümlülerin çalışması mesleklerinin devamlılığını sağladığı ve geliştirdiği gibi ülke ekonomisine de katkı sağlamaktadır. Farklı bir perspektiften ise işsizliğin bireyi suça yöneltmede güçlü bir faktör olduğu gerçeğine dayanarak hükümlülerin ceza infaz kurumlarındaki işyurtlarında meslek öğrenmeleri, tahliye sonrası yaşamlarını kolaylaştırmaktadır. Aksi takdirde tahliye olduktan sonra işsizlikle karşı karşıya kalan hükümlünün tekrar suç işleme potansiyeli yüksek olacaktır.

İşyurtları kurumlarının faaliyet raporları incelendiğinde 180’den fazla alanda faaliyetlerde buldukları görülmektedir. Faaliyet alanları cezaevinin bulunduğu bölgenin özelliklerine göre seçilmektedir. Örneğin tarıma elverişli bir yer ise tarımcılık faaliyetleri, tekstil sektörünün gelişmiş olduğu bölge ise tekstil faaliyetlerini içeren işkolları bulunmaktadır. Başlıca üretim faaliyetleri aşağıdaki gibi özetlenebilir;

Tarımsal faaliyetler: Seracılık, sebzeçilik, meyvecilik ve tahıl üretimi.

Gıda üretim faaliyetleri: Fırıncılık, mandıra, mantı ve tatlı üretimi, zeytin ve zeytinyağı üretimi, unlu mamuller alanında çalışma, kuru gıda paketleme, ziraat işkolu faaliyetleri.

Hayvancılık faaliyetleri: Manda yetiştiriciliği, küçükbaş ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliği, serbest gezen et tavukçuluğu, serbest gezen yumurta tavukçuluğu, arıcılık, kaz yetiştiriciliği, kesimhane ve et işleme, kafesli yumurta tavukçuluğu, kurban organizasyon.

Tekstil faaliyetleri: Perde, konfeksiyon, yatak, yastık, terzi, ayakkabı, terlik, deri ürünleri.

Endüstriyel üretim: Tabela üretimi, mobilya ve demir atölyeleri, rattan koltuk sandalye ve masa üretimi, “Milli Eğitim Bakanlığı” ile işbirliği kapsamında okul donatım malzemeleri üretimi, “Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü” ile işbirliği kapsamında “Tapu ve Kadastro Müdürlükleri”nin tefrişi, “Orman Genel Müdürlüğü” ile işbirliği kapsamında tabiat parkı donatıları üretimi, kompakt arşiv dolabı üretimi, led üretimi.

Geleneksel el sanatları ve hediyelik eşya: Ahşap oymacılığı, ahşap hediyelik eşya, çini üretimi, gümüş, bakır, oltu taşı, lüle taşı, bakır rölyef, kaya tuzu, mermer işleme, kilim ve halı, cam işleme ve süsleme, filografi, baskı transfer atölyesi, antik eserler, dekoratif deri, takı tasarım atölyesi, yapay çiçekçilik, su kabağı süslemeciliği, sedef kakma, resim, tablo, kağıt rölyef.

Sosyal tesis işletmeciliği: İzmir Karşıyaka hâkim evi, Konya Hakim evi, İzmir Bayraklı sosyal tesisleri, Eskişehir Şehit İsmail Daler sosyal tesisleri, Bozüyük açık ceza infaz kurumu Zeki Bayrak uygulamalı sosyal tesis işletmeciliği, Gökçeada eğitim ve dinlenme tesisleri, Silivri açık ceza infaz kurumu sosyal tesis işletmeciliği, Kırşehir açık ceza infaz kurumu sosyal tesis işletmeciliği, Ankara adaletevi, Ankara Şaşmaz uygulamalı sosyal tesisleri, Amasra adliye misafirhanesi, Dalaman açık ceza infaz kurumu sosyal tesisleri, Kızılcahamam hakimevi, Antalya bölge adliye mahkemesi misafirhanesi, Gaziantep açık ceza infaz kurumu sosyal tesis işletmeciliği, Adana Göltepe eğitim tesislerinin işletilmesi.

Hizmet sektörü: Kafeterya ve kantinler, çay ocakları, satış mağazaları, toner dolum atölyeleri, otoparklar, kozmetik ve deterjan ürünleri üretim atölyeleri (İYDB, 2018).

Hükümlüler, kamu ve özel sektör işbirliği dâhilinde istihdamda bulunurlar. Hükümlülerin toplum içinde çalıştırılması, özgüven kazanımını ve toplumun da önyargılarının giderilmesi konusunda katkı sağlamaktadır. Aşağıda Tablo 3.1.’de 2018 yılında kamu kurumları ile yapılan protokol sayıları ve çalışan hükümlü sayıları görülmektedir.

Tablo 3.1. 2018 yılında Kamu ile Yapılan Protokoller

Protokoller	Protokol Sayısı	Çalışan Hükümlü Sayısı
Adliye temizlik protokolleri	73 adet	1152 hükümlü
Tapu ve kadastro protokolleri	38 adet	428 hükümlü
Kuvvet komutanlıkları protokolleri	23 adet	257 hükümlü
Diğer resmi kurum protokolleri	40 adet	644 hükümlü
Toplam	174 adet	2.481 hükümlü

Kaynak: İYDB, 2018: 53

Tablo 3.1 genel olarak değerlendirildiğinde kamu kurum ve kuruluşları ile toplamda 174 adet protokol yapılmıştır. Yapılan bu protokoller ile toplam 2.481 hükümlü istihdamda bulunmuştur. Bu doğrultuda protokoller hükümlü istihdamına katkı sağlamaktadır. Ancak ceza infaz kurumlarında 2017 verilerine göre 232 binin üzerinde hükümlü ve tutuklu bulunduğu göz önüne alınırsa bu sayının çok yetersiz olduğu görülmektedir. İşyurtları kurumunun protokol sayısını arttırmaya yönelik çalışmaları devam etmektedir. Aşağıda Tablo 3.2.'de 2018 yılı için özel sektör işletmeleri ile yapılan protokol sayıları ve çalışan hükümlü sayıları görülmektedir.

Tablo 3.2. 2018 yılında Özel Sektör ile Yapılan Protokoller

Sektörler	Protokol Sayısı	Çalışan Hükümlü Sayısı
Tekstil konfeksiyon	85 adet	2.721 hükümlü
Ayakkabı deri	22 adet	586 hükümlü
Endüstriyel ürünler	25 adet	616 hükümlü
Gıda	5 adet	255 hükümlü
Hediyelik eşya	4 adet	55 hükümlü
Ahşap mobilya	3 adet	40 hükümlü
Toplam	144 adet	4.273 hükümlü

Kaynak: İYDB, 2018: 54

Tablo 3.2. verilerine göre özel sektör ile yapılan protokoller çerçevesinde en fazla hükümlünün çalıştığı sektör tekstil ve konfeksiyon alanındadır. En az hükümlünün çalıştığı sektör ise ahşap mobilyadır. Özel sektör ile toplam 144 adet protokol yapılmıştır ve toplamda 4.273 hükümlü istihdamda bulunmuştur. Özel sektörde protokol yapmak zor olsa da toplam hükümlü ve tutuklu sayısı dikkate alındığında çalışan hükümlü sayısının çok yetersiz olduğu görülmektedir. Tablo 3.1. ile kıyaslandığında ise özel sektör ile daha az protokol yapıldığı ancak daha fazla hükümlünün istihdam edildiği görülmektedir.

Yukarıda açıklanan işyurtları faaliyetlerine göre hem kamu hem de özel sektör işyerleri ile yapılan işbirliği çalışmalarıyla birçok hükümlü ve tutuklu üretim faaliyetlerine katılarak istihdam edilmektedir. Ancak toplam tutuklu ve hükümlü sayıları dikkate alındığında istihdam edilen tutuklu ve hükümlü sayılarının yeterli olduğunu ifade etmek

mümkün değildir. Ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlü sayılarındaki artışa paralel olarak istihdam edilen tutuklu ve hükümlü sayısı da artmaktadır. Yıllara göre cezaevi işyurtlarında çalışan hükümlü ve tutuklu sayılarının değişimi Tablo 3.3. ile gösterilmektedir.

Tablo 3.3. İşyurtlarında Çalışan Hükümlü ve Tutuklu Sayıları

Yıllar	Çalışan Hükümlü ve Tutuklu Sayısı
2006	7.200
2007	3.335
2008	10.000
2009	12.000
2010	14.012
2011	16.920
2012	27.387
2013	31.160
2014	34.114
2015	40.250
2016	50.348
2017	52.836

Kaynak: İYDB'nin yıllara göre oluşturulan faaliyet raporlarından derlenmiştir.

Tablo 3.3.'deki verilere göre 2006 ve 2017 yılları arasında işyurtlarında çalışan tutuklu ve hükümlü sayısında artış görülmektedir. İşyurtlarında çalışan hükümlü ve tutuklu sayısı 2006 yılında 7.200 iken bu sayı her yıl artarak en son 2017 yılında 52.836'ya ulaşmıştır. 2014 senesinden bir önceki seneye oranla çalışan hükümlü ve tutuklu sayısı %9,48 artmıştır. 2017 yılında ise yine bir önceki yıla kıyasla %4,94 oranında bir artış gerçekleştiği görülmektedir. 2015 yılında çalışan hükümlü ve tutuklu sayısı 40.250 iken 2016 yılında bu sayı 50.348 olmuştur. Başka bir ifade ile %25,1 oranında artış göstermiştir. Modern ceza anlayışı ve ceza infaz kurumlarının iş esasına dayalı yapılması bu sayıların gelecek yıllarda giderek artacağını göstermektedir.

3.2. İşyurtlarında Çalışan Hükümlü ve Tutukluların Ekonomik ve Sosyal Hakları

Hükümlü ve tutuklular işyurtlarında çalışmalarıyla bazı ekonomik ve sosyal haklar kazanmaktadır. “5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun”na göre; “Çalışan hükümlülere ürettiklerinden elde edilen gelirden, çalışmaları karşılığı ücret ödenir ve bu hükümlüler sosyal haklardan yararlandırılırlar” (md. 32/1). “Sosyal güvenlik kurumlarına tâbi olanlar ile bunların hak sahiplerine yapılan her türlü yardım ve giderler, kendi mevzuatları çerçevesinde ilgili sosyal güvenlik kurumunca karşılanır” (md. 32/2).

Çalıştırılan hükümlülere mesleki eğitimle beraber yaptıkları iş karşılığında günlük ücret ödenmektedir. “Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun”un 29’uncu, “Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Tüzük”ün 96’ıncı, 4301 sayılı “Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İşyurtları Kurumunun Kuruluş ve İdaresine İlişkin Kanun”un 8’inci, “Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İşyurtları Kurumu ve İşyurtlarının İdare ve İhale Yönetmeliği”nin 23’üncü maddelerine göre hükümlülere günlük ücret verilmektedir. Bu gündelik ücretler de Yüksek Kurul tarafından belirlenmektedir. Aşağıda Tablo 3.4.’de işyurtlarında istihdamda bulunan hükümlü ve tutuklulara verilen gündelik ücret tutarları görülmektedir.

Tablo 3.4. İşyurtlarında Çalışan Hükümlü ve Tutuklulara Verilen Gündelik Ücretler

Yıllar	Çırak	Kalfa	Usta
2006	4,25 TL	4,50 TL	4,75 TL
2007	4,50 TL	4,75 TL	5,00 TL
2008	4,75 TL	5,00 TL	5,25 TL
2009	5,25 TL	5,50 TL	5,75 TL
2010	5,50 TL	5,75 TL	6,00 TL
2011	5,75 TL	6,00 TL	6,25 TL
2012	6,00 TL	6,25 TL	6,50 TL
2013	6,25 TL	6,50 TL	7,00 TL
2014	7,00 TL	7,50 TL	8,00 TL
2015	7,50 TL	8,00 TL	10,00 TL
2016	8,50 TL	9,00 TL	11,00 TL
2017	10,00 TL	11,00 TL	13,00 TL

Kaynak: İYDB’nin yıllara göre oluşturulan faaliyet raporlarından derlenmiştir.

Hükümlü ve tutuklular yaptıkları iş karşılığında çırak, kalfa ve usta durumlarına göre ücret almaktadır. Tablo 3.4 de görüldüğü üzere her yıl aldıkları ücrette az miktarda da olsa artış yaşanmıştır. Ancak bu ücretlerin çok düşük olduğu görülmektedir. Ücret bireyi çalışmaya sevk eden güçlü bir faktördür. Bu bağlamda hükümlü ve tutukluların aldıkları ücretin artırılması yönündeki iyileştirmelerin, hem kendilerine hem de yaptıkları işe karşı pozitif bir etki yaratacağını söylemek mümkündür.

İşyurtlarında istihdam edilen tutuklu ve hükümlülere fazla çalışma yaptırılmaktadır. “Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İşyurtları Kurumu ve İşyurtlarının İdare ve İhale Yönetmeliği”nin 6. bölümünde yer alan fazla çalışma usul ve esaslarına göre işyurdunda; “iş yoğunluğunun fazla olması nedeniyle, alınan siparişlerin ve taahhüt edilen işlerin zamanında bitirilemeyecek olması, tarım işlerinde; ekim, dikim ve bakım işlerinin geciktirilmesi ile ürünün zamanında toplanamayacak olması, ürünlere piyasada aşırı talep olması, hizmetin gereği olarak resmî tatil günlerinde çalışmanın zorunlu

bulunması, hâllerinde memurlara, işçilere, hükümlü ve tutuklulara fazla çalışma yaptırılabilir” (md. 42). “Hükümlü ve tutuklulara ödenecek fazla çalışma ücreti Yüksek Kurulca belirlenir” (md. 43) şeklinde belirtilmiştir.

“Ceza İnfaz Kurumları ile Tevkifevlerinin Yönetimine ve Cezaların İnfazına Dair Tüzük”e göre; “İç yönetmeliklerde gösterilen günlük işten fazla iş yapan hükümlülere, Adalet Bakanlığınca hazırlanacak yönetmeliğe göre, atölye şefinin teklifi ve yönetim kurulu kararı ile yaptığı fazla iş oranında prim verilir. Bu prim hükümlünün gündeliğini geçemez. Eksik iş yapan hükümlünün yine aynı surette gündeliğinin uygun bir miktarı kesilir” (md. 212) şeklinde ifade edilmiştir.

Ceza infaz kurumlarında çalışan hükümlü ve tutuklular sadece “iş kazası ve meslek hastalıkları, analık ve hastalık” sigorta kollarından yararlanmaktaydı (O. Karadeniz ve H. Karadeniz, 2003: 47). 2008 tarihli 5510 sayılı “Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu”nu ile “Ceza infaz kurumları ile tutukevleri bünyesinde oluşturulan tesis, atölye ve benzeri ünitelerde çalıştırılan hükümlü ve tutuklular hakkında, iş kazası ve meslek hastalığı ile analık sigortası uygulanır” (md. 5) şeklinde düzenlenerek hastalık sigortası kapsam dışı bırakılmıştır. Aşağıda Tablo 3.5.’de işyurtlarında çalışan hükümlü ve tutuklulara ödenen sigorta primleri görülmektedir.

Tablo 3.5. İşyurtlarında Çalışan Hükümlü ve Tutuklulara Ödenen Sigorta Primleri

Yıllar	Ödenen Sigorta Prim Miktarları
2006	1.262.078,00 TL
2007	1.630.093,00 TL
2008	1.845.212,74 TL
2009	447.024,69 TL
2010	542.200,84 TL
2011	799.540,22 TL
2012	1.026.394,94 TL
2013	1.350.111,43 TL
2014	1.648.742 TL
2015	2.435.667 TL
2016	4.474.320 TL
2017	5.175.991 TL

Kaynak: İYDB’nin yıllara göre oluşturulan faaliyet raporlarından derlenmiştir.

İşyurtlarında çalışan hükümlü ve tutuklu sayılarındaki artışa paralel olarak hükümlü ve tutuklulara ödenen sigorta primleri de artmıştır. En fazla artışın yaşandığı yıl 2016 yılında gerçekleşmiştir. Bir önceki yıla kıyasla %83,7 oranında bir artış söz konusudur. Bu

artışta 2015-2016 yılları arasında cezaevindeki hükümlü ve tutuklu sayısındaki artış, aynı zamanda işyurtlarında çalışan hükümlü ve tutuklu sayısındaki artış etkili olmaktadır.

3.3. İşyurtları Faaliyetlerinin Sağladığı Mesleki Eğitimlerin Hükümlü İstihdamı Açısından Önemi

Hükümlülerin ceza infaz kurumuna girmeden önce çoğunun meslek sahibi olmayışları, ceza infaz kurumunda verilen mesleki eğitimin önemini arttırmaktadır. Mesleki eğitimlerle hükümlülere iş sahibi olabilmeleri için meslek öğretilmektedir. Hükümlüler işyurtlarının faaliyetleriyle üretimde yer alarak eğitim almaktadırlar. Toplumsal hayata uyum için yapılan bu çalışmalar, hükümlülerin tahliyelerinden sonraki hayatını etkilemektedir. Mesleki eğitimler sayesinde iş sahibi olan kişi ekonomik özgürlüğüne kavuşmaktadır.

Bütün gelişmiş ülkeler hükümlülerin mesleki eğitimlerine önem vermektedir. Hem bu eğitimlerin teşvik edilmesini sağlayıcı hem de istihdamı attırmaya yönelik çalışmalar yapılmaktadırlar.

Koçak ve Altun'a (2010: 102) göre dünyada gelişmişlik seviyesi yüksek olan ülkelerde hükümlüler için yapılan meslek faaliyetleri üç grupta incelenmektedir;

- Ceza infaz kurumu içinde fayda sağlayacak yeteneklerin kazandırılması,
- Kısa zamanlı meslek öğretme faaliyet uygulamaları,
- Tahliye sonrasında kısa sürede istihdamda yer almalarını sağlayacak becerilerin kazandırılmasıdır.

ABD'nde hükümlüler, ceza infaz kurumunda kaldıkları süre içerisinde bir takım eğitim faaliyetlerine tabi tutularak çeşitli çıraklık dersleri, kolej dersleri gibi eğitimler almaktadır. Bu eğitimler sonucunda da hükümlüler sertifika kazanmaktadır (Gaes, 2008: 3).

İstihdam imkanlarını sunmak için ceza infaz kurumlarında çalışma hükümlülerin ve eski hükümlülerin hayatlarını geri kazanmalarına yardımcı olmaktadır. İngiltere ve Galler'deki organizasyonların yarısından fazlası beceri eksikliği sebebiyle pozisyon doldurmakta zorlandığını ifade etmişlerdir (Ministry of Justice, 2018: 4). Bu doğrultuda beceri eksikliğinin hükümlülük sürecinde çalışılmasıyla giderilmesi tahliyelerinden sonra eski hükümlüler için avantaj sağlamaktadır.

Mesleki eğitimlerin hükümlülerin istihdamına katkı sağlayıcı özellikleri suçun tekrarı açısından önemlidir. Bushway yaptığı bir çalışmada mesleki eğitimlere katılmayanların katılanlara oranla yeniden suç işleyerek cezaevine geri gelme oranlarının %20 daha fazla olduğunu açıklamıştır. Aynı zamanda, ceza infaz kurumunda mesleki eğitimlere katılanların büyük çoğunluğunun iş sahibi olduklarını ve tekrardan cezaevine gelmediklerini gözlemlemiştir (Bushway, 2003: 2). Hükümlü 3342 kişiyle Kanada’da yapılan bir çalışmada, ceza infaz kurumundan ayrıldıktan sonra kadınların üçte biri erkeklerin ise yarısı ceza infaz kurumuna geri dönmüştür (Chavez & Susan, 2007: 19). Dolayısıyla hükümlülerin toplumsal hayata kazandırılması hem birey hem de toplum için önemlidir. Norveç’de yapılan bir araştırmanın (Bhuller, Dahl, Loken & Mogstad, 2016: 42) sonuçlarına göre Norveç cezaevi sisteminin mesleki eğitimlere katılımların artırılmasında başarılı olduğu ve istihdama dayalı rehabilitasyona odaklanarak cezaevinde geçirilen zamanın gerçekten önleyici olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

Koçak ve Altun’a (2010: 103) göre mesleki eğitimlerin hükümlüye sağladığı faydalar ise şu şekildedir;

- Özgüven ve moral duygusunda yükselme
- Yaratıcılıkta gelişme
- Hoşgörü ve olgunlaşmanın kazanılması
- Yeni iş olanakları
- Dayanışma ve işbirliği
- İş tatmini sağlama
- İşgücü piyasasında değer artışı

3.4. İşyurtları Faaliyetlerine Yönelik Alan Araştırmaları

Mehtap Şeker’in 2005 yılında “Sivas Yarıaçık Cezaevi İşletmeciliği ve Etkinliklerin Hükümlülerin İş Tatmini Üzerindeki Etkisi” adlı yüksek lisans tez çalışmasında hükümlüler için cezaevinde hangi faaliyetlerin yapıldığı ve bu faaliyetlerin hükümlü üzerindeki etkisi ve etkinliği ölçülmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda Sivas Yarıaçık İnfaz Kurumunda bulunan 42 bayan ve 58 erkek hükümlüye anket uygulanmıştır. Ankette “Hackman ve Oldham iş tatmini ölçeği” kullanılmıştır. Yapılan çalışma sonucunda; hükümlülerin yaptıkları işten

elde ettiği iş tatmini orta düzeydedir. Ayrıca hükümlülerin medeni durumu, yaşı, ekonomik düzeyi, eğitim durumu gibi faktörlerle iş tatmini arasında anlamlılık ilişkisi bulunamamıştır (Şeker, 2005).

İbrahim Elibal'ın “Hükümlülerin Açık Cezaevlerindeki İşyurtlarında Düzenlenen İş ve Meslek Eğitimi Etkinliklerine Yönelik Görüşleri” adlı çalışmasında, hükümlülerin işyurtlarında yapılan iş ve mesleki eğitim faaliyetlerine yönelik görüşlerini saptamayı amaçlamıştır. 12 açık ceza infaz kurumunda yapılan ankete toplam 717 kişi katılmıştır. Anketle elde edilen bulgulara dayanarak; hükümlülerin çalışma saatlerinin düşürülmesi gerektiği, cezaevi fiziksel koşullarında iyileştirilmelerin yapılması, cezaevinde verilen eğitimle dışarıda verilen eğitimin aynı olması gerektiği, mesleki eğitimlerin iş piyasasındaki ihtiyaçlara göre hazırlanması, hükümlü ve tutukluların iyi bir eğitim alması için yeterli sayıda uzman bulundurulması gerektiği önerilerinde bulunulmuştur (Elibal, 2009).

Vedat Yılmaz'ın 2011 yılında “Açık Ceza İnfaz Kurumlarının Hükümlüleri Toplumsal Yaşama Hazırlama Çalışmalarının Silivri ve Maltepe Açık Ceza İnfaz Kurumları Örneğinde İncelenmesi” adlı tezinde Maltepe ve Silivri cezaevinden tahliye olan hükümlülerle yapılan saha çalışması 100 kişi ile sınırlandırılmıştır. Yapılan araştırma çerçevesinde; hükümlüler toplumsal yaşama uyum konusunda sorunlar yaşadığı, tahliye olan hükümlülerin en büyük korkusunun “iş bulamama” ve “geçim sıkıntısı” olduğu ve tahliye öncesi yapılan mesleki faaliyetlerin hükümlülerin tahliye sonrası iş bulmalarını kolaylaştırmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır (Yılmaz, 2011).

Serdar Altun'nun 2013 yılında “Ceza İnfaz Kurumlarında Verilen Mesleki Eğitimlerin Hükümlü İstihdamına Katkısı ve Bir Uygulama Örneği” adlı yüksek lisans tez araştırmasında çeşitli ceza infaz kurumlarındaki hükümlülere ve tahliye olan eski hükümlülere anket uygulanmıştır. Anket aynı zamanda mülakatla da desteklenmiştir. Toplam 230 kişiye uygulanan anketle mesleki eğitimlerin verimliliğini değerlendirmek ve toplumsal uyum çalışmalarına yönelik veriler ortaya konmak istenmiştir. Yapılan çalışmanın sonucunda; hükümlülerin mesleki eğitimlerin verimliliğini yetersiz bulunduğunu, günümüzde ihtiyaç duyulan işlerin tespit edilip, ceza infaz kurumlarında bu işlerin sayısının artırılması gerektiğini, tahliye olan hükümlülerin çoğunluğunun iş bulmakta zorlandığını ve eski hükümlülere yönelik yeni yasal düzenlemelerin de iş bulmakta daha da zorluk yaşatacağını, hükümlülerin geçim sıkıntısı çektiğini, hükümlülerin meslek öğrenmelerinin sadece kendileri için değil ailelerinin refahı içinde yararlı olacağını, eski hükümlülerin

istihdamının hem özel hem de kamu kurumları tarafından teşvik edilmesinin gerekliliği yönünde sonuçlara ulaşılmıştır (Altun, 2013).

Mustafa Sarıdiken'in 2014 yılında "Hükümlü ve Tutukluların Meslek Edindirme Faaliyetlerinin İş Yaşamlarına Etkisi: Maltepe Ceza İnfaz Kurumları Kampüsünde Örnek Çalışma" isimli tezinde hükümlü ve tutukluların meslek edindirme faaliyetlerine yönelik tutumlarını belirlemeyi amaçlamıştır. Uygulanan anket cezaevi ve denetimli serbestlik olmak üzere iki farklı şekilde hazırlanmıştır. Ankette cezaevinde bulunan 266 hükümlü ve tutuklu, denetimli serbestlikten yararlanan 196 hükümlü ve tutuklu ve toplamda 462 kişi katılmıştır. Anket sonuçlarına göre; her iki gruptaki hükümlü ve tutukluların mesleki eğitim faaliyetlerine yönelik tutumları orta düzeydedir. 20-25 yaş aralığında olanların daha büyük yaşlarda olanlara göre mesleki faaliyetlere yönelik tutumları daha olumludur. Eğitim düzeyinin artması da faaliyetlere olan olumlu tutumları azalttığını göstermiştir. Ayrıca ceza süresinin artması da mesleki eğitim faaliyetlerine olan olumsuz tutumu artırmaktadır (Sarıdiken, 2014).

2017 yılında Hacı Ramazan Demir'e ait "Açık Cezaevi İş Atölyelerinde Çalışan Hükümlülerin İş Memnuniyeti" adlı çalışmada, açık ceza infaz kurumlarında iş gören 163 hükümlüye iş tatmini ölçeği uygulanmıştır. Bu anket uygulamasıyla amaçlanan cezaevlerinde çalışan hükümlülerin çalışmaktan memnun olup olmadığı belirlemek ve hükümlülerin rehabilitasyonu için bu uygulamaların etkinliğini değerlendirmektir. Araştırma sonucunda, benzer çalışmalarda da olduğu gibi hükümlülerin yaptıkları işe karşı tatmini orta düzeydedir. Hükümlülerin çalışmayla beraber elde ettiği kazanımların (ücret, izin, imtiyaz) onları tatmin edip etmediğine bakıldığında ise çoğunluğunun hiç tatmin olmadığı bilgilerine ulaşılmıştır (Demir, 2017).

Bu çalışma kapsamında da Bilecik ili ve çevresindeki ceza infaz kurumlarında kalan tutuklu ve hükümlüler ile anket çalışması yapılmasına yönelik Adalet Bakanlığına başvuru yapılsa da anket sorularına yönelik müdahaleler nedeniyle objektif, bilimsel bir değerlendirmeden uzaklaşılacağı kaygısıyla vazgeçilmiştir. Bu nedenle çalışma betimsel düzeyde gerçekleştirilmiştir.

Yapılan tüm bu çalışmalar genel olarak değerlendirildiğinde hükümlü ve tutukluların işyurtlarında çalışmasıyla orta düzeyde tatmin olduklarını, yapılan işlerin daha fazla günümüz iş gücü ihtiyaçlarına yönelik hazırlanması gerektiğini, işyurtlarında çalışan

hükümlülere başta ücret olmak üzere elde ettiği kazanımlarda iyileştirmelerin yapılmasını, hükümlülerin ceza infaz kurumlarında meslek öğrendiklerini fakat tahliyelerinden sonra iş bulmakta zorluk çekeceklerini düşündükleri sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu sonuçlara göre de işyurtları faaliyetlerinde öncelikle günümüz iş piyasasındaki işlerin detaylı bir şekilde tespiti yapıp ardından bu tespit doğrultusunda uygulamalara başlanmalıdır. Ayrıca tahliye öncesi yaşamın doğrudan tahliye sonrası yaşamı etkilemesinden kaynaklı eski hükümlülere karşı olan ön yargıların da kırılması gerekmektedir. Nitekim eski hükümlülerin de istihdamını kolaylaştırıcı etkinlikler oluşturulmalıdır.

3.5. Eski Hükümlü İstihdamı ve Önemi

Eski hükümlüler geçmişten günümüze kadar ayrımcılık, dışlanma, eşitsizlik gibi durumlarla karşı karşıya kalmıştır. Çalışma hayatlarında da bu durumlar hep engel olarak onları kısıtlamaktadır. Bu bağlamda dezavantajlı gruplar arasında yer alan eski hükümlülerin istihdamı oldukça zordur. Eski hükümlülere yönelik toplumda yaygın olan olumsuz önyargılar yanında eski hükümlülerin mesleki yetersizlik ve deneyimsizlikleri çalışma hayatında iş bulmalarını iyice zorlaştırmaktadır.

Eski hükümlülerin sosyal hayatla ilişkilerinin güçlendirilmesi konusunda en etkili etmen iş hayatına katılmalarıdır. İşsizlik, suç oranlarının artışına sebep olacağı gibi ceza infaz kurumundan tahliye olan hükümlüler için de suçun tekrarlanması hususunda potansiyel bir risk oluşturmaktadır. Bu bağlamda hükümlülere yönelik istihdam alanlarının oluşturulması, kamu politikaları arasında yer almaktadır. Örneğin kamu kurum ve kuruluşlarında ve özel sektör işyerlerinde belli sayıda eski hükümlü çalıştırılması bir politika olarak kabul edilmiştir. Ancak işlenen suç oranları dikkate alındığında kamu politikalarının ideal düzeyde yeterli olmadığı görülmektedir (Akpolat vd., 2019: 9).

İşverenlerin, eski hükümlülere istihdam etmesi halinde, verimliliğin azalacağı yönündeki yaklaşımları ve ön yargıları işe alım sürecinde hükümlü olmayanları tercih etmelerine yol açmaktadır. Oysaki yapılan araştırmalar hükümlülerin daha az iş kazası geçirdiğini ve daha az devamsızlık yaptığını ortaya koymaktadır. Verimlilik olarak da değerlendirildiğinde yine diğer kişilerden daha az verimli çalıştıklarına dair kanıtlar yetersizdir (Uşan, 1997: 61). İşverenler tarafından öne sürülen bir diğer gerekçe de eski hükümlülere uygun işin bulunmadığıdır.

Morani, Wikoff, Linhorst, Bratton'un (2011) eski hükümlülere yönelik yaptıkları araştırmaya göre; eski hükümlüler barınma, yiyecek, giyecek ve ulaşım gibi en temel ihtiyaçlarını işsizlikten kaynaklı ekonomik sebeplerden dolayı karşılamada zorluk çektiklerini ve bu sebeple yasadışı yollara yönelmekten başka çarelerinin olmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu sonuç eski hükümlülerin ciddi derecede maddi sıkıntı çektiklerini ve maddi desteğe ihtiyaç duyduklarını göstermektedir. Roberts, Kennedy ve Hammett'in (2004) yaptıkları araştırmada yine benzer sonuçlarla karşılaşmaktadır. Bu araştırmanın sonuçlarına göre de yine eski hükümlüler maddi sıkıntılar çektiklerini belirtmiş ve sosyal destek eksikliğinden kaynaklı hayal kırıklığı yaşadıklarını ve tekrardan suç işlemeyi seçtiklerini ifade etmişlerdir. Bu araştırmalar doğrultusunda eski hükümlülerin istihdamının sağlanması ve yeniden topluma uyum için faaliyetlerde bulunulması gerekmektedir.

Eski hükümlülerin damgalanma, ön yargılara maruz kalma ve dışlanma gibi nedenlerden ötürü diğer kişilerden daha çok çalışmaya, korunmaya ve istihdam edilmeye gereksinimleri vardır. Birçoğunun meslek sahibi olmayışı ve diğer insanlar tarafından oluşturulmuş değer yargıları zaten zor olan istihdam koşullarını iyice zorlaştırmaktadır. Topluma yeniden uyum sağlamak için çalışmak isteyen bu kişilere yeni iş imkânları yaratarak rehabilite olmalarına olanak sağlanmalıdır (Kasapoğlu ve Murat, 2018: 497).

Eski hükümlülerin istihdam edilerek korunmalarını gerektiren nedenler, sosyal ve ekonomik içeriklidir (Kutal, 1993: 387). Sosyal nedenler; herkesin yaşama hakkı olduğu gibi çalışarak yaşamını sürdürme hakkı da vardır. Bu bağlamda istihdam edilme imkanlarında fırsat eşitliği sağlanmalıdır. Eski hükümlülerin toplumda görevlerini yerine getirmelerinde, diğer şahıslar tarafından başarısız olarak nitelendirilmeleri huzursuzluk yaratacaktır ve beraberinde hükümlülerin toplumdan dışlanmalarına kolaylık sağlayacaktır. Bunun aksine eski hükümlülerin toplum içerisinde hak ve görevlerinin bulunduğu bilincin sağlanması ve işe yarama duyguları ile eski hükümlülerin yeniden topluma kazandırılması sağlanmalıdır. Dolayısıyla cezası bitmiş ve tahliye olan kişilerin istihdamda bulunmaları bu kişilerin sosyal bakımdan var oluşlarına ve kendilerine pozitif bakmalarına yardımcı olacaktır (Sayın, 1990: 71).

Çalışma yaşamından ayrı tutulan kişilerin toplumla bütünleşmesi olası görülmemektedir. Önemli olan, diğer insanlar içerisindeki bütün kişilerin mutluluk, huzur ve refahının korunmasıdır. Nitekim sosyal devletinde amacı budur. Başka bir ifade ile devlet, fertler arasında ayırım yapmayan ve meydana gelen ayrımları da ortadan kaldıran

tarafıdır. Devletin görevi, toplumun çıkarı bakımından hükümlülüklerinden dolayı eski hükümlüleri dışlamak değil aksine onları yeniden topluma kazandırmaktır (Erkul vd., 1984: 17).

Ekonomik nedenler ise; eski hükümlüleri üretken kılarak ekonomik olarak faydalı bir bireye dönüştürülmesini sağlamak, tüm toplumun dikkat etmesi gereken bir konudur. Bu doğrultuda tüketici konumunda bulunan cezasını tamamlayarak cezaevinden ayrılan hükümlülerin üretici konumuna getirilmesi ile toplumun refahının artırılması mümkündür (Kutal, 1993: 387).

Hükümlüler rekabet ortamında çalışma ilişkileri içerisinde korunmaya muhtaçtır. Aksi takdirde iş bulmada karşılaşılan sorunlar ve maddi problemler hükümlülerin gelir kaybı yaşamalarına yol açacaktır (Erkul vd., 1984: 16). Meydana gelen bu kazanç düşüklüğü de mahkûmların yakınları ya da devlet yardımları ile geçici olarak çözülmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda eski hükümlülerin toplumla entegrasyonu gecikecektir.

Tahliye olan hükümlüler için ilk şartlardan biri iş bulmaktır. Eski hükümlü için istihdam, barınma ve sağlık bakımını sağlama, kendisini ve ailesini geçindirebilme ve mahkeme kararıyla verilen borçlara uyma gibi fırsatlar yaratmaktadır. Ancak sabıka kaydının bulunması eski hükümlülerin istihdamda bulunmasını zorlaştırmaktadır. Devletler eski hükümlülere yönelik istihdam imkanlarını iyileştirmek için teşvik edici politikaları benimsemiş, işveren sorumluluğunu ele almış ve kayıt silme politikalarına uygunluğu artırmıştır (Kincaid & Lawrence, 2011: 1).

Eski hükümlülerin istihdamda bulunarak gelir elde etmesi yoksulluktan kurtulmaları açısından önemlidir. Bu doğrultuda eski hükümlüler kendi ekonomik bağımsızlıklarına kavuştukları gibi ülke ekonomisine de katkı sağlamaktadırlar. Ayrıca toplumla olan uyumlarının sağlanmasında çalışmanın önemi büyüktür. Çünkü çalışma bireyi mutlu ve yararlı hissettirmektedir.

Hükümlüler mesleki eğitim ve rehabilitasyon çalışmaları ile belli işler için yetiştirilmektedir. Bu mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri ile gelir kayıplarını önleyebilecek, ruhsal, toplumsal ve ekonomik sorunları en aza indirebilecek işlerin bulunması gerekmektedir. Hükümlüler bu şekilde çalışma yaşamında yer almalarıyla psikolojik açıdan da topluma yararlı olduklarına dair bilince ulaşacaktır (Kutal, 1993: 388).

Gerek ekonomik gerekse sosyal nedenlere bağlı olarak eski hükümlü istihdamı önemli bir konudur. Eski hükümlülerin toplumla uyumu istihdamda bulunmalarına bağlıdır. Nasıl işsizlik bireyi suça y neltiyorsa aynı durumda eski hükümlülerin çalışma yaşamında bulunamaması da onları tekrar suç işlemeye itecektir. Bu bağlamda birçok kişiye görev düşmektedir. Öncelikle işverenlerin işe alımda eski hükümlüye karşı olan  n yargılarının giderilmesi gerekmektedir. Eski hükümlülerin istihdamına giden yolların a ılması onların toplumla bütünleŐmesine katkı sağlayacaktır.

Kişiler gelir elde etmek, geçimlerini sağlamak, mutlu bir hayat yaşamak, kendilerini gerçekleştirmek vb. nedenler için çalışmaya ihtiyaç duyarlar.  alıŐmak her bireyin hakkıdır. Eski hükümlüler de çalışma hayatında yer almayı istemektedirler. Fakat birçok engel eski hükümlülerin istihdamda bulunmasının önüne geçmektedir. Cezalarını çekmelerine rağmen suçlu damgası sürekli karŐlarına çıkmaktadır. Ayrıca istihdamda bulunmaları için yeterli kalifiyeye sahip olamamaları ve tecrübesizlik gibi nedenlerde vardır. Bütün bu olumsuz durumlara rağmen birçok yasal düzenlemeler ve günümüzde yaşanan gelişmeler eski hükümlüleri toplumsal hayata hazırlamaya, hatta bunu hükümlülük sırasında yapmaya çalışmaktadır. Devletin koruması altında olan eski hükümlüler istihdamda bulduklarında kendi emeklerinin karşılığını alırlar. Bu bağlamda eski hükümlüler gelir elde etmenin hazzını yaŐarlarsa psikolojik açıdan da iyileŐmeler gerçekleŐecektir. Eski hükümlülerin bu durumu Şüphesiz toplumu da olumlu etkileyecektir.

Eski hükümlünün istihdamda bulunması ülke ekonomisine de katkı sağlayacaktır. Aksi halde çalıŐmadıklarından dolayı tüketicilerde yer alacaklardır. İŐgücünden yeterince yararlanılamaması sonucunda ülke ekonomisinin gelişimi olumsuz etkilenecektir. Bu açıdan da eski hükümlü istihdamı oldukça önemlidir.

Eski hükümlünün istihdamı suçun tekrarının engellenmesi açısından da önemlidir.  alıŐamayan, dolayısıyla gelir elde edemeyen eski hükümlünün, yeniden suç işleyerek ceza infaz kurumuna girme olasılığı yüksektir. İstihdamda yer alamayarak umutlarını yitirmelerini, i  dünyasında yaşadığı çatışmalar bir dıŐa vurum yaratacaktır. Bu dıŐa vurum da eski hükümlüyü tekrardan suça sürükleyecektir. Yapılan birçok araştırma da işsizlikle suç arasında doğrusal bir ilişki olduğu ortaya konulmuştur. Bütün bunlar hem sosyal hem de ekonomik olarak düŐünüldüđünde eski hükümlünün tekrar suç işlemesi toplum için tehlike arz etmektedir. Bu tehlikelerden kaçınmanın tek yolu da eski hükümlülerin toplumla uyumunun kesinlikle sağlanmasıdır.

3.6. Eski Hükümlü İstihdamının Tarihsel Gelişimi

Genel olarak eski hükümlülerin istihdamı tarihsel açıdan; cumhuriyet öncesi dönem, cumhuriyet sonrası dönem, 1961 Anayasası dönemi ve 1982 Anayasası dönemi olmak üzere dört dönem olarak değerlendirilebilir.

Cumhuriyet öncesi dönemin özelliklerinin Osmanlı İmparatorluğu döneminden geldiğini söylemek mümkündür. Osmanlı İmparatorluğunda, ülkenin sosyal, ekonomik ve siyasal yaşam kararlarının din kuralları çerçevesinde alınmasını gerektiren teokratik bir devlet anlayışı hâkimdir. Bu siyasal yapı içerisinde, Osmanlı döneminde sosyal politikanın doğru gelişmesinde sorunlar yaşanmıştır. Endüstri ilişkileri sisteminin varlığından da söz etmek imkânsızdır. Osmanlı toplumunda 19. yy sonlarına doğru, Avrupa devletlerinin işçilerinin güvence altına almaya çalışması ve reformist görüşlere karışmalarına paralel yenilikler yaşanmaya başlanmıştır. Mecelle'nin bazı maddelerinde işçileri korumaya yönelik kararlar yer almaktadır (Talas, 1977: 32). Ancak o dönemlerde sanayileşmenin doğmayışının yanı sıra, sosyal sınıflarında doğru gelişmesi de olanaklı değildir. Böylelikle insanlar arası çatışma ya da toplumsal bir istek şeklinde dar anlamda sosyal politikanın diğer dezavantajlı gruplar gibi eski hükümlülerin de çıkarlarını kollayacağı önemli gelişmeler yaşanmamıştır (Kaşıkçı, 2007: 14).

Cumhuriyet sonrası 1924 Anayasasında çalışma hayatıyla ilgili olan 70. maddesinde, “Çalışmanın Türklerin tabii haklarından” olduğu belirtilmiş, 79. maddesinde ise “Bağıtların, çalışmaların serbestlik sınırları kanunla çizilir” şeklinde belirtilerek hüküm altına alınmıştır (Gürbüz, 1982: 121). 3008 sayılı ilk İş Kanununda da eski hükümlü çalıştırmaya yönelik yükümlülük bulunmamaktadır.

1961 Anayasasının 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin “Sosyal bir hukuk devleti” olduğu belirtilmiştir. Aynı yasanın üçüncü bölümünde ise “Sosyal ve iktisadi haklar ve ödevler” düzenlenmiştir. 1961 Anayasasının 41. maddesine göre tam çalışma esası, öneride “herkesin çalışması” şeklindedir. Herkesin çalışması ise tam istihdam anlamına gelmektedir. Bu doğrultuda devlet, herkese iş bulma konusunda yardımcı, tüm çalışmalarını desteklemekle yükümlü olabilecektir. Özetle hem eldeki kaynakları istihdamı yaygınlaştırmak için kullanacak hem de herkesi iş bulma konusunda destekleyip bu yönde önlemler alacaktır (Caniklioğlu, 1991: 8).

1982 Anayasasının 5. md ve 49 md. beraber ele alındığında maddi çıkar sayılan ve istihdam edilmesini kısıtlayan durumlar olduğu takdirde devletin, kısıtlamalara sebep olan hususları ortadan kaldırmasına yönelik önlemler talep edilebilecektir. Hükümlüler de cezaevinden çıktıktan sonra bu toplumun ferdi olarak, kanunda hükümlere bağlanan çalışma hak ve hürriyetinden faydalandırılmalıdır (Kaşıkçı, 2007: 16). 1982 Anayasasında oluşturulan değişiklikler ile sosyal devlet anlayışı kapsamında, eski hükümlü çalıştırma yükümlülüğü devletin ödevleri arasında yer alarak hukuksal boyut kazanmıştır.

Devletin görevi, eski hükümlüleri sadece işe yerleştirmekle bitmemektedir. İşe yerleşen eski hükümlüyü işte kalıcılığını sağlamakta yine devletin görevidir. Devlet işsizliği önlemek amacıyla yaptığı ekonomik politikalar gibi eski hükümlü işsizliğini azaltmak için de çalışmalar yapmalıdır. Aynı zamanda eski hükümlünün karşılaştığı dışlanma, ayrımcılık gibi engellere karşı önlemler almakta yine devletin görevleri arasındadır. Devlet çalışma yaşamına karşı olan görevlerini ne kadar iyi başarabilirse, eski hükümlüler de o kadar güvenli bir çalışma ortamında yer alırlar (Kara, 2014: 14).

3.7. Eski Hükümlü İstihdamının Hukuksal Boyutu

Eski hükümlü istihdamı konusunda ilk kanuni düzenleme 1967 tarihli “Deniz İş Kanunu”dur. 854 sayılı “Deniz İş Kanununa” göre; “Bu kanunun kapsamına giren işveren veya işveren vekilleri, işyerlerinde İş Kanununun ve bununla ilgili yönetmeliğin bu konuda koyduğu hükümler, esaslar, ölçüler ve şartlara göre engelli ve eski hükümlü gemiadamı çalıştırmak zorundadır” (md. 13) şeklinde düzenlenmiştir.

1971 tarihli 1475 sayılı eski İş Kanununun “sakat ve eski hükümlü çalıştırma” başlıklı 25. maddesine göre; “İşverenler işyerlerinde aşağıdaki esaslar ve ölçüler içinde sakat kimse ile eski hükümlü kimse çalıştırmak ve bunlara meslek, beden ve ruh durumlarına göre iş vermek zorundadırlar”

- “Yüz işçiye kadar işçi çalıştıran işyerlerinde her tam elli işçiye karşılık bir sakat ve bir eski hükümlü kimse”,
- “İşçi sayısının yüzden fazlası için her yüz işçiye karşılık iki sakat ve iki eski hükümlü kimse çalıştırılır.

“Bu maddeye göre çalıştırılacak sakat ve eski hükümlülerin çeşitleri ile hangi cins sakat ve eski hükümlülerin hangi iş kollarında ve hangi işlerde çalıştırılabileceği ve bunların

işyerlerinde genel hükümler dışında bağlı olacakları özel ve ücret şartları ile bunların işverenlerce nasıl işe alınacakları; Çalışma, Adalet, Sanayi ve Ticaret, Milli Eğitim, Sağlık ve Sosyal Yardım ve Ulaştırma Bakanlıklarınca birlikte hazırlanacak yönetmelikte gösterilir” (md. 25) şeklindedir.

Günümüzde halen yürürlükte olan “4857 sayılı İş Kanununa göre” de; “İşverenler, elli veya daha fazla işçi çalıştırdıkları özel sektör işyerlerinde yüzde üç engelli, kamu işyerlerinde ise yüzde dört engelli ve yüzde iki eski hükümlü işçiyi veya 21/6/1927 tarihli ve “1111 sayılı Askerlik Kanunu” veya 16/6/1927 tarihli ve “1076 sayılı Yedek Subaylar ve Yedek Askeri Memurlar Kanunu” kapsamına giren ve askerlik hizmetini yaparken 12/4/1991 tarihli ve “3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun” 21 inci maddesinde sayılan terör olaylarının sebep ve tesiri sonucu malul sayılmayacak şekilde yaralananları meslek, beden ve ruhi durumlarına uygun işlerde çalıştırmakla yükümlüdürler. Aynı il sınırları içinde birden fazla işyeri bulunan işverenin bu kapsamda çalıştırmakla yükümlü olduğu işçi sayısı, toplam işçi sayısına göre hesaplanır. İşverenler çalıştırmakla yükümlü oldukları işçileri İŞKUR aracılığı ile sağlarlar. Bu kapsamda çalıştırılacak işçilerin nitelikleri, hangi işlerde çalıştırılabilecekleri, bunların işyerlerinde genel hükümler dışında bağlı olacakları özel çalışma ile mesleğe yönlentilmeleri, mesleki yönden işverence nasıl işe alınacakları, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının görüşü alınarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir” (md. 30) şeklindedir. Aynı kanunun 101. maddesi de şu şekildedir: “Bu Kanunun 30 uncu maddesindeki hükümlere aykırı olarak engelli ve eski hükümlü çalıştırmayan işveren veya işveren vekiline çalıştırmadığı her engelli ve eski hükümlü ve çalıştırmadığı her ay için binyediyüz Türk Lirası idari para cezası verilir. Kamu kuruluşları da bu para cezasından hiçbir şekilde muaf tutulamaz” (md. 101) şeklinde belirtilmiştir. Bu ceza uygulamaları eski hükümlülerin çalışma hayatında yer edinmelerini biraz daha kolaylaştırmaktadır.

3.8. Kamu ve Özel Sektörde Eski Hükümlü İstihdamının Görünümü

Devletin, eski hükümlüleri topluma yeniden kazandırmak için gereken istihdam konusunda ayrımcılık ve dışlanmaya karşı önlemler alması gerekmektedir. Bu önlemlerin amacı, bu kişilerin geçim sıkıntısı çekmelerinden dolayı tekrar suç işlemelerinin önlenmesidir.

Hem 4857 sayılı İş Kanunu hem de kanuna dayanarak çıkarılan yönetmelikle eski hükümlü istihdamı düzenlenmiştir. 4857 sayılı İş Kanununun 30. maddesine göre; “İşverenler, elli veya daha fazla işçi çalıştırdıkları özel sektör işyerlerinde yüzde üç engelli, kamu işyerlerinde ise yüzde dört engelli ve yüzde iki eski hükümlü işçiyi meslek, beden ve ruhi durumlarına uygun işlerde çalıştırmakla yükümlüdürler” (md. 30).

19.09.2009 tarihli 27354 sayılı “Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Eski Hükümlü veya Terörle Mücadelede Malul Sayılmayacak Şekilde Yaralananların İşçi Olarak Alınmasında Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmeliğin amacı; “Kamu kurum ve kuruluşlarına iş kanunları hükümlerine göre çalıştırılmak üzere, sürekli veya geçici eski hükümlü işçi alınmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektedir” (md. 1). Yönetmelikte, 06.12.2012 tarih ve 28489 sayılı Resmi Gazete’de yapılan değişiklik ile “terörle mücadelede malul sayılmayacak şekilde yaralanan” ibaresi eklenmiştir. Bu doğrultuda kamu kurumları eski hükümlü işçi kadrolarını, terörle mücadelede malul sayılmayacak şekilde yaralananlar arasından da doldurabilecektir. Bu değişiklik, zaten zor olan eski hükümlü istihdamını iyice zorlaştırmaktadır. Aynı zamanda işverenlerin eski hükümlü çalıştırmaya yönelik tutumları da göz önünde bulundurulduğunda eski hükümlü istihdamı negatif etkilenmektedir (Kara, 2014: 24).

Aynı yönetmeliğin 6. maddesine göre; “Kamu kurum ve kuruluşları işçi ihtiyaçlarını, iş kolu, meslek pozisyonu, öğrenim, iş tecrübesi, ücret, sosyal yardımlar gibi ayrıntılarla yazılı veya elektronik ortamda kurumdan talep etmek ve kurum tarafından gönderilenler arasından karşılamak zorundadır” (md. 6/1) şeklinde belirtilmiştir. Bu maddede kamu kurum ve kuruluşların işçi ihtiyaçlarının İŞKUR tarafından karşılanacağı anlaşılmaktadır (Kara, 2014: 28).

Kamu kurum ve kuruluşlarında eski hükümlü istihdamının zorunlulukları, eski hükümlülere maddi ve manevi yardım programları ve tahliye sonrası entegrasyon programları gibi kamu politikaları eski hükümlülerin tekrar suç işleme yönündeki eğilimlerini azaltmada önemli rol oynamaktadır (Göçoğlu, 2015: 851). Ancak yasal düzenlemelere rağmen kamu kurumlarının zorunlu istihdam koşullarını yerine getirmediği görülmektedir.

Eski hükümlülerin kamu kurumlarında olduğu gibi özel sektör işyerlerinde de istihdamı önemlidir. Kamu kurumlarında genel olarak istihdamda 1980 sonrası yaşanan daralmalar özel sektör istihdamını daha önemli hale getirmektedir. Ancak 4857 sayılı İş Kanununun 30. maddesi, 26 Mayıs 2008 tarih 5763 sayılı “İş Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ile değişikliğe uğramıştır. Yapılan değişiklik sonucunda elli veya daha fazla işçi çalıştıran özel sektör işyerlerinde eski hükümlü çalıştırma zorunluluğu ortadan kaldırılmıştır. Bu değişiklikten sonra eski hükümlülerin çalışabileceği alanlar daralmıştır.

İşverenlerin eski hükümlü çalıştırmaya karşı ön yargıları, işe uyum sağlayamamalarını düşünceleri ve güvensizlik gibi nedenlerden dolayı eski hükümlü istihdamına karşı isteksiz olmalarına karşın kanunlar gereği istihdam etmek zorundaydı. Fakat yapılan bu değişiklik zorunluluğu kaldırdığı için eski hükümlülerin özel sektörde iş bulma imkânını azaltmıştır (Erusta, 2016: 77).

Özel sektörde çalışan eski hükümlü sayılarındaki düşüşün sebebi istihdam zorunluluğunu kaldıran kanunun onaylanmasıdır. Ceza infaz kurumundan tahliye olan kişilerin azalan iş alanları, bu kişilerin toplumsal yaşama uyumunu da güçleştirmektedir. Salıverildikleri an itibarıyla kendilerine ve bakmakla sorumlu buldukları kişilere karşı iş bulmaya ve çalışmaya ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaçlar giderilmediği takdirde eski hükümlüler doğal olarak mutsuz olmaktadır. Ekonomik olarak yetersiz olan eski hükümlüler tekrar suça yönelmektedir. Söz konusu bu hal suç miktarlarını yükseltmekte ve dolayısıyla başka kişilerin güvenliğini de negatif etkileyerek toplum açısından tehlike oluşturmaktadır. Bu tehlikeleri en aza indirmenin yolu eski hükümlülerin yeniden topluma kazandırılmasıdır. Eski hükümlü çalıştırma zorunluluğunun özel sektöre de getirilmesinin yanında, zorunluluk dışında eski hükümlü istihdamını teşvik edici politikalar da izlenmelidir. Eski hükümlülerin istihdam edilmesini kolaylaştıracak etmenlerden biri de özel sektör işverenlerine teşvik politikalarının uygulanmasıdır (Göçoğlu, 2015: 861). Eski hükümlülerin sosyal hayata katılımları kuşkusuz sadece bu politikalarla sağlanamayacaktır. Bu konuda tüm bireylere de görev ve sorumluluklar düşmektedir. Unutulmamalıdır ki eski hükümlülerin sosyal hayata katılımlarının sağlanması aynı zamanda toplumun yararına olacaktır.

Aşağıda Tablo 3.6. da 2000-2017 yılları arası kamu ve özel sektör işyerlerinde eski hükümlü verileri görülmektedir.

Tablo 3.6. Türkiye’de Eski Hükümlülerin İŞKUR’a Başvuruları ve İşe Yerleştirme Sayıları (2000-2017)

Yıllar	Eski Hükümlüler											
	Başvuru			İşe Yerleştirme								
				Kamu			Özel			Toplam		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
2000	11.233	209	11.442	910	5	915	4.270	60	4.330	5.180	65	5.245
2001	13.959	246	14.205	711	5	716	5.728	118	5.846	6.439	123	6.562
2002	11.963	218	12.181	408	6	414	5.230	103	5.333	5.638	109	5.747
2003	18.815	265	19.080	191	3	194	5.711	92	5.803	5.902	95	5.997
2004	15.141	210	15.351	438	3	441	5.104	103	5.207	5.542	106	5.648
2005	8.654	163	8.817	632	6	638	5.942	114	6.056	6.574	120	6.694
2006	7.670	128	7.798	301	4	305	6.035	114	6.149	6.336	118	6.454
2007	7.157	113	7.270	288	2	290	4.818	96	4.914	5.106	98	5.204
2008	6.483	120	6.603	189	2	191	2.251	39	2.290	2.440	41	2.481
2009	2.231	44	2.275	328	4	332	0	0	0	328	4	332
2010	1.435	23	1.458	222	1	223	0	0	0	222	1	223
2011	1.542	31	1.573	233	4	237	0	0	0	233	4	237
2012	7.542	112	7.654	263	7	270	0	0	0	263	7	270
2013	5.783	85	5.868	246	1	247	0	0	0	246	1	247
2014	6.004	108	6.112	383	1	384	0	0	0	383	1	384
2015	5.401	90	5.491	255	0	255	0	0	0	255	0	255
2016	7.331	129	7.460	237	5	242	0	0	0	237	5	242
2017	10.619	160	10.779	186	0	186	0	0	0	186	0	186
Toplam	148.963	2.454	151.417	6.421	59	6.480	45.089	839	45.928	51.510	898	52.408

Kaynak: İŞKUR, Yıllık İstatistik Bültenlerinden derlenmiştir.

Tablo 3.6 verilerine göre 2000 yılında toplam 11.442 eski hükümlü İŞKUR'a iş başvurusunda bulunmuş ve bunlardan sadece 5.245'i işe yerleştirilmiştir. Bu yerleşenlerden 915'i kamuda 4.330'u ise özel sektörde işe yerleştirilmiştir. 2008 yılına kadar özel sektörde işe alımlar her yıl kamuya göre daha üstündür. Ancak 2008 yılında 4857 sayılı kanunla yapılan değişiklik ile özel sektörde eski hükümlülerin çalıştırılma zorunluluğunun ortadan kalkmasından sonra sadece kamu tarafından zorunlu eski hükümlü istihdamı kotası kalmıştır. 2008 yılında İŞKUR'a 6.603 başvuru karşısında özel sektör 2290 kişiyi istihdam ederken, kamu sadece 191 kişiyi istihdam etmiştir. Ancak 2009 yılında hem başvuru sayısında hem de işe yerleştirmede önemli düşüş yaşanmıştır. 2009 yılında 2.275 eski hükümlü iş başvurusunda bulunmuş ve bunlardan sadece 332'si kamu sektöründe istihdam edilmiştir. 2009 ve sonrası özel sektörde eski hükümlü istihdamı hiç gerçekleşmemiştir. Bu durum yeniden özel sektöre eski hükümlü çalışma zorunluluğunun getirilmesi gerektiğini göstermektedir. 2000 yılından 2017 yılı sonuna kadar kamuda toplam 6.480, özel sektörde ise 45.928 eski hükümlü istihdam edilmiştir. Ayrıca aynı yıllar arasında toplamda 151.417 eski hükümlü iş başvurusunda bulunmuş ve bunlardan sadece 52.408'i kamu ya da özel sektörde işe yerleştirilebilmiştir. Bu rakamlar dikkate alındığında eski hükümlü istihdamının zorluğu gözler önüne serilmektedir. Eski hükümlü istihdamı için açılan kontenjanların terörle mücadelede malul sayılmayacak şekilde yaralananlarında bu açılan kontenjanlara alınması eski hükümlü istihdamını giderek zorlaştırmaktadır. Eski hükümlü istihdamı zorunluluğunun özel sektöre yeniden getirilmesi gerekliliği gibi kamuda da açık kontenjanların hızlı bir şekilde doldurulması gerekmektedir.

Hükümlülere ceza infaz kurumlarında tahliye sonrasında hazırlık için yapılan meslek çalışmaları, hükümlüler için ne kadar faydalı olsa da tahliyelerinden sonra işe yerleştirilme konusunda yaşayacağı sorunlar ortadadır. Bu bağlamda daha fazla eski hükümlü istihdamı için gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Ayrıca eski hükümlülerin bağımsız çalışmalarına yönelik kamunun ekonomik ve danışmanlık yönünden destek uygulamalarına ihtiyaç vardır.

3.9. Eski Hükümlülerin İstihdamdan Sonra Korunmaları

Eski hükümlünün istihdam edilmesi kadar istihdam edildikten sonra da korunması o kadar önemlidir. Bu koruma bağımlı çalışma ve bağımsız çalışma olmak üzere iki farklı şekilde değerlendirilir.

Eski hükümlülerin bağımsız çalışmalarına yani kendi iş yerlerini kurmalarına yardım edilmesi istihdam politikaları açısından oldukça önemlidir (Güngör, 1998: 56). Bağımsız çalışmayı olumlu etkileyen önemli bir durum hükümlülük sırasında kazanılan meslek bilgisi ve deneyimlerdir. Hükümlüler hükümlülük sürecinde bir işi ne kadar iyi öğrenirse tahliye sonrası iş kurmada da o kadar başarılı olacaktır. Nitekim yapılan araştırmalara dayanarak hükümlüler cezaevinde öğrendikleri mesleği tahliyelerinden sonra kendi iş yerlerini açarak devam ettirmeyi düşünmektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi 2008 senesinde kanunda gerçekleştirilen farklılıklar ile özel sektörde eski hükümlü istihdam zorunluluğunun ortadan kalkması bağımsız çalışmaya yönelik uygulamaları daha da önemli kılmıştır (Erusta, 2016: 79). Eski hükümlülerin bağımsız statüde çalışmaları yaygın olmakla birlikte, ekonomik nedenlerle bağımsız çalışamayan hükümlüler için bağımlı çalışma tek seçenekleri olabilmektedir. Erusta'ya (2016: 80) göre eski hükümlülerin bağımlı iş hayatında yer alabilmesi için yapılması gerekenler ise;

- Sadece eski hükümlülerin istihdam edildiği “korunmalı istihdam alanları” oluşturulması
- Eski hükümlünün ceza infaz kurumuna girmesinden dolayı ayrıldığı işine ceza infaz kurumundan çıktıktan sonra öncelik verilmesi
- Bazı mesleklerin bir bölümü ya da tümü eski hükümlüler için ayrılabilir
- Eski hükümlülerin istihdamına yönelik alınan kararların uygulanması ve denetlenmesi gerekmektedir. Uygulamayan kurumlara ceza verilmesi, alınan kararlarının uygulanması açısından teşvik edici nitelikte olacaktır.
- Eski hükümlü istihdamına yönelik çıkartılacak yasaların hükümlülerin istihdamını teşvik edecek yönde hazırlanması gerekmektedir. Bu doğrultuda eski hükümlülerin istihdamında kamu ya da özel kesime de kota uygulaması yapılabilir.

Couloute ve Kopf'e (2018) göre ise eski hükümlülerin istihdamını kolaylaştırıcı politika seçenekleri aşağıdaki gibidir;

- Tahliyelerinden sonra geçici bir temel gelirin sağlanması; eski hükümlüler için kısa vadeli finansal istikrar sağlanması gerekmektedir.

- Otomatik kayıt silme prosedürleri uygulanmalı; hapis cezası kalıcı bir ceza olmamalıdır.
- İşverenler için vergi avantajları sağlamalı; sabıka kaydı olan kişileri işe alan işverenlere karşı sigorta ve vergi teşvikleri sunulmalıdır.
- Mesleki lisans reformunun yürürlüğe konması; devletler, suç geçmişine sahip kişilerin doğrudan reddedilmelerini önlemek için lisans uygulamalarını yeniden düzenlemelidir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Dünya’da ve Türkiye’de suç oranlarında ciddi bir artış söz konusudur. Dünya’da 2015 yılında 10.357.134 hükümlü bulunurken, Türkiye’de 2017 yılı için ceza infaz kurumlarında 232.340 hükümlü ya da tutuklu bulunmaktadır. Türkiye’ de ceza infaz kurumlarının 213.862 kişilik kapasitesi göz önünde bulundurulduğunda hükümlü ve tutuklu sayıları oldukça fazladır. Hükümlü ve tutuklu sayısında hızlı artışta, nüfus artışı yanında ekonomik, sosyolojik ve psikolojik birçok etken rol oynamaktadır ve işsizlik şüphesiz bu önemli etkenlerden biridir. Bu bağlamda hükümlüler için ceza infaz kurumlarında meslek öğrenmek ya da mevcut mesleklerinin devamlılığını sağlamak için işyurtları kurumunun yapmış olduğu faaliyetler önemlidir.

Tarihsel süreç içerisinde bedeni cezalar yerini hürriyeti bağlayıcı cezalara bırakmıştır. Hürriyeti bağlayıcı cezalarla birlikte suç işleyenlerin yeniden sosyal hayata hazırlanması, topluma uyumlu hale getirilmesine yönelik uygulamalar yapılmaya çalışılmış ve cezaevlerinde dönüşüm yaşanmıştır. Modern ceza anlayışıyla beraber, cezaevleri çalışma esasına dayalı yapılmaya başlanmıştır. Geçmişte daha çok cezanın maliyetini düşürmek için hükümlülerin çalıştırılması yoluna gidilmiştir. Günümüzde ise sadece cezanın maliyetini azaltmak yerine, hükümlülerin var olan mesleklerini geliştirmek ya da yeni meslekler öğreterek tahliye sonrası toplumsal yaşama hazırlanmasını sağlamak amacıyla hükümlü çalıştırılması yoluna gidilmektedir.

Hükümlüler ceza infaz kurumlarında gerek kamu kurum ve kuruluşlarıyla yapılan protokoller, gerekse özel sektör ile yapılan işbirlikleri ile istihdamda bulunurlar. 2018 yılı itibariyle kamu kurum ve kuruluşlarında 2.481 hükümlü, özel sektörde ise 4.273 hükümlü istihdam edilmiştir. Ancak toplam hükümlü sayısı açısından bakıldığında bu verilerin çok yetersiz olduğu görülmektedir. Hükümlülerin istihdam edilmesi ekonomik nedenlere dayalı suç işleme eğiliminin engellenmesi açısından önemlidir. Hükümlülerin toplum içinde çalıştırılması, özgüven kazanmaları ve toplumun da hükümlülere yönelik önyargılarının giderilmesine katkı sağlamaktadır. Diğer taraftan hükümlülere ceza infaz kurumları içerisinde işyurtlarında tarım, hayvancılık ve gıda üretimi, tekstil ve endüstriyel üretim, restoran işletmeciliği, sosyal tesis, hediyelik eşya ve geleneksel el sanatları gibi birçok alanda meslek eğitimi verilerek çalışma becerisi kazandırılmaktadır. İşyurtları kurumlarının faaliyet raporları incelendiğinde 180’den fazla alanda faaliyetlerde buldukları görülmektedir. Faaliyet alanları cezaevinin bulunduğu bölgenin özelliklerine göre

seçilmektedir. Örneğin tarıma elverişli bir yer ise tarımcılık faaliyetleri, tekstil sektörünün gelişmiş olduğu bölge ise tekstil faaliyetlerini içeren işkolları bulunmaktadır.

Ceza infaz kurumlarındaki işyurtlarında çalışan hükümlülerin sayısında da giderek artış yaşanmaktadır. İşyurtları Kurumu'nun faaliyet raporlarına göre; 2017 yılı itibariyle 52.836 hükümlü ya da tutuklunun işyurtlarında çalıştığı verilerine ulaşılmıştır. Ayrıca hükümlü ve tutuklulara yaptığı işin karşılığında usta, kalfa, çırak durumlarına göre gündelik ücret ve fazla çalışma ücreti ödenmektedir. Yine İşyurtları Kurumunun faaliyet raporlarına göre 2017 yılında çırak 10.00 TL, kalfa 11.00 TL, usta ise 13.00 TL gündelik ücret almaktadır. Ücretin bireyi çalışmaya iten güçlü bir faktör olduğu yönünden hareketle çok düşük olan bu rakamlarda iyileştirilmelerin yapılması gerekmektedir. Ayrıca hükümlüler “iş kazası ve meslek hastalığı ile analık” gibi sigorta hakları da vardır. Ancak hükümlülerin işyurtlarındaki üretim faaliyetlerinde sadece “kısa vadeli sigorta” kollarından yararlanması, “uzun vadeli sigorta” kolları kapsamına alınmaması sosyal güvenliğin koruma amacı açısından eksiklik olarak değerlendirilebilir.

Hükümlülerin çalıştırılması, meslek öğrenmenin yanında aynı zamanda sorumluluk bilincinin kazandırılması, moral ve motivasyon yüksekliği, özgüven kazanımı, saygınlık, disipline olabilmek, sosyalleşme, iş tatmini sağlama, yaratıcılıkta gelişme, kendini gerçekleştirme gibi hükümlülere birçok fayda sağlamaktadır. Ceza infaz kurumlarındaki işyurtları faaliyetlerinin etkinliğine dayalı yapılan çalışmalar incelendiğinde; hükümlü ve tutukların işyurtlarında çalışmasıyla orta düzeyde tatmin oldukları, yapılan işlerin daha fazla günümüz iş gücü ihtiyaçlarına yönelik hazırlanması gerektiği, işyurtlarında çalışan hükümlülere başta ücret olmak üzere elde ettiği kazanımlarda iyileştirmelerin yapılması ve hükümlülerin ceza infaz kurumlarında meslek öğrendikleri fakat tahliyelerinden sonra iş bulmakta zorluk çekeceklerini düşündükleri sonuçlarına ulaşılmıştır.

Hükümlülerin tahliye sonrası yaşama hazırlık için meslek öğrenmeleri eski hükümlü istihdamını da incelemeyi gerekli kılmıştır. Bu bağlamda eski hükümlülerin istihdam zorluğu 2008 yılında 4857 sayılı İş Kanunu'nda meydana getirilen değişiklikle artmıştır. Bu değişiklikle özel sektörde eski hükümlü çalıştırılması zorunluluğu kaldırılmış, sadece kamuda zorunlu kota uygulaması sürdürülmüştür. Böylece eski hükümlü istihdamını iyice zorlaştırmıştır. Nitekim İŞKUR'un eski hükümlülere yönelik istatistiksel verileri de bunu destekler niteliktedir. Bu verilere göre; 2008 yılı öncesi her yıl özel sektörde işe yerleşen eski hükümlü sayısı kamuya göre daha fazladır. 2009 yılında ise 4857 sayılı kanundaki

değişikliğe bağlı olarak özel sektör eski hükümlü çalıştırmayı bırakmıştır. En son 2017’de 10.779 eski hükümlü iş başvurusunda bulunmuş ve bunlardan sadece 186’sı işe yerleşebilmiştir. 2000-2017 yılları arasında kamuda toplam 6.480 eski hükümlü istihdam edilirken, özel sektörde 45.928 eski hükümlü istihdam edilmiştir.

Eski hükümlülerin toplumla uyumunun sağlanması için ekonomik özgürlüğe kavuşmaları gerekmektedir. Bu bağlamda eski hükümlü istihdamını kolaylaştırmak için;

- İşverenlerin eski hükümlülere karşı olan tutumları değişmeli, onları mesleklerine göre işe yerleştirip bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi sağlanabilir.
- Eski hükümlüler dışında yer alan diğer dezavantajlı gruplar gibi, eski hükümlülerin de istihdamını kolaylaştırıcı yasalar geliştirilebilir.
- Belli bir sayıda eski hükümlü çalıştırma zorunluluğu sadece kamu kurum ve kuruluşlarında değil, özel sektörde de eski hükümlü çalıştırılması yeniden zorunlu hâle getirilebilir.
- Bazı mesleklerin bir bölümü ya da tümü eski hükümlüler için ayrılabilir.
- Sadece eski hükümlülerin istihdam edildiği “korunmalı istihdam alanları” oluşturulabilir.
- Eski hükümlünün ceza infaz kurumuna girmesinden dolayı ayrıldığı işine ceza infaz kurumundan çıktıktan sonra öncelik verilebilir.
- Eski hükümlülere karşı önyargıları kırmak adına toplumu bilgilendirici çalışmalar yapılabilir.
- Eski hükümlülerin istihdamına yönelik insan kaynakları politikaları oluşturulabilir.
- Eski hükümlülere gerekli rehabilitasyon desteği ve mesleki eğitimler verilmeli ve hükümlülerin ceza infaz kurumlarındaki aldığı mesleki eğitimlerin çeşitliliği artırılmalı.
- Hükümlülere verilen mesleki eğitimler günümüz iş piyasasındaki işlere uyum sağlayacak şekilde seçilebilir.
- Eski hükümlülerin kendi işyerlerini kurabilmeleri için gerekli mikro kredi uygulamaları yapılabilir.
- Eski hükümlülere istihdamda yer alacağı zamana kadar gerekli yardımlar yapılabilir.

- Eski hükümlüler için çalışma yapacak sivil toplum kuruluşlarının sayısı arttırılabilir.
- Eski hükümlülerin kanunlara uygun çalıştırılmamasından ötürü hukuki yaptırımlar uygulanabilir.
- Eski hükümlülere yönelik seminerler düzenlenerek farkındalık yaratmaya çalışılabilir.
- Eski hükümlü istihdamını engelleyici durumların tespit edilerek ortadan kaldırılması sağlanabilir.
- İşverenler için vergi avantajları sağlamalı; sabıka kaydı olan kişileri işe alan işverenlere karşı sigorta ve vergi teşvikleri sunulmalıdır.
- Otomatik kayıt silme prosedürleri uygulanmalı; hapis cezası kalıcı bir ceza olmamalıdır.

Sonuç olarak; hükümlüler ceza infaz kurumlarında hükümlülük süreci boyunca birçok faaliyetlerde bulunarak meslek öğrenmektedirler. Ancak tahliye sonrası yaşama hazırlık için yapılan bu çalışmalar, hükümlülerin tahliyelerinden sonraki yaşamlarını çok da olumlu etkilediği söylenememektedir. Bu bağlamda eski hükümlülerin istihdamının kolaylaştırılması ve geliştirilmesi şüphesiz ceza infaz kurumlarında çalışan hükümlülerin de mesleki eğitimlere karşı olan ilgilerini güçlendirecek ve umutlarını arttıracaktır. Bunun sağlanması onlar için olduğu kadar toplumsal barışın korunmasında toplumun tüm bireyleri için önemlidir.

5. KAYNAKLAR

- Akıncı, F.S. (2013). *Kriminoloji* (Onuncu baskı). İstanbul: Beta Yayınları.
- Akpolat, Y., Türkmen, M., Kaya, Y., ve Bozma, K. (2019). *Hükümlülerin Rehabilitasyonunda İstihdam ve AB Uygulamaları* (Birinci baskı). Transnational Press London.
- Alacakaptan, U. (1975). *Suçun Unsurları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 372.
- Altan, Ö.Z. (1980). Eski Hükümlülerin Çalıştırılmasında Genel İlkeler ve Türkiye Uygulaması. *Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi*, 16(1), 322-356.
- Altun, S. (2013). *Ceza İnfaz Kurumlarında Verilen Mesleki Eğitimlerin Hükümlü İstihdamına Katkısı ve Bir Uygulama Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.
- Anayurt, Ö. (2001). *Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları* (Birinci baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Artuk, M.E., Gökçen, A., ve Yenidünya, A.C. (2003). *Ceza Hukuku Genel Hükümler II* (Yaptırım Hukuku). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Artuk, M.E., Gökçen, A., ve Yenidünya, A.C. (2009). *Türk Ceza Kanunu Şerhi Genel Hükümler Cilt II*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Artuk, M.E., Gökçen, A., ve Yenidünya, A.C. (2011). *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Beşinci baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Aydın, A.H. (2014). Suç Önlemenin Önemi ve Etkisi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(Özel Sayı I), 82-84.
- Barnes, H.E. (1921). The Economics of American Penology as Illustrated by the Experience of the State of Pennsylvania. *Journal of Political Economy*, 29(8), 617-642.
- Beccaria, C. (1764). *Suçlar ve Cezalar Hakkında*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Beşe, E., ve Geleri, A. (2013). *Suç Önleme Modelleri* (Birinci baskı). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2976, Açık Öğretim Fakültesi Yayını No: 1930.
- Bhuller, M., Dahl, G.B., Loken, K.V., & Mogstad, M. (2016). Incarceration, Recidivism and Employment. *Working Papers in Economic*, No:7/16. University of Bergen, Department of Economics.
- Bushway, S. (2003). *Employment Dimensions of Reentry: Understanding the Nexus Between Prisoner Reentry and Work*. Paper Prepared for the Urban Institute Reentry Roundtable, New York.
- Caniklioğlu, N. (1991). *Türk Hukukunda Sakat ve Eski Hükümlü Çalıştırma Yükümlülüğü*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Carlson, P.M. & Garrett, J.S. (2008). *Prison and Jail Administration: Practice and Theory* (Second edition). Jones and Bartlett Publishers.
- Centel, N., Zafer, H., ve Çakmut, Ö. (2008). *Türk Ceza Hukukuna Giriş* (Beşinci baskı). İstanbul: Beta Yayınları.
- Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, (2009). *Ceza İnfaz Kurumları Genel Bilgi*. 25.01.2019 tarihinde <http://www.cte.adalet.gov.tr/#> adresinden alınmıştır.
- Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, (2019). *İşyurtları Kurumu Nedir?*. 13.03.2019 tarihinde http://www.cte.adalet.gov.tr/menudekiler/iydb/genel_bilgi.asp adresinden alınmıştır.
- Chavez, R., & Susan, D. (2007). *International Research and Trends in Education and Training Provision in Correctional Settings*. Vocational Education and Training for Adult Prisoners and Offenders in Australia: Research Readings, Australia: NCEVER.
- Christopher, W.M.. (1991). Punishment and Loss of Moral Standing. *Canadian Journal of Philosophy*, 21(1), 53-80.
- Clear, T.R., Reising, M.D., & Cole G.F. (2006). *American Corrections*. Wadsworth Publishing.
- Couloute, L., & Kopf, D. (2018). *Out of Prison & Out of Work: Unemployment Among Formerly Incarcerated People*. 12.07.2019 tarihinde <https://www.prisonpolicy.org/reports/outofwork.html> adresinden alınmıştır.
- Coyle, A. (2002). *Cezaevi Yönetimine İnsan Haklarını Göz Önüne Alan Bir Yaklaşım*. 18.01.2019 tarihinde <http://www.prisonstudies.org/sites/default/files/resources/downloads/turkish3.pdf> adresinden alınmıştır.
- Demir, G. (2011). *Ceza İnfaz Kurumu Kütüphaneleri ve Türkiye’de Durum*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Demir, G., ve Demir, A. (1998). Hükümlülerin Psikiyatrik Belirtiler Yönünden Değerlendirilmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 13(41), 35-44.
- Demir, H.R. (2017). *Açık Cezaevi İş Atölyelerinde Çalışan Hükümlülerin İş Memnuniyeti*. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Demirbaş, T. (2003). *İnfaz hukuku* (Birinci baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Demirbaş, T. (2005). *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Üçüncü baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Demirbaş, T. (2008). *İnfaz Hukuku: Özellikle Cezaevlerinin Tarihçesi, Uluslararası Belgelerle Karşılaştırmalı Olarak Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların İnfazı ve Ceza İnfaz Kurumlarının İdaresi* (İkinci baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Demirbaş, T. (2012). *Kriminoloji* (Dördüncü baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Dilberoğlu, A.V. (2016). Cezalar ve Güvenlik Tedbirlerinin Amacı ve Niteliği. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakütesi Dergisi*, 65(4), 1517-1544.
- Doğan, F.K. (2010). *Cezanın Amacı ve Hapis Cezası* (Birinci baskı). İstanbul: Legal Yayıncılık.
- Doğan, H.İ., ve Sevinç, B. (2011). Suç Teorileri ve Şehir Güvenliği: Bitlis İliyle İlgili Genel Bir Değerlendirme. *Polis Bilimleri Dergisi*, 13(4), 27-54.
- Dolu, O. (2011). *Suç Teorileri: Teori, Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji* (Üçüncü baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Dolu, O., Uludağ, Ş., ve Doğutaş, C. (2010). Suç Korkusu: Nedenleri, Sonuçları ve Güvenlik Politikaları İlişkisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(1), 57-81.
- Dönmezer, S. (1984). *Kriminoloji* (Yedinci baskı). İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Dönmezer, S. (1994). *Kriminoloji* (Sekizinci baskı). İstanbul: Beta Basım.
- Dönmezer, S., ve Erman, S. (1983). *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım C.I* (Onuncu baskı). İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Dönmezer, S., ve Erman, S. (1994). *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım C.II* (Onüçüncü baskı). İstanbul: Beta Basım.
- Elibal, İ. (2009). *Hükümlülerin Açık Cezaevlerindeki İşyurtlarında Düzenlenen İş ve Meslek Eğitimi Etkinliklerine Yönelik Görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Engin, M. (2002). Suçu Önleyici Tedbirler Bağlamında Ceza İnfaz Kurumlarında Çalışma ve Eski Hükümlü İstihdamı. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 3(2), 24-35.
- Ercan, İ. (2006). *Ceza Hukuku* (İkinci baskı). İstanbul: İkici Sayfa Yayınları.
- Erkul, İ. (1976). Eski Hükümlüler ve Çalışma Sorunları. *Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi*, 12(2), 286-305.
- Erkul, İ., Altan, Ö.Z., ve Gerek, N. (1984). *Sosyal Politika Dersleri*. C.2. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Ersoy, Y. (2002). *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Birinci baskı). Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Erusta, M. (2016). *Türkiye’de Hükümlü ve Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikalar*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Evcim, H. (2011). *Sosyolojik Açından Afyonkarahisar İlinde Suç ve Suçluluk: Yaralama ve Cinayet Suçları*. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Fitzgerald, M., McLennan, G., & Pawson, J. (Editörler), (1986). *Individual Deviance: The Search for the Criminal Personality, Crime and Society*. London: Routledge.

- Gaes, G.G. (2008). *The Impact of Prison Education Programs on Post-Release Outcomes*. Paper presented at the Reentry Roundtable on Education, John Jay College of Criminal Justice, New York.
- Göçoğlu, V. (2015). Dezavantajlı Gruplar Üzerinde Yapılan Bir Kamu Politikası Sonlandırmasının Analizi: Eski Hükümlülerin Özel Sektördeki İstihdam Zorunluluğunun Kaldırılması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(36), 846-863.
- Gökçen, A. (1987). *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gölcüklü, F. (1966). *Türk Ceza Sistemi (Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar)*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Gönen, Y.S. (2010). Osmanlı İmparatorluğu'nda Hapishaneleri İyileştirme Girişimi, 1917 Yılı., Naskali, E.G., ve Altun, H.O., (Editörler), *Hapishane Kitabı* içinde (173-183) (İkinci baskı). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Güngör, Ö. (1998). *Türkiye'de Hükümlülerin Meslek Edindirilmelerine Yönelik Hizmetler ve Eski Hükümlülerin İstihdam Edilebilirliği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Güran, S. (1942). *Cezanın İnfazı-Sistemler ve Tatbikat* (Birinci baskı). Ankara: Yeni Cezaevi Matbaası.
- Gürbüz, Y. (1982, şubat). Cumhuriyet Dönemi Anayasalarında Sosyal ve Ekonomik Haklar. Uluslararası Seminer, *İstanbul Atatürk Kültür Merkezi*, 113-137.
- Hafizoğulları, Z., ve Güngör, D. (2007). Türk Ceza Hukukunda Suçların Tasnifi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, sayı:69, 21-50.
- Hamurcu, K. (2008). *Türk Hukukunda Hükümlü ve Tutukluların Çalıştırılması*. 21.05.2019 tarihinde <https://docplayer.biz.tr/345425-Turk-hukukunda-hukumlu-ve-tutuklularin-calistirilmesi.html> adresinden alınmıştır.
- Hinkle, W.G. (2006). *A History of Bridewell Prison 1553-1700*. Londra: Edwin Mellen Press.
- İçel, K., Akıncı, F.S., Özgenç, İ., Sözüer, A., Mahmutoğlu, F.S., ve Ünver, Y. (2002). *İçel Yaptırım Teorisi* (İkinci baskı). İstanbul: Beta Yayınları.
- İçli, T.G. (2004). *Kriminoloji* (Birinci baskı). Ankara: Martı Yayınları.
- İşKUR, (2019). *Yıllık İstatistik Bültenleri*. 8.04.2019 tarihinde <https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/istatistikler/> adresinden alınmıştır.
- İYDB, (2006). *İşyurtları Kurumu Faaliyet Raporu*. 20.03.2019 tarihinde <http://www.iydb.adalet.gov.tr/Resimler/BilgiBankasi/FaaliyetRaporu2006.pdf> adresinden alınmıştır.

- İYDB, (2007). *İşyurtları Kurumu Faaliyet Raporu*. 20.03.2019 tarihinde <http://www.iydb.adalet.gov.tr/Resimler/BilgiBankasi/FaaliyetRaporu2007.pdf> adresinden alınmıştır.
- İYDB, (2008). *İşyurtları Kurumu Faaliyet Raporu*. 20.03.2019 tarihinde <http://www.iydb.adalet.gov.tr/Resimler/BilgiBankasi/FaaliyetRaporu2008.pdf> adresinden alınmıştır.
- İYDB, (2009). *İşyurtları Kurumu Faaliyet Raporu*. 20.03.2019 tarihinde <http://www.iydb.adalet.gov.tr/Resimler/BilgiBankasi/FaaliyetRaporu2009.pdf> adresinden alınmıştır.
- İYDB, (2010). *İşyurtları Kurumu Faaliyet Raporu*. 20.03.2019 tarihinde <http://www.iydb.adalet.gov.tr/Resimler/BilgiBankasi/FaaliyetRaporu2010.pdf> adresinden alınmıştır.
- İYDB, (2011). *İşyurtları Kurumu Faaliyet Raporu*. 20.03.2019 tarihinde <http://www.iydb.adalet.gov.tr/Resimler/BilgiBankasi/FaaliyetRaporu2011.pdf> adresinden alınmıştır.
- İYDB, (2012). *İşyurtları Kurumu Faaliyet Raporu*. 20.03.2019 tarihinde <http://www.iydb.adalet.gov.tr/Resimler/BilgiBankasi/FaaliyetRaporu2012.pdf> adresinden alınmıştır.
- İYDB, (2013). *İşyurtları Kurumu Faaliyet Raporu*. 20.03.2019 tarihinde <http://www.iydb.adalet.gov.tr/Resimler/BilgiBankasi/FaaliyetRaporu2013.pdf> adresinden alınmıştır.
- İYDB, (2014). *İşyurtları Kurumu Faaliyet Raporu*. 20.03.2019 tarihinde <http://www.iydb.adalet.gov.tr/Resimler/BilgiBankasi/FaaliyetRaporu2014.pdf> adresinden alınmıştır.
- İYDB, (2015). *İşyurtları Kurumu Faaliyet Raporu*. 20.03.2019 tarihinde <http://www.iydb.adalet.gov.tr/Resimler/BilgiBankasi/FaaliyetRaporu2015.pdf> adresinden alınmıştır.
- İYDB, (2016). *İşyurtları Kurumu Faaliyet Raporu*. 20.03.2019 tarihinde <http://www.iydb.adalet.gov.tr/Resimler/BilgiBankasi/FaaliyetRaporu2016.pdf> adresinden alınmıştır.
- İYDB, (2017). *İşyurtları Kurumu Faaliyet Raporu*. 20.03.2019 tarihinde <http://www.iydb.adalet.gov.tr/Resimler/BilgiBankasi/FaaliyetRaporu2017.pdf> adresinden alınmıştır.
- İYDB, (2018). *İşyurtları Kurumu Faaliyet Raporu*. 20.03.2019 tarihinde http://www.iydb.adalet.gov.tr/Resimler/BilgiBankasi/2822019181508faaliyet_raporu_2018.pdf adresinden alınmıştır.
- Jackson, H.T. (1927). Prison Labor. *Journal of the American Institute of Criminal Law and Criminology*, 18(2), 218-268.
- Johnston, N. (2004). The World's Most Influential Prison: Success or Failure. *The Prison Journal*, 84(4), 20-40.
- Kamer, V.K. (T.Y.a.). *Almanya, Hollanda ve Amerika Birleşik Devletlerinde "Ceza" ve "Ceza İnfaz Kurumları" Uygulamaları-II*. 4.02.2019 tarihinde http://www.cte.adalet.gov.tr/menudekiler/genel_mudur_kose_yazilari/vehbi_kadri_kamer20.asp adresinden alınmıştır.
- Kamer, V.K. (T.Y.b.). *Amerika Birleşik Devletlerinde İşyurtları Kurumu-I*. 4.02.2019 tarihinde http://www.cte.adalet.gov.tr/menudekiler/genel_mudur_kose_yazilari/vehbi_kadri_kamer9.asp adresinden alınmıştır.

- Kamer, V.K. (T.Y.c.). *Amerika Birleşik Devletlerinde İşyurtları Kurumu-II*. 4.02.2019 tarihinde http://www.cte.adalet.gov.tr/menudekiler/genel_mudur_kose_yazilari/vehbi_kadri_kamer10.asp adresinden alınmıştır.
- Kara, T. (2014). *Eski Hükümlülerin İstihdamında Yaşanılan Güçlükler ve İşkur'un Bu Konudaki Rolü*. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ankara.
- Karadeniz, O. ve Karadeniz, H. (2003). *Cezaevi İnfaz Kurumları ve Tutukevlerinde Çalıştırılan Hükümlü ve Tutukluların Sosyal Güvenlik ve Vergi Hukuku Karşısındaki Durumu*. Mali Çözüm Dergisi, (65), 46-51.
- Kasapoğlu, M.M., ve Murat, S. (2018). Aktif İstihdam Politikaları ve Türkiye'de İŞKUR Tarafından Uygulanan Aktif İstihdam Politikalarına Güncel Bir Bakış. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(25), 485-502.
- Kaşıkcı, T. (2007). *İnsan Kaynakları Yönetimi Açısından Sakat ve Eski Hükümlü Çalıştırma Yükümlülüğü*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kaygısız, M. (2010). *Suç Yeri ve Delil Güvenliği* (İkinci baskı). Ankara: Adalet Yayınları.
- Kızmaz, Z. (2005a). Ceza veya Kriminal Yaptırımın Suç Oranları Üzerindeki Caydırıcılık Etkisi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 210-231.
- Kızmaz, Z. (2005b). Sosyolojik Suç Kuramlarının Suç Olgusunu Açıklama Potansiyelleri Üzerine Bir Değerlendirme. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(2), 149-174.
- Kızmaz, Z. (2006). *Cezaevi Müdavimleri* (Birinci baskı). Ankara: Orion Yayınevi.
- Kincaid, E., & Lawrence, A. (2011). *Ex-offender Employment Opportunities*. National Conference of State Legislatures.
- Koçak O., ve Altun, S. (2010). Ceza İnfaz Kurumundaki Mesleki Eğitim Faaliyetlerinin Hükümlü İstihdamına Katkıları. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 1(1), 95-117.
- Kunter, N. (1943). *Suçluların Terbiye ve Islahı*, Adliye Ceridesi XXXIV.
- Kutal, G. (1993). *Sakatların Ekonomik Hayata Katkısı*. Münir Ekonomi 60. Yaş Armağanı. Ankara: IFMC Yayını.
- Manion, J. (2015). *Liberty's Prisoners: Carceral Culture in Early America*. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. Akınhay, O. ve Kömürcü, D.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları (Eserin orijinali 1994'de yayımlandı).
- Mete, T. (1987). *İnfaz Hukuku* (Birinci baskı). Ankara: Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı Yayınları.

- Ministry of Justice, (2018). *Employing Prisoners and Ex-offenders*. 12.07.2019 tarihinde <https://www.gov.uk/government/publications/unlock-opportunity-employer-information-pack-and-case-studies/employing-prisoners-and-ex-offenders#reasons-to-work-with-prisoners-and-ex-offenders> adresinden alınmıştır.
- Molla, F. (2010). *Yeni Liberal Dönüşüm Süreçlerinde Cezaevlerinin Değişen Rolü ve Mahkum Emeli Kullanımı*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Morani, N.M., Wikoff, N., Linhorst, D.M., & Bratton, S. (2011). A description of the self-identified needs, service expenditures and social outcomes of participants of a prisoner-reentry program, *The Prison Journal*, 91(3), 347-365.
- Nursal, N. (2002). *Uluslararası Cezaevi Standart Kuralları ve İlgili Sözleşmeler*. Ankara: Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, Yayın İşleri Dairesi Başkanlığı, Eğitim serisi 11.
- Otaç, C. (2004). Ceza Yargılamasının Maliyeti ve Kamu Kaynaklarının Korunmasına Dair Öneriler. *Adalet Dergisi*, sayı: 20, 212-220.
- Özbek, V.Ö., Bacaksız, P., ve Doğan, K. (2006). *Açıklamalı-Şematik Çalışma Kitabı -I- Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Birinci baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Özbek, V.Ö., Kanbur, M.N., Doğan, K., Bacaksız, P., ve Tepe, İ. (2011). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (İkinci baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Özel, H. (2000). *Sosyoloji*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Özgenç, İ. (2005). *Türk Ceza Kanunu Gazi Şerhi (Genel Hükümler)* (Birinci baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Özgenç, İ., ve Bayraktarlı, İ.Y. (2019). İnfaz Kurumlarındaki Hükümlü Sayısındaki Artış Sorunu ve Çözüm Önerisi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23(1), 129-139.
- Öztunç, M. (1939). *Belçika Hapishanecilik Tarihine Kısa Bir Bakış*. Ankara: Adliye Ceridesi.
- Öztürk, B., ve Erdem, M.R. (2005). *Ceza Hukuku* (Dördüncü baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Piacentini, L. (2013). *Surviving Russian Prisons*. London: Routledge.
- Polat, O. (2004). *Krimonoloji ve Kriminalistik Üzerine Notlar* (Birinci baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Roberts, C., Kennedy, S., & Hammett, T.M. (2004). Linkages between in-prison and community-based health services. *Journal of Correctional Health Care*, 10(3), 333-368.
- Sağlam, M.Y. (2003). Ceza İnfaz Kurumları Mimarisi ve Türk İnfaz Sisteminde Mimari Özellikler. *Adalet Dergisi*, sayı: 14, 6-27

- Saldırım, M. (2010). Cezaevleri Eğitim Kurumları Haline Nasıl Gelebilir?., Naskali, E.G., ve Altun, H.O., (Editörler), *Hapishane Kitabı* içinde (321-334) (İkinci baskı). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Sargın, S., ve Temurçin, K. (2011). *Türkiye'nin Suç Coğrafyası* (Birinci baskı). Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Sarıdiken, M. (2014). *Hükümlü ve Tutukluların Meslek Edindirme Faaliyetlerinin İş Yaşamlarına Etkisi: Maltepe Ceza İnfaz Kurumları Kampüsünde Örnek Çalışma*. Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Savcı, İ. (2004). *Cezaevi İşyurtlarında Çalışan Hükümlüler* (Birinci baskı). Ankara: Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları.
- Savcı, İ. (2005). Cezaevi İşyurtları., Naskali, E.G., ve Altun, H.O., (Editörler), *Hapishane Kitabı* içinde (225-243) (İkinci baskı). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Sayın, A.K. (1990). *Yasadan Doğan Hizmet Sözleşmesi Yapma Yükümü (Sakat ve Eski Hükümlü Çalıştırma Örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Simon, F.H. (2005). *Prisoners' Work and Vocational Training*. London: Routledge.
- Soyaslan, D. (1998). *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Birinci baskı). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Soyaslan, D. (2003). Cezaların Bireyselleştirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(1-2), 25-49.
- Soyaslan, D. (2013). *Kriminoloji (Suç ve Ceza Bilimleri)* (Üçüncü baskı). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Şeker, M. (2005). *Sivas Yarıaçık Cezaevi İşletmeciliği ve Etkinliklerin Hükümlülerin İş Tatmini Üzerindeki Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Şen, Ö. (2007). *Osmanlı'da Mahkum Olmak* (Birinci baskı). İstanbul: Kapı Yayınları.
- Talas, C. (1977). *Ekonomik Sistemler* (Üçüncü baskı). Ankara: Doğan Yayınevi.
- Tan, H. (1939). *Alman Hapishanesi Nizamnamesi ve Buna Müteallik Esaslar Üzerinde Bir İnceleme*. Adliye Ceridesi XXX.
- TDK, (2019). *Ceza Kavramı*. 09.10.2018 tarihinde <http://www.tdk.gov.tr/> adresinden alınmıştır.
- Tepecik, F. (2016). Hukuk Uygulayıcılarının ve Hukuk Öğretisi ile Uğraşanların Gözüyle Suçun Nedenleri. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(3), 161-186.
- Timuroğlu, V. (2007). *İnsan Hakları Sözlüğü* (Birinci baskı). Ankara: Arkadaş Yayınları.

- Toroslu, N. (2012). *Ceza Hukuku Genel Kısım* (Onsekizinci baskı). Ankara: Savaş Yayınevi.
- TÜİK, (2019). *Adalet İstatistikleri*. 11.09.2018 tarihinde <http://tuik.gov.tr/PreTabloArama.do?metod=search> adresinden alınmıştır.
- Türker, M. (2001, Ocak). ABD’de infaz sisteminde insan haklarının gelişimi. *21. Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu*. Ankara, 166-169.
- Uşan, F. (2001). İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Açısından Tutuklu ve Hükümlü Çalışması. Prof. Dr. Nuri Çelik’e Armağan. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi*, Cilt 2, 1436-1473.
- Uşan, M.F. (1997). *İş Hukukunda Sakat İstihdamı*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Walmsley, R. (2016). *World Prison Population List*. 21.01.2019 tarihinde http://www.prisonstudies.org/sites/default/files/resources/downloads/world_prison_population_list_11th_edition_0.pdf adresinden alınmıştır.
- Williams, J.E.H. (1982). *Criminology and Criminal Justice*. UK: Butterworths.
- Yılmaz, E. (1996). *Hukuk Sözlüğü* (Beşinci baskı). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Yılmaz, V. (2011). *Açık Ceza İnfaz Kurumlarının Hükümlüleri Toplumsal Yaşama Hazırlama Çalışmalarının Silivri ve Maltepe Açık Ceza İnfaz Kurumları Örneğinde İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Seda DOĞAN

Doğum Yeri ve Tarihi : Polatlı / 08.08.1991

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi / İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
/ Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri (2012-2016)

Lisansüstü Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü /
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri ABD / Yüksek Lisans
(2016-2019)

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce (YÖKDİL: 63,75)

İş Deneyimi

Eğitim Danışmanı : (2018-Devam Etmekte) British Town Language School / Kütahya

İletişim

e-posta Adresi : sedadogan26@gmail.com

Tarih : 2019